

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА**

УДК 94 (477)/092 «1923/1939»

КОТОВ СЕРГІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

УКРАЇНСЬКИЙ СОКІЛЬСЬКИЙ РУХ У 1923 – 1939 рр.

ДИСЕРТАЦІЯ

на здобуття наукового ступеня

кандидата історичних наук

Науковий керівник:

Соляр Ігор Ярославович,

доктор історичних наук,

заступник директора з наукової

роботи Інституту українознавства

ім. І. Крип'якевича НАН України

Львів – 2015

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- КПЗУ – Комуністична партія Західної України
СУСЗАК – Союз українського сокілства за кордоном
ОУН – Організація українських націоналістів
УВО – Українська військова організація
УНДО – Українське національно-демократичне об'єднання
УПР – Українська парламентська репрезентація
УРП – Українська радикальна партія
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
УСДП – Українська соціал-демократична партія
УСРР – Українська соціалістична радянська республіка
УСРП – Українська соціалістично-радикальна партія
УСС – Українські Січові Стрільці
ЧСР – Чехословацька республіка
ЧСС – Чехословацька сокольська громада

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень.....	2
Вступ.....	4
Розділ 1. Історіографія, джерела, методологія	
1.1. Історіографія	8
1.2. Джерела	21
1.3. Методологія дослідження сокільського руху	31
Розділ 2. Ідеологічні та організаційні засади сокільського руху	
2.1. Ідеологія товариства	40
2.2. Організаційна структура товариства	53
Розділ 3. Напрями діяльності товариства «Сокіл-Батько»	
3.1. Масові акції. Розбудова організації	69
3.2. Викуп «Українського городу»	94
3.3. Видавнича діяльність	110
3.4. Взаємини з УПР, інституціями громадянського суспільства	121
Розділ 4. Українське сокільство за межами Другої Речі Посполитої	
4.1. Українські сокільські товариства в Чехословаччині (1920-ті рр.)	138
4.2. Союз українських сокільських організацій за кордоном (1931 – 1939)	149
Висновки	162
Список використаних джерел і літератури	166

ВСТУП

Актуальність теми. Дослідження історії діяльності українських сокільських товариств, як феномена суспільно-культурного життя Західної України та еміграції, становить значне наукове, пізнавальне та суспільне зацікавлення. Воно зумовлене передусім метою, завданнями, змістом діяльності, які виходили з тогочасних потреб національного руху: формування гармонійно розвиненої особистості, національно свідомого, загартованого душею і тілом, борця за визволення українського народу, здобуття незалежної держави. М. Грушевський у статті «Сучасне сокільство і наука нашої минувшини» наголошував: «Завдання організацій сокільських – послужити великому ділу будови нової України – без панування і поневолення, України свободної від неволі політичної, суспільної і духовної» [246].

Актуальність теми дисертації зумовлена кількома чинниками. По-перше, сокільські товариства відіграли важливу роль у процесі утвердження національної свідомості, консолідації українців у першій третині ХХ ст.: поєднуючи спортивну і національну складову у своїй діяльності, товариства стали одним з осередків, навколо яких гуртувалася українська молодь. По-друге, в умовах бездержавності сокільські організації спільно з іншими національно-культурними та спортивними товариствами виконували державну функцію фізичного виховання українців. Об'єднуючи різні соціальні групи населення, через фізичну культуру вони плекали патріотизм, суспільну активність та дисципліну, громадську відповідальність та моральність. По-третє, проблеми, пов'язані з діяльністю сокільських товариств у міжвоєнний період ХХ ст., дотепер досліджені тільки фрагментарно. Деякі тематичні напрями залишаються невідомими не тільки для широкого загалу, а й для науковців.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами. Дисертацію виконано в рамках наукової теми Центру дослідження українсько-польських

відносин Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України «Роль польського чинника у формуванні національно політичного простору сучасної України» (реєстраційний номер 0112U06202).

Мета роботи – комплексне дослідження діяльності сокільських товариств у контексті суспільно-культурних процесів у Галичині та в осередках української еміграції в Європі, Північній та Південній Америці.

Для реалізації мети окреслено **завдання**:

- визначити витоки сокільської ідеології та її особливості;
- розкрити організаційну структуру українського сокільського руху;
- проаналізувати основні напрями його діяльності;
- схарактеризувати співпрацю «Сокола-Батька» з іншими національно-культурними організаціями, політичними партіями;
- дослідити успіхи та невдачі видавничої діяльності, вплив сокільських періодичних видань на формування світогляду українців Галичини;
- розглянути розвиток українського сокільського руху за межами Галичини у міжвоєнний період ХХ ст.

Об'єкт дослідження – суспільно-культурні процеси в Західній Україні та в осередках української еміграції.

Предмет дослідження – напрями діяльності сокільських товариств у контексті суспільно-політичних процесів у Західній Україні та в осередках української еміграції.

Хронологічні межі. Нижня межа означена березнем 1923 року – рішенням Ради послів держав Антанти про приєднання Галичини до Польщі (саме в 1923 р. відбулися перші повоєнні збори «Сокола-Батька» та започатковано становлення українських сокільських товариств в Чехословаччині); верхня – вереснем 1939 року – початком Другої світової війни.

Територіальні межі дослідження охоплюють території Другої Речі Посполитої та держав, де були осередки української еміграції.

Наукова новизна.

Уперше:

- здійснено комплексний аналіз діяльності українських сокільських товариств у 20 – 30-х рр. ХХ ст.;
- схарактеризовано масштаби поширення сокільського руху в Галичині та його ідеологічну платформу.

Удосконалено:

- аналіз джерелознавчого та історіографічного матеріалу про діяльність українських сокільських товариств в Галичині та в еміграції;
- характеристику ідеології сокільського руху;
- біографічні дані лідерів сокільських товариств.

Новий рівень розвитку отримали:

- проблема консолідації молодіжних парамілітарних організацій у міжвоєнний період ХХ ст.;
- питання ставлення інституцій польської влади до діяльності сокільських товариств.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання конкретно-фактичного матеріалу та висновків праці в подальших наукових розробках з історії суспільно-політичних процесів у Галичині в міжвоєнний період ХХ ст., у політологічних, регіональних та інших дослідженнях під час написання узагальнювальних праць з історії України, Польщі. Матеріали дисертації можуть бути використані для підготовки нормативних курсів із новітньої історії, теорії та історії громадських організацій, а також у їх практичній діяльності.

Апробацію результатів дослідження здійснено на засіданнях Центру дослідження українсько-польських відносин Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях, зокрема: «Історична пам'ять, суспільний феномен, поле громадської консолідації, перспективи досліджень» (Умань, 2012 р.), «Етнополітичні та етнокультурні процеси Карпатського євро регіону»

(Мукачево, 2014 р.), IV наукових читаннях імені академіка Я.Д. Ісаєвича (Львів, 2015).

Основні **результати дослідження** викладено в монографії, 6 наукових публікаціях, із них 5 – у фахових виданнях.

Структуру дисертації побудовано за проблемно-хронологічним принципом. Робота складається з переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (340 позицій). Загальний обсяг дисертації становить 165 сторінок, із яких 198 – основний текст.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА, МЕТОДОЛОГІЯ

1.1. Історіографія

Товариство «Сокіл-Батько» упродовж останнього сторіччя в різних тематичних ракурсах неодноразово ставало об'єктом дослідження українських вчених, громадсько-політичних діячів, членів організації. Проте дотепер відсутнє дослідження, у якому було б комплексно проаналізовано його національно-культурну роботу серед українців краю та внесок у розвиток спортивного руху у Галичині.

Перші дослідження, присвячені історії створення товариства та розвитку сокільського руху, з'явилися в міжвоєнний період ХХ ст. і пов'язані з іменами членів товариства. Зокрема відзначимо працю «Основи Сокілства» [202] та дослідження І. Боберського «Українське сокільництво (1884 – 1939)» [184], у якій проаналізовано витоки сокілства, особливості становлення перших сокільських організацій та охарактеризовано деякі аспекти діяльності товариства упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст.

Про зв'язки «Сокола» та «Пласту» фрагментарно описано у праці О. Тисовського «Життя в Пласті» [304]. Окрім узагальнювальних праць на національно-культурну тематику, мабуть, це всі дослідження, які побачили світ у міжвоєнний період ХХ ст. (до уваги не беремо численних розвідок членів товариства про деякі види спорту).

Повоєнна радянська історіографія не могла й, зрештою, не приділяла жодної уваги українським молодіжним парамілітарним організаціям, зокрема й «Соколу-Батьку». Після встановлення радянської влади у Західній Україні дослідження, пов'язані з національно-визвольним рухом, були припинені. «Історіографія радянського періоду ігнорувала події визвольних змагань українського народу, – відзначають сучасні науковці. – Протягом усього часу існування СРСР вона або замовчувала існування національних молодіжних

організацій, або подавала їх діяльність, зокрема й військовопідготовчу, як негативну та відверто ворожу. Ідеологічна машина радянської доби трактувала роль національних українських молодіжних формувань у національно-визвольній боротьбі як буржуазно-націоналістичну, а військовопідготовчу діяльність галицької молоді – як контрреволюційну» [275].

У своїх працях В. Беляєв [224], М. Волянчук [240], М. Герасименко і Б. Дудикевич [241], Ю.Сливка [295], О. Цибко [319], В. Чередниченко [322] пропагували вороже ставлення до українського національно-культурного відродження, акцентуючи на міфічній боротьбі трудящих регіону за воз'єднання з Радянською Україною.

Низку досліджень радянських науковців підготовлено в контексті дослідження розвитку фізичної культури та спорту в УРСР, зокрема у праці Б. Трофим'яка «Фізична культура і спорт в Українській РСР» [309] подано загальну картину розгортання спортивного руху в УРСР, однак немає згадок про українські національно-патріотичні молодіжні організації.

Як це не дивно, проте діаспорні вчені також надзвичайно мало уваги приділяли дослідженню проблем, пов'язаних зі становленням та розвитком сокільського руху на західноукраїнських землях у період Другої Речі Посполитої. Цей факт констатували Б. Савчук та С. Колибаб'юк у статті «Надбання українського зарубіжжя з вивчення історії молодіжних організацій Галичини кінця XIX – 30-х років XX ст.» [294].

У 40 – 50-х рр. XX ст. симпатичні та провідні діячі українських парамілітарних організацій підготували роботи, які розкривають деякі аспекти діяльності «Сокола-Батька» та провідних діячів організації, а саме: дослідження Е. Жарського «Проф. Іван Боберський, його роля і значення для української фізичної культури» [193], «25-річчя українського Спортивного Союзу» [192], а також О. Гуйко «Незабутня постать – проф. І. Боберський» [248].

У контексті досліджуваної теми виділимо також колективні роботи («Альманах з нагоди 25-річчя утворення Українського Спортивного Союзу» [221], «Альбом 50-ліття Пласту» [220]) та збірники наукових праць, присвячені окремим історико-географічним регіонам («Бучаччина: Історико-мемуарний збірник» [229], «Дрогобиччина – земля Івана Франка: збірник географічних, історичних та етнографічно-побутових і мемуарних матеріалів» [257], «Угнів та Угнівщина: Історично-меморіальний збірник» [312]).

Я. Бучинський у спогаді-розвідці зазначив, що «великою рушійною силою в культивуванні спорту серед тодішньої молоді були спортивно-гімнастичні товариства й навчання гімнастики в середніх школах» [230, с.477]. Розпочавши аналіз спортивного життя із футбольної команди «Галичанка», автор наголосив, що, окрім футболу, українська молодь цікавилася іншими видами спорту і належала до різних гімнастично-виховних товариств таких, як «Сокіл», «Луг» і «Каменярі». За його словами, провідне місце посідало товариство «Сокіл». Ярослав Бучинський виділив роботу спеціальних інструкторів «Сокола-Батька» зі Львова у 1938 році, які у залі Українського Народного Дому вишколювали провідників для сокільських гнізд Збаражчини [230, с.477]. Також автор, як сучасник подій, розповів про успіхи волейбольної команди збаразького «Сокола», яка взяла участь у Крайовому здвизі 1938 р. [230, с.478].

М. Сукар у своїй праці описав заснування товариства «Сокіл» у Збаражі: «Якимсь чудом удалось д-рові Т. Білинському, за допомогою «Сокола-Батька» у Львові й д-ра Кульчицького одержати 1935 р. дозвіл на заснування в Збаражі руханкового товариства «Сокіл». На основу зборів вибрано управу на чолі з д-ром Т. Білинським. Безперечно, що кожні початки бувають тяжкі. Були безнастанні труднощі й перешкоди й для «Сокола» з боку польської влади у формі постійних залякувань, заборон, тероризування та арештів провідних осіб тощо. Крім того, були ще й початкові організаційні труднощі, бо треба було все починати з нічого. Товариство «Сокіл» не мало

тоді ні площі, ні залі, ані руханкового виряду, а найголовніше – не було вишколених провідників» [301, с.667].

Водночас у спогадах є розходження. Зокрема Я. Бучинський зазначає, що головою заснованого «Сокола» в Збаражі був Павло Таращук (1935–1939) [301, с.668], натомість М. Сукар першим головою називає Т. Білинського, який після кількох місяців важкої організаційної праці відмовився від головування, «заявляючи, що він не в силі присвятити належної уваги новому товариству, бо перевантажений лікарською працею та працею в читальні, як і в інших товариствах» [301, с.669].

М. Радзихівський у розвідці-спогаді проаналізував процес становлення, найважливіші здобутки сокільського товариства у Зборові. Автор з'ясував соціальний склад членів-засновників товариства у 1927 р., серед яких: Іван Яцишин – урядовець Кооперативного союзу; Володимир Левицький – адвокат; Іван Балицький – міщанин; Микола Рій – директор кооперативу «Стрика»; Григорій Швець – урядовець Українбанку; Корнеля Кулик – дружина місцевого пароха; Єва Левицька – дружина місцевого адвоката; Текля Стефанишин – дружина місцевого адвоката; Марія Тимкевич – випускниця гімназії [287, с.278].

Характеризуючи перші роки діяльності товариства, М. Радзихівський наголошував: «В початках праця полягала на приєднанні членів, познайомленні членів з ціллю й ідеями сокільства та призвичаєні молодих членів до карности. Праця проходила тяжко, бо післявоєнна молодь з великим трудом давала себе притягнути в карні сокільські ряди. Щоб легше приєднати молодь за ініціативою п-і Кулик і дир. Снітинського закуплено музичні інструменти для духової оркестри. Був це крок дуже ризикований, бо інструменти мали коштувати 2000 зл., а Товариство не мало ніяких фондів» [287, с.278–279]. Створення оркестру сприяло організаційному розвитку сокільських гнізд у повіті, а також підтримці зв'язків зі «Соколом-Батьком» та Лугами в повіті.

М. Хом'як у студії «Політика Польщі на західноукраїнських окраїнах в роках 1917–1939», аналізуючи наступ польського уряду на українське організоване громадське, культурне чи економічне життя в Західній Україні, зокрема на Ярославщині і Заслині, зауважив: «польська адміністрація робила все можливе, щоб не допустити української преси і книжок на ці терени, ставила сильні перешкоди для дій на тих теренах таких центральних західно-українських організацій як «Просвіта», «Рідна Школа», «Сільський Господар», «Сокіл» і ін.; протидіяла впливам української кооперації, доручала підпорядкування місцевих кооперативних клітин польським кооперативним центральним тощо» [318, с.242].

У статті С. Побратима «Руханково-спортове товариство “Сокіл”» [285] невідомий автор, підписаний псевдонімом, зауважив, що після поразки визвольних змагань 1914–1923 рр. в Станиславові, як і в краї, сокільський рух дещо ослаб: «На зниження сокільського лету в тих росах вплинуло чимало чинників: прорідження провідницьких рядів, з-поміж яких багато впало на полі слави, переслідування польських окупантів, далі – конкуренція популярних змагових родів спорту, зокрема копаного м'яча тощо. Автор належав до старшини станиславівського «Сокола» в другій половині 1930-х рр. Не мавши змоги звітувати про руханково-спортивну діяльність товариства за 1937–1939 рр. і за адміністрацію будинку товариства у тих же роках, він «почувався до обов'язку» написати коротко про станиславівський «Сокіл» і його діяльність напередодні Другої світової війни. З приємністю він згадав інженера Комарчинського – одного з найзаслуженіших діячів товариства, якому станиславівський «Сокіл» завдячував своє заснування, придбання фондів та побудову великого будинку із двома залами: театрального і забавового та гімнастично-руханкового. Театральну залу використовували українські театри, зокрема ім. Тобілевича, І. Котляревського і згодом І. Франка під проводом Сіятовського, Блавацького, Бенцяля й ін. [275, с.468 – 469].

Висвітлюючи діяльність голів «Сокола» О. Трача. Т. Мартинця, І. Поповича, членів старшини Я. Микитюка, А. Боринця і Д. Клячківського, автор позитивно схарактеризував результати діяльності станиславівського товариства: якщо в 1937 р. членами «Сокола» в Станиславові були лише 15 «руховиків», то наприкінці 1938 р. їх кількість зросла до 80 [275, с.469]. Описуючи напрями діяльності, він констатував: «Два рази в тиждні всі руховики, поділені на чоловічі й жіночі роти, відбували вечорами систематичні рубанкові вправи та вправи на приладах. В неділі, перед виходом на часті цілоденні мандрівки, члени «Сокола» брали участь разом із своєю старшиною ранком о год. 6-ій у Службі Божій в місцевій українській катедрі. Брали соколи також участь у започаткованих 1938 року в руханковій залі «Сокола» великодніх реколекціях, що ними проводив незрівняний проповідник і церковний провідник, ігумен оо. Редemptористів, Впр. о. Василь Величковський, пізніший Владика Української Підпільної Католицької Церкви і України» [275, с.470].

Зауважимо, що в цей же період у США та Канаді колишні члени «Сокола-Батька» розпочали збирати матеріали та готувати «Альманах» про товариство, однак цієї роботи не вдалося завершити до розпаду СРСР. «Альманах» побачив світ уже в період незалежності України та став однією з найкращих робіт про історію товариства.

Відновлення незалежності Українською державою започаткувало новий етап в історіографії досліджуваної теми. Починаючи від 90-х рр. ХХ ст. з'являються наукові праці, які безпосередньо присвячені спортивному рухові на західноукраїнських землях. Проте міжвоєнну діяльність товариства «Сокіл-Батько» у цих роботах охарактеризовано дуже поверхнево, здебільшого без залучення архівних документів і матеріалів.

90-ті рр. ХХ ст. стали періодом активного вивчення діяльності парамілітарних громадських товариств «Січ», «Сокіл», «Пласт», «Січові стрільці». Особливі зусилля науковців були спрямовані на висвітлення бойового шляху легіону Українських Січових Стрільців у 1914–1918 рр. та на

дослідження трансформацій і зв'язку цих військових формувань із Галицькою Армією ЗУНР та Січовими Стрільцями УНР [275, с.469].

У 1992 р. в Івано-Франківську опубліковано першу в незалежній Україні роботу, присвячену товариству «Сокіл» та іншим молодіжним організаціям, – І. Андрухів підготував науково-популярну працю «Західноукраїнські молодіжні товариства «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Луг» [222]. Наступного року у Тернополі вийшло друком дослідження Р. Расевича «Товариство Сокіл» (Організація роботи молодіжних дитячих товариств та об'єднань на традиціях українського народу)» [288]. Ці автори започаткували вивчення українського спортивного руху в Україні.

Наступний етап у дослідженні сокільського руху у Галичині пов'язаний із появою праці О. Вацеби «Нариси з історії спортивного руху в Західній Україні» [234]. Дослідниця описала процес зародження сокільництва, виокремила провідних діячів товариства «Сокіл-Батько», проаналізувала основні акції товариства у контексті розгортання спортивного руху у Східній Галичині.

У цей же час опубліковано праці, які стосуються національно-патріотичної діяльності інших молодіжних організацій, серед яких: «Луг» (Б. Савчук «Луг» у контексті партійно-політичних та польсько-українських відносин у Галичині (1926 – 1939 рр.)» [292]), «Пласт» (Я. Луцький «З історії туристично-краєзнавчої роботи в «Пласті» (1911 – 1930 рр.)» [373], Б. Савчук «Український Пласт. 1911–1939» [291]). Відзначимо також узагальнювальні праці В. Головенька [242] та Б. Трофим'яка [308] про діяльність молодіжних та парамілітарних організацій у досліджуваний період.

Б. Савчук у дослідженні «Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (остання третина ХІХ ст. – кінець 30-х років ХХ ст.)» [293] висловлює думку, що «Сокіл» належав до масових товариств (за своєю суспільною вагою в структурі громадських об'єднань), які були покликані вирішувати загальнонаціональні проблеми у крайовому масштабі. Автор не погоджується з панівною в

історіографії тезою про «пожежно-рахунковий» і «спортивно-руханковий» характер «Сокола», «Січі», «Лугу», «Пласту». За його словами, таке визначення мотивоване суто формально-правовими завданнями і формами діяльності, окресленими статутами, і не відображало глибини їх сутності як національних ідеологічно-виховних об'єднань, здатних формувати ідейну молоду генерацію, готову до жертвовної боротьби за волю українського народу.

В. Бережанський, аналізуючи діяльність галицьких військово-спортивних організацій [225], зосередив увагу на їх впливі на суспільно-політичні процеси.

Важливе значення для дослідження сокільського руху мала поява колективної праці «Сокіл-Батько. Спортивно-рахункове товариство у Львові. Альманах. 1894–1994» [152]. У передмові без перебільшення відзначено, що це – унікальне ювілейне видання. На його сторінках панує «столітній дух українського сокільства – значущого явища національної культури й національної історії» [152, с.2]. У виданні представлені «яскраві сторінки з життя українського сокільства, яке тривало майже 50 років – з часу заснування у Львові 1894 року першого українського осередку «Сокіл» до трагічного вересня 1939 року, коли новий поневолювач західноукраїнських земель – радянська імперія, – брутально знищила всі прояви національно-культурного життя галичан. Наступні 50 років відзначалися зумисним «забуттям»: радянський офіціоз прагнув стерти з народної пам'яті сторінки боротьби за українську свободу. Лише представники української діаспори, не криючись, берегли сокільську волелюбну ідею» [152, с.2].

На зламі ХХ – ХХІ ст. опубліковано низку дисертацій, які опосередковано репрезентують розвиток молодіжного руху та діяльність парамілітарних організацій наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. У роботах Р. Пальчевського («Український молодіжний рух на західноукраїнських землях (20–30-ті роки ХХ ст.)» [334]) та О. Вацеби («Спортивно-гімнастичний рух в Західній Україні (кінець ХІХ ст. – кінець 30-х років

XX ст.)» [331]) відображено діяльність спортивних гуртків та секцій. Описано проведення таких масових заходів, як фестини, сокільські, січові, лугові спортивні свята, змагання з різних видів спорту, руханкові виступи.

Аналізуючи український молодіжний рух в Галичині, Волині, Північній Буковині та Закарпатті, Р. Пальчевський виділив національно-політичний напрям, який репрезентували в міжвоєнній Польщі, окрім «Сокола», також «Січ», «Пласт», «Луг» та інші культурно-освітні організації. Автор обмежився висновком, що ці товариства стали «своєрідною школою виховання великого загону видатних діячів та загальної маси активних учасників українського молодіжного руху».

На початку XXI ст. дослідження молодіжного руху на західноукраїнських землях поглибилося: побачили світ праці Р. Ковалюка «Український студентський рух на Західноукраїнських землях. XIX–XX ст.» [262] та Б. Трофим'яка «Гімнастично-спортивні організації у національно-визвольному русі Галичини (друга пол. XIX ст. – перша пол. XX ст.)» [310].

У роботі Б. Трофим'яка, зокрема, проаналізовано: основні етапи становлення та діяльності спортивно-гімнастичних організацій Галичини впродовж майже ста років – від другої половини XIX століття до завершення Другої світової війни; політику Австро-Угорської та польської держави щодо спортивного руху в Галичині; роль політичних партій та культурно-освітніх організацій і товариств у фізичному удосконаленні та духовному вихованні молоді; внесок спортивно-гімнастичних організацій у розгортання національно-визвольного руху на різних етапах його розвитку; причетність спортивно-гімнастичних організацій до військового вишколу молоді та створення січового стрілецтва, а також формування Української галицької та Української повстанської армій.

Дослідник розкрив систему теоретико-ідеологічних та організаційних засад українського спортивного руху, реконструював модель гімнастично-спортивних організацій, яку, на нашу думку, може бути використано як

базову для розробки системи державного управління розвитком національної фізичної культури і спорту [310, с.12].

Б. Трофим'як відзначає, що в міжвоєнний час «відбулася переоцінка теоретико-ідеологічних, програмних засад, йшов активний пошук нових методів боротьби. Рушійною силою цього процесу продовжувало виступати сокілство. Створивши Український Спортовий Союз, воно удосконалювало ідейно-теоретичні програмні засади українського спорту, організовувало видавничу справу, утверджувало у свідомості галицької молоді ідею української державності, єднання усіх земель України» [310, с.12].

У праці відзначено, що «значну підтримку гімнастично-спортивним організаціям Галичини у міжвоєнний період надавала греко-католицька церква в особі митрополита Андрея Шептицького. Було створено такі структури, як «Українська молодь Христові», «Католицьку акцію української молоді», товариство «Орли»-КАУМ, що формували національно-християнський світогляд, духовне і фізичне виховання молоді генерції українців» [310, с.15].

Автор переконує, що розгалужена мережа гімнастично-спортивних організацій Галичини «стала закономірним наслідком національних прагнень українського народу, засвідчивши його непохитне прагнення до державної незалежності та соборності своїх земель, а поразка українців у національно-визвольних змаганнях насамперед була об'єктивно спричинена як несприятливими зовнішніми обставинами, зокрема експансіоністськими, колонізаторськими діями сусідніх держав, так і внутрішніми чинниками, тобто власними прорахунками і неузгодженістю дій українського політикуму у національно-визвольному русі» [310, с.15].

Українські вчені наголошували на військово-політичній складовій у діяльності молодіжних організацій. Зокрема В. Старка у розвідці «Створення військових формувань політичними партіями та організаціями на території Східної Галичини у міжвоєнний період» [299] виокремив військово-патріотичну працю товариства «Луг», яке, як зазначає автор, «мало на меті

національно-патріотичне виховання української молоді та підготовку її до боротьби за незалежність України» [299, с.89].

Дослідник зауважує, що організації «Луг», маючи напіввійськовий характер, «забезпечували активну участь членів товариства у військовій підготовці (проведення польових занять, стрільб)» [299, с.89]. Для підтвердження своєї гіпотези, В. Старка наводить слова Ю. Мамчака, який на підставі дослідження повітового вишколу луговиків підсумував: «Сьогодні займаємось гімнастикою, маємо надію, що скоро будемо займатися карабінами і будуть вони нашими власними. Ми є основою до утворення незалежної держави» [299, с.89].

Військова та військовопідготовча праця молодіжних організацій Галичини в роки Першої світової війни та в міжвоєнний період ХХ ст. стали об'єктом дослідження О. Дем'янюка («Військовопідготовча діяльність українських молодіжних організацій Галичини напередодні та в роки Першої світової війни» [252], «Товариство «Сокіл»: трансформація з фізкультурно-спортивних у військовопідготовчі організації галицької молоді» [253]) та В. Виздрика («Військово-патріотична діяльність УВО-ОУН серед української молоді Галичини (1920–1939 рр.)» [237]).

Значний внесок «Сокола», «Лугу», «Січі» у формування українських військових організацій відзначили учасники наукової конференції на тему: «Лицарі рідного краю: січово-стрілецька традиція в історії, культурі та мистецтві України ХХ століття» [271], яка у 2007 р. відбулася на Івано-Франківщині.

Зауважимо, що проблема національно-патріотичного виховання української молоді – одна із центральних тем тогочасної української історіографії. Інституційному оформленню молодіжних інституцій присвячені монографії О. Дем'янюка «Український молодіжний рух Західної України: від зародження до боротьби за Українську державність» [252] та І. Шумського «Молодіжний рух у Західній Україні (1920–1939)» [324].

Розглядаючи комплекс проблем, пов'язаних із оформленням молодіжного руху на початку ХХ ст., українські дослідники не могли оминати увагою діяльність товариств «Сокіл», «Січ», Пласт» та «Луг». Зокрема М. Чепіль охарактеризував діяльність товариства «Луг» у контексті формування національної свідомості молоді Галичини [321], А. Нагірняк проаналізував початковий період у національно-патріотичній праці товариств «Сокіл» [275], А. Сова дослідив символіку українських молодіжних організацій «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Луг» у Галичині (кінець ХІХ століття – 1939 р.) [296], [297].

У роки незалежності з'явилися джерелознавчі та історіографічні праці, присвячені українським парамілітарним та молодіжним організаціям, а саме: праці І. Лозинської «Національна історіографія українського парамілітарного руху в Галичині кінця ХІХ – початку ХХ ст.» [272] та С. Колиб'юка «Молодіжний рух Галичини кінця ХІХ – 30-х років ХХ ст. у сучасних наукових дослідженнях України» [264].

Діяльність «Сокола-Батька» фрагментарно охарактеризовано у дослідженнях про культурологічну працю українських національно-культурних товариств на західноукраїнських землях. У контексті суспільно-культурної праці громадських організацій в Західній Україні деякі аспекти діяльності «Сокола-Батька» розглянуто у низці праць В. Голубка, О. Зайцева, Л. Зашкільняка, І. Зуляка, С. Качараби, А. Королька, М. Кугутяка, І. Соляра, М. Швагуляка та ін.

Зокрема А. Королько проаналізував діяльність товариства «Сокіл» на Покутті і Галицькій Гуцульщині до встановлення радянської влади у 1939 р. [265].

В. Ковпак у статті «Сокільські вісти (1928 – 1939 рр.): завдання, функціонування, проблематика» [263] окреслив тематичний спектр часопису та основні напрями діяльності його редакторів – І. Гижі, Т. Білостоцького, М. Яціва, В. Гафтковича, А. Будзиновського, Т. Франка, М. Тріля, В. Мигалья, І. Мрица.

Кілька праць репрезентують теоретичний рівень дослідження.

Зокрема Є. Пожидаєв відзначав, що молодіжне середовище – це не просте соціальне явище, воно щонайменше складається з організованої молоді, яка юридично оформлена у громадські об'єднання, та неформально самоорганізованої молоді, «молодіжної субкультури», які доповнюють одна одну. На думку дослідника, найбільш дієву частину молодіжного руху формують громадські об'єднання молоді, які зареєстровані та діють відповідно до чинного законодавства, а також тісно взаємодіють із державними органами, намагаються вирішувати важливі соціальні проблеми молодих людей, сприяють їх соціалізації у відповідних соціально-економічних умовах розвитку суспільства, його політичної системи, традицій та культури [286].

Аналізуючи національну політику урядів Другої Речі Посполитої та загалом українське питання в Польщі, польські дослідники (Р. Томчик, Р. Торжецький, М. Пап'єжинська-Турек, А. Хойновський, Т. Пьотркевич та ін.) епізодично згадують про діяльність українського сокільського товариства в Галичині, проте відсутні узагальнювальні праці, присвячені українському сокільському рухові в Галичині та в еміграції.

Таким чином, українська історіографія охоплює чималу кількість наукових праць, присвяченим молодіжним організаціям спортивного та парамілітарного напрямку. Проте національно-патріотичну діяльність товариства «Сокіл-Батько» у міжвоєнний період ХХ ст. досліджено тільки поверхнево чи фрагментарно, а деяких тем – зокрема тих, що стосуються викупу Українського городу, підготовки до здвигу 1934 р. у Львові, консолідації українських молодіжних товариств, міжнародної діяльності організації тощо, – не відображено до сьогодні.

1.2. Джерела

Джерельну базу дослідження побудовано на архівних матеріалах (ЦДАГО України, ЦДАЛ України), мемуарних творах, періодичній пресі, працях провідних членів «Сокола-Батька», що дає змогу всебічно охарактеризувати історію створення і діяльності товариства, визначити основні проблеми організації, вплив на формування свідомості українського населення Галичини, проаналізувати відносини товариства з органами місцевої влади, іншими національно-культурними організаціями та політичними партіями.

Першу і найважливішу групу джерел становлять *архівні матеріали*. Відзначимо, що у ЦДАЛ України в єдиному фонді (ф. 312 «Українське спортивне товариство «Сокіл-Батько», м. Львів»), який містить 796 справ, зібрано матеріали, які відображають багатогранну діяльність товариства, а саме:

- 1) ухвали старшин та протоколи засідань старшини, зборів членів товариства, секцій і комісій керівних органів товариства;
- 2) статутні документи, правильники, обіжники, положення, накази, інструкції, звіти про діяльність, петиції, меморіали, матеріали про фінансово-господарську діяльність та інші поточні документи Централі та гнізд «Сокола-Батька»;
- 3) матеріали про підготовку і проведення з'їздів, навчання, спортивних змагань, конкурсів, концертів, документи про допомоги у створенні філій товариства за кордоном;
- 4) неопубліковані твори провідних членів товариства;
- 5) статті та повідомлення, надіслані до друкованих органів «Сокола-Батька» та інших видань Галичини;
- 6) листування товариства та його гнізд із місцевими органами влади, національно-культурними організаціями в Галичині і за кордоном;
- 7) статистичні матеріали тощо.

Матеріали ф. 312 доповнюють документи ф. 366 «Боберський Іван (1873–1947), педагог, організатор українського спортивного руху в Галичині та за кордоном, голова товариства «Сокол-Батько» у Львові 1908–1914 рр., професор» (фонд містить 30 справ). У фонді збережено листи товариств «Просвіта» у Львові, «Союзу українського сокільства за кордоном» у Празі, Українського товариства «Просвіта» у Загребі, а також низки відомих громадсько-політичних діячів та членів «Сокола-Батька», зокрема В. Авраменка, В. Бачинського, П. Васишина, С. Гайдучка, Л. Джулинського, В. Кисілевського, О. Назарука. Значну цінність становлять родинні матеріали І. Боберського.

У процесі роботи над дисертаційним дослідженням опрацьовано матеріали ЦДАГО України. Дослідники наголошують, що «важливі джерела щодо вивчення культурно-освітньої діяльності українських студентів у країнах Центрально-Східної Європи в 1920–1939 рр.» містить саме ЦДАГО України. У контексті досліджуваних подій на увагу заслуговують документи і матеріали ф. 269 «Колекція документів «Український музей у Празі» кінець XIX століття – 1948 р.». У фонді зібрано документи діяльності українських сокільських гнізд в країнах Центрально-Східної Європи. Завдяки матеріалам фонду (статути, комунікати, звіти, протоколи засідань товариств, листування з українськими та іноземними організаціями тощо) можна проаналізувати основні напрями допомогової, політичної, видавничої, культурно-освітньої діяльності соколят.

Надзвичайно різноманітна мемуарна література досліджуваної проблеми, серед якої насамперед виділимо спогади провідних членів товариства.

С. Гайдучкові присвячені мемуари Р. Крип'якевича «Наш професор Гайдучок (Спогад з років 1936–1976)» [163, с. 12]. «Серед галереї гімназійних професорів, а знав я їх немало, до зірок першої величини відношу, безумовно, професора Степана Гайдучка, не стільки вчителя фізичної культури, або ж руханки, як це тоді називалося, скільки Вчителя з

великої літери, Виховника наших характерів, що невсипуще дбав про нашу громадянську зрілість і повноцінність, нашу історичну пам'ять і національну гордість», – відзначав його учень [163, с. 12].

Автор спогадів із захопленням відзначив, що «Гайдучок виявився неабияким знавцем рідного міста й околиць. Здавалося, він знав кожний камінь у Львові й умів розповісти про нього. Так ми пізнавали історію визвольних змагань, довідалися про Листопадові Дні не теоретично, а безпосередньо з уст очевидця й учасника, – як «брали» головну пошту й двірць, як били гармати з Чортової скали... Розповідав він не тільки про дні боїв, але й про будні кропіткої, невсипущої праці, про «здобування» Львова в мирні дні. Зумів показати красу міста не тільки з кургану Високого Замку, але й з вежі Успенської церкви, де могутній двометрового проміру дзвін Кирило вразив мене до глибини. Розповідав про культуру й архітектуру міста, про його неповторність і унікальність, зумів прищепити і любов, і гордість, і знання...» [163, с. 12].

«Про що тільки ми не довідалися під час тих цікавих годин “руханки в клясі”!» – пригадує Р. Крип'якевич. – Виклав він нам історію виникнення ідеї сокілства, розповів про наших подвижників та їх осяги, показав, що сила «Сокола» в його всенародності, розповсюдженні серед найширших кіл населення, особливо в селах. Як дохідливо й глибоко пояснював він нам суть кожного слова з сокілського гасла: «Все вперед, всі враз!» [163, с. 12].

Я. Благітка – герой спогадів Є. Орищина «Начальник «Сокола-Батька» [168]. «Багато часу, праці, енергії віддавав він соколам, – констатував автор. – Організував різні секції, підбирав для їх ведення надійних керівників. Руханку і вправи на приладах у відділах учасників, посестер, побратимів вели Вальчик, Бродович, Козачок, Тихоліз. Жіночими групами керували Дарія Сіяк, Ірина Оглій (займалась метанням диска, ратищем, кулею). Соколи масово брали участь у легкоатлетичних секціях. Натхненником і радником був завжди добрий і щирий друг – інж.[енер] Я. Благітка – начальник С-Б і С-IV (на їх прохання). Нікому не відмовляв у допомозі. Був

добрим організатором і творцем різних імпрез. Укладав вправи вільноруч, вежі (2–3-ступеневі), показові вправи на приладах, складав програми концертів, свят, здвигів. Тримав тісний зв'язок з гніздами С-III, С-IV, С-V. Деякі соколи стали талановитими гімнастами (Є. Оришин, В. Козачок, Г. Лебіщак та інші)» [168, с. 15].

Останньому голові товариства присвячено спогади С. Яричевського «Сокіл-Батько» у Львові (Присвячую пам'яті інж. М. Хроновята, останнього голови цього Т-ва)» [171], в яких автор акцентував увагу на останніх загальних зборах «Сокола-Батька», що відбулися 5 березня 1939 року: «вкінці промовляв інж. М. Хроновят, який у своїй промові пригадав, що нас, Соколів, чекає велика праця. Праця одного за десять, бо такі настали часи. У нашій праці має виявитися точність, зарадність, солідність і педантерія, бо наше товариство має виховати людей, на яких можна буде покладатися в кожній громадській праці. Народи зборів проходили дуже поважно, ділово, наче прочувалося, що це останні сокільські збори. Вони закінчилися сокільським гимном» [171, с. 134].

У низці спогадів подано історію створення товариства. У мемуарах «Мої спомини про «Сокіл» у Львові» [166] йдеться про перші роки діяльності товариства: «даремне перешукую давню мою переписку, перекидаю записки, папери. Нема нічо, що пригадувало би перші зусилля – проби засновання нашого «Сокола». Попадається тільки «Устав Гімнастичного Товариства «Сокіл». Книжечка чистенька, якби нині з друкарні і пригадує мені живо того, що її опрацював, списав і видав. Більше нічо. Отже цей автор «уставу» був одним з перших людей, які піднесли сокільський прапор понад голови нашого тодішнього громадянства. Емеритований комісар староства Володимир Лаврівський. Його спроба стрінулася з великими перепонами нашої суспільности 90-тих років. Не знайшов він серед неї ні зрозуміння, ні піддержки в своїх змаганнях. Тодішнє наше громадянство прямо обидилося, розгнівалося на «нарванного» Лаврівського, почувши про його заходи коло

основання руханкового товариства, кплячи собі з його сфіксованої ідеї та милосердячися над безталанним ширителем сокільської думки» [166, с. 153].

У «Споминах про початки нашого “Сокола”» А. Качора [161] також згадано про 1890-і рр. Автор відзначав, що найбільше зацікавлення «Соколом» виявляли члени «Зорі»: «по вступних формальностях зійшовся в році 1894 дня 12 лютого на перші збори малий гурток членів, – згадував засновник товариства. – Головою вибрано п. Василя Нагірного... До товариства вступили і тодішні деякі тверді, а бл. п. Ос. Мончаловський, маючи здається на меті опанувати «Сокіл» зачинає ревно співпрацювати, що йому не вдалося мимо цього, що праця ішла з початком дуже пиняво з браку догідного приміщення, де могли би відбуватися вправи. Дперва діставши салю в домі «Дністра» життя розвивається далеко краще. Гадку про салю в будинку «Дністра» подав проф. В. Шухевич. Прийшли молоді люди, та життя Сокола поплило ширшою струєю» [161, с. 215].

У спогадах М. Хроновята «“Сокіл-Батько”. Руханково-спортове товариство у 1934–1939 роках» [170] відображено особливості діяльності товариства на завершальному етапі його історії. Особливу увагу автор акцентував на сокільському здвигові 1934 р., під час якого стрийські соколята порушили ухвали старшини та проігнорували команди. «Коли лави Соколів вишикувалися на площі «Сокола-Батька» у Львові 1934 року в присутності численної публіки та деяких гостей з-за кордону і почала награвати музика до перших вправ, частина Соколів вчинила «бунт» – стояли непорушно, ігноруючи команду, – відзначав М. Хроновят. – Вправи було зірвано. Це був прикрий і досі нечуваний у молодечих лавах випадок несубординації» [170, с. 145].

Основну причину, що зумовила прикрий випадок, М. Хроновят вбачав у впливі націоналістів: «слідство довело, що бунт на площі «Сокола-Батька» підготували і провели наші «націоналісти», зігравши на тому, що, мовляв, на площі грала міська, фаерманська музика (отже, польська), яка, до речі, грала на всіх дотеперішніх здвигах, – продовжував він. – Справді, зі Стрия

приїхали Соколи з музичними інструментами, але вони нікому не сказали, що мають бажання грати до вправ. Окрім того, всім було відомо, що ті музиканти ще не досвідчені, і нікому й на думку не спадало, що вони зуміють це зробити» [170, с. 145].

М. Хроновят, колишній голова товариства, висвітлив, зокрема, факт обману польської влади, яка забрала у «Сокола-Батька» площу, де відбувалися різноманітні заходи товариства. «Обіцяли дати іншу площу, – зазначив автор. – Це викликало різну реакцію української громадськості. Одні переконували: йдіть на угоду, бо інакше не дістанете нічого. Інші наказували: не смієте йти на угоду з поляками, навіть якщо все втратите! У тій ситуації становище Старшини «Сокола-Батька» було незавидне. Відповідала ж за все вона, а не «порадники». Нарешті з Варшави прибув у тій справі генерал Лянгнер (цей генерал у 1939 році віддав Львів більшовикам). Ми пішли до нього з інженером А. Палієм (заступником голови). Генерал дістав мапу Львова і почав пропонувати різні місця замість нашої площі. Ми не могли прийняти тих пропозицій, бо вони нам не підходили. Отже, з того нічого не вийшло. Ми зайвий раз переконалися, що не йшлося полякам про аеродинамічний інститут, а виключно про те, щоб забрати в нас площу. Незабаром ми в цьому пересвідчилися...» [170, с. 145].

Не менш пізнавальними є спогади Е. Жарського «“Соколи, соколи...” 1894–1914–1994» [160]. Автор зазначає, що «метою «Сокола» було виховувати в українському народі своє національне достоїнство, щирий патріотизм, свою гідність, почуття честі, народну силу шляхом плекання фізичної культури, а разом з тим плекання витривалості, рухливості, підприємчivosti, розуміння ваги праці в спільному гурті, організованості, дисципліни, підпорядкованості вибраному самими прововоді. Постання «Сокола» не було якимсь відокремленим явищем у змаганні українського народу Галичини до своєї мети; започаткована і з успіхом переведена на культурному, економічному чи політичному відтинку праця вимагала свого завершення і на фізкультурному полі, вислідом чого було постання у 1894

році «Сокола», а декілька літ пізніше, у 1900 році, – «Січі». Ідеї «Сокола» найшли широкий відгомін серед молоді Галичини; вже сама назва була притягаюча, бо сокіл – це шляхетний птах, з бистрим зором і могутніми крилами, швидким летом, символ сміливості, свободи» [160, с. 146].

А. Антонович, член товариства, у праці «Із спогадів» [158] відзначав, що приєднався до товариства «в часі... студій» і «працював там чинно в Старшині Сокола Батька, що об'єднувало около 98 Сокільських гнізд. Також запросили мене і до Централі Товариства Відродження, що поборювало вживання алькоголю і курення, що були виключно польським державним монополем. Ми закладали по селах відродженські гуртки для сільської молоді, по всіх наших гімназіях, учительських семінаріях і різних фахових школах. В Централі, мені доручили опіку над шкільними гуртками. В останніх роках перед війною, я мав зорганізованих понад 150 середньошкільників. Також, перед війною, наше товариство зорганізувало великий відродженський здвиг-маніфестацію на площі Сокола Батька у Львові, на якому почесним гостем був наш великий Митрополит Андрей Шептицький. Обов'язок організувати і провадити тим святом, припав на мене. Здвиг пройшов з повним успіхом» [158, с. 217].

Не оминули увагою у спогадах члени товариства і щоденної праці окремих філій організацій. Зокрема І. Оглій-Благітка у мемуарах «Спогад, спогад, спогад...» пригадує, що: «успіхи з окремих видів підіймали настрій, викликали бажання працювати над собою, аби досягти результатів, які приносили радість, давали задоволення від «перемоги» (хоч маленької). Мені подобалась руханка, радо вивчала вправи вільноруч, полюбила метання кулею, заняття на високо-низьких поруччах, взимку – ходіння на лещетах» [167, с. 94].

Є. Орищин, один із найактивніших членів «Сокола», у своїх спогадах про «Сокіл-III» [169] описав цікаві події з життя товариства, зокрема, як філія «разом з «Просвітою» відзначали роковини трагедії Крут (загибель 300 студентів), Базару (розстріл 356 учасників «зимового походу» генерала

Тютюнника), Маківки – походом на місце події в Карпати. Готували реферати, читали лекції... Соколи допомагали збирати кошти для викупу площі «Сокола-Батька», що на вул. Стрийській, утримання «Рідної школи», «Української Захоронки»... До «Сокола-III» згодом приєдналася дружина копаного м'яча братів Гуньків. Здібних соколів скеровували на вишкіл до централі «Сокола-Батька» на курси інструкторів, провідників, відпоручників» [169, с. 99].

У «Спогадах учасниці «Сокола-V» [165] Т. Марешко ознайомлює читачів із національно-культурною працею товариства у міжвоєнний період ХХ ст.: «при «Соколі-V» був доріст (школярі). Щонеділі всі приходили на Службу Божу, співали в хорі, а в будні старші працювали з доростом. Школярі слухали повчальні казки, оповідання про князів, гетьманів, про пороги Дніпра та Чорне море. На стінах висіли ікони та картини козацького фольклору, портрети. На сцені «Просвіти» учасники літературного гуртка проводили репетиції виступів на різні теми. Яна Москалик та я виступали у п'єсах. Згодом за гімназійних часів ми зустрілися у дружині відбиванки в «Соколі-Батьку» [165, с. 239].

Діяльність «Сокола-Батька» в контексті суспільно-політичних процесів Другої Речі Посполитої фрагментарно описані у спогадах провідного діяча УРП-УСРП І. Макуха «На народній службі. Спогади» [164], одного із лідерів УНДО І. Кедрина «Життя – події – люди: Спомини і коментарі» [162], автори яких акцентували на антиукраїнській національно-культурній політиці польського уряду.

Важливе джерело дисертації – *преса*. Насамперед виокремимо періодичні видання «Сокола-Батька» та інших спортивних товариств Галичини. «Спортивні часописи не тільки пропагували здоровий спосіб життя, фізичну культуру й спорт, а й відображали шляхи становлення й формування організаційної структури фізкультурного й спортивного руху, – відзначають сучасні вчені. – Дослідження ідеологічних засад цього руху, їх утілення через тогочасні періодичні видання допоможе зрозуміти й початки

розвитку спортивного руху в Західній Україні, вплив загальноєвропейських тенденцій, взаємовплив розвитку тіловиховання по обидва боки Збруча» [274, с. 85].

Видання «Сокола-Батька» також «віддзеркалювали піднесення українського національного руху в Галичині та набуття ним явно політичного характеру в революційну добу..., виховували не тільки фізично здорову націю, а й силу волі галичанина, бажання перемогти, а також національну свідомість та підприємливість земляків..., вчили, як провадити тіловиховну роботу, готували ґрунт для здобуття незалежності...» [190, с. 3–4].

У період Другої Речі Посполитої провідним виданням товариства став часопис «Сокільські вісти», які містять розвідки на різну тематику. Зокрема у виданні, яке підтримувало ідеї української визвольної боротьби, описано пам'ятні сторінки українського стрілецтва, подано розповіді про своїх сучасників – провідників ідеї фізичного й духовного розвитку українського народу, систематизовано й узагальнено досвід І. Боберського, висвітлено проблему жіночого спорту, а також пропаговано справу викупу спортивного майдану у Львові – площі «Сокола-Батька» [263, с. 43–44].

У дисертації використано також періодичні органи УНДО, УСРП, громадських організацій (газети «Діло», «Свобода», «Громадський голос», «Новий час», «Нова зоря», «Батьківщина», «Український голос», «Gazeta Polska», «Kurier Lwowski» та ін.). На сторінках цих видань нерідко публікувалися статті про розвиток сокільського руху на західноукраїнських землях, його успіхи та невдачі.

Чимало уваги в роботі присвячено науково-популярним, фаховим розвідкам провідних членів товариства «Сокіл-Батько». Сучасники подій відзначали, що «на жвавіше життя у гніздах вплинули чимало видання, що їх наново почав видавати «Сокіл-Батько». Окрім «“Оснoв сокільства”», що є катехизмом українського сокола, видано потрібний усім змагунам і Т-вам у цілому краю спортивний підручник «Легкоатлетика», «Свобідний дручок»,

«Лещетарський впоряд» і ін. Деякі видання виходять небаром у другому накладі. Під тим оглядом сокільська організація дуже випереджує інші того, рода організації. Ці й інші підручники дало товчок до живішого управління руханки й спортів...» [152, с. 86–87].

Не вдаючись до детального аналізу, зауважимо, що упродовж 1923–1939 рр. побачили світ десятки науково-публіцистичних праць на спортивну та національно-культурну тематику. Серед найбільш відомих відзначимо дослідження Я. Благітки «10 годин руханки», «Жіночі вправи вінком», «Вільноручні вправи для чоловіків»; І. Боберського «Рухові гри і забави», «Вправи палицями й списами», «Вправи хоруговками», «18 мячевих ігор»; С. Гайдучка «Відбиванка», «Сто три вежі», «Вправи вільноруч для мужчин 1-5», «Долівкові вправи», «Свобідний дручок»; А. Будзиновського «Пожарник», «Сурмові сигнали», «Український впоряд», «Вправи вільноруч для учасників», «Вправи топірцем», «Вправи віночком для жінок», «Здвигові вправи мужчин»; Е. Жарського «Легкоатлетика», «Бокс», «Самооборона», «Сокільський катехизм»; І. Калічака «Руханка і спорт української еміграції в ЧС»; С. Коцюби «Будова руханкових приладів»; І. Мрица «Наука їзди на лешетах»; Д. Навроцької «Вправи вільноруч для жінок», «Вправи вінком»; Д. Сіяка «Вправи серпами для жінок»; К. Суховерської «Діточі забави»; М. Тріля «Вправи на коні», «Вправи шабельками для учасників», «Трійкові і чвіркові вежі», «Вправи надручнику»; П. Франка «Підручник шведської руханки»; Т. Франка «Історія і теорія руханки» та ін. [152, с. 89].

Отже, джерельна база дисертації дає змогу комплексно охарактеризувати післявоєнний період діяльності українських сокільських товариств в 1923–1939 рр. До наукового обігу введено невідомі раніше архівні матеріали, що актуалізує наукову роботу, доповнюючи оригінальним матеріалом з історії розвитку спортивного руху в Галичині та в осередках української еміграції.

1.3. Методологія дослідження сокільського руху

Досліджуючи процес розбудови товариства «Сокіл-Батько» у 1923–1939 рр., необхідно звернути увагу на теоретико-методологічні засади наукової роботи, її понятійний апарат, суперечливі та дискусійні питання.

Детальне вивчення історіографічного доробку попередників, узагальнення теоретичних та практичних результатів діяльності науковців, дає підставу сформулювати власну концепцію роботи (систему поглядів, опису предмета або явища, стосовно його побудови, функціонування, що сприяє його розумінню, тлумаченню, вивченню головних ідей). Формування концепції – перший крок на шляху до отримання об'єктивного та очікуваного результату.

Також важливо, щоб дисертацію було побудовано на сучасному методологічному інструментарії (метод – це шлях, спосіб досягнення поставленої мети і завдань дослідження). Можемо чітко відповісти на запитання про передбачувану провідну наукову ідею, сутність явища (об'єкт, предмет дослідження), а також про суперечності, що виникають у процесі наукової роботи. Концепція має надзвичайне значення, оскільки є єдиним визначальним задумом, головною ідеєю наукової праці.

Концепція формується на основі теорії – сукупності поглядів і концептуальних думок, що в різний спосіб пояснюють досліджувані історичні явища, суспільні процеси (політичні концепції, людські уявлення тощо), тобто результати наукових досліджень. Теорія – це не просто знання, а найвища і найбільш складна форма (і рівень) наукових знань, що розкриває закономірності функціонування й розвитку певної сукупності процесів та явищ, описує і пояснює ці явища. Інакше кажучи, теорія – це конкретне сутнісно-змістовне знання про об'єкт дослідження, отримане у результаті його всестороннього і ґрунтовного опрацювання.

Розглядаючи теоретико-методологічні засади дослідження, не менш важливо окреслити значення понятійно-термінологічного апарату дослідження. Базовим терміном дисертації є поняття «сокільський рух».

Сокільський рух зародився серед слов'янських народів Австро-Угорщини у другій половині XIX ст. як протидія чужоземному поневоленню, насамперед германізації. Перше сокільське товариство заснував 1862 р. в Чехії професор мистецтвознавства Карлового університету у Празі Мирослав Тирш (Рудольф Тірш, 1832–1884). У XIX – на початку XX ст. сокільський рух поширився в Словенії, Хорватії, Сербії, Словаччині, у Російській імперії.

Першим головою львівського «Сокола» став лікар Юзеф Міллерт, його заступником – граф Александер Ян Фредро – син знаменитого драматурга. Частиною «Сокола» стала й добровільна пожежна сторожа. У 1884 р. «Сокіл» став матірнім товариством і поширив свою діяльність на всю Галичину. Тоді ж збудували на вулиці Зіморовича (тепер – Дудаєва), 8 будинок «Сокола» з гімнастичними залами та іншими приміщеннями. Адже товариство проводило не лише спортивну, а й просвітню діяльність [274]. Львівський «Сокіл» як матірня організація одержав назву «Сокіл-Батько». Його осідком став будинок страхового товариства «Дністер».

У першому Уставі товариства написано про мету діяльності «Сокола»: «Цілею т-ва є виобразувати членів в гімнастиці через спільні вправи, спільні прогульки і відчити. В т-ві уряджуються також вправи сторожі пожежної, стріляння до цілі, їзда на коні, їзда на скороходах [роверах], плавання, веслування, фехтування, співи й музика. Для оживлення духа т-ва служать відчити і розправи о річах гімнастичних, як також товариські забави, гімнастичні продукції на боєвищах і аматорські представлення. Т-во засновує філії в Галичині і на Буковині» [274].

Різноаспектно проаналізувати предмет дослідження неможливо, не беручи до уваги низки принципів, а саме: історизму, послідовності (наступності), наукового плюралізму, об'єктивності, системності та всебічності. Важливе значення у пізнавальному процесі має суб'єкт пізнання

із уже сформованою т. зв. «методологічною свідомістю» (система світоглядних, професійних та життєвих настанов, які впливають на вибір методів дослідження та оцінку одержаних наукових результатів).

Зважаючи на історичний характер дослідження, серед принципів, застосованих у дисертації, одним із основних є принцип історизму. Його особливість полягає в тому, що, характеризуючи працю окремих постатей досліджуваного періоду, формування, спрямованість та вплив громадських утворень, їх соціополітичну роль в українському суспільному організмі та доробок, важливо правильно представити історичний контекст. Такий підхід дає змогу зрозуміти, чому більше уваги надано дослідженню одних проблем, натомість інших – узагалі не взято уваги. Оскільки тільки за роки незалежності України вийшли друком десятки наукових розвідок, які опосередковано або ж безпосередньо стосуються досліджуваної теми, принцип історизму набуває особливої актуальності.

Нерозривно пов'язаний із принципом історизму принцип об'єктивності, який передбачає неупереджене, об'єктивне, наукове вивчення закономірностей розвитку суспільно-політичних процесів у сукупності фактів і подій. Сучасні дослідники відзначають, що «ніколи не існувало, не існує й не існуватиме методології, соціально дистильованої, «очищеної» від залежності, від впливу з боку загального світогляду, переконань та установок дослідника». Незважаючи на виправданий песимізм деяких науковців щодо можливого використання цього принципу, у дослідженні ми намагалися максимально абстрагуватися від власних політичних уподобань, а також від інших чинників, які б негативно вплинули на формування неупередженого судження про об'єкт дослідження. Зокрема у роботі виключено низку суб'єктивних чинників (вибірковий підхід до всіх видів джерел, замовчування вироблених українською та зарубіжною історіографією проблем, «пристосування» одержаних результатів до власної концепції та ін.).

Щораз більше дослідників усвідомлюють, що «оцінку відповідних явищ необхідно здійснювати не з позицій інтересів окремих соціально-класових (національних, релігійних тощо) сил, а з позицій загальнолюдських цінностей – тих світоглядних ідеалів і моральних норм, які акумулюють досвід усього людства, є спільними для всіх людей і відображаються в аксіологічному принципі соціального гуманізму. Це мир і злагода в суспільстві, чесна праця й добробут, соціальна справедливість, загальнолюдська й національна гідність, права та свободи громадянина, соціальна й правова захищеність людини, громадська відповідальність і законність» [239, с. 78].

Важливим для аналізу є принцип послідовності, який дає змогу прослідкувати створення, формування, становлення та діяльність будь-якого громадського утворення у нерозривному зв'язку із попередніми десятиліттями та подіями, дотичними до предмета дослідження. Застосовуючи цей принцип вдалося: а) виявити взаємозв'язок між ідеологічними поглядами, потребами, категоріями учасників та ідеями і прагненнями; б) довести послідовність у відстоюванні соборницько-державницьких ідей.

Принцип послідовності використано також в історіографічній частині дослідження під час аналізу міжвоєнної, радянської, а також сучасної української історіографії. Сучасні науковці констатують давно відому істину: «Не пізнавши й не усвідомивши до кінця уроки нашого минулого, ми приречені повторювати вже допущені, особливо політичні, помилки. Уславлюючи теперішність, не можна замовчувати або ігнорувати минуле, яким би гірким воно не було. Бо зв'язок з минулим – об'єктивно зумовлений, він не залежить від чийогось бажання» [294, с. 86–87].

Характеризуючи історіографічний доробок попередників застосовано принцип наукового плюралізму.

Особливості формування світогляду учасників молодіжних утворень окреслено на підставі принципу системності, який передбачає

багатофакторність історичного процесу та орієнтує на комплексне осмислення історичних знань. Цей принцип застосовано у процесі формування та використання джерельного комплексу дослідження, аналізу історіографії проблеми. Водночас у процесі узгодження статистичних даних, архівних матеріалів використано принцип всебічності, який застерігає науковців від упередженого ставлення до історичного джерела, від суб'єктивності його оцінки.

Синергетичний підхід зумовлює комплексне врахування зв'язків різних рівнів і форм між елементами системи громадянського суспільства; розвиток цих зв'язків посилює їх цілісність та ефективність, можливість багатоваріантного розвитку з урахуванням статистичних (імовірнісних) і динамічних законів і закономірностей. Синергетичний підхід також передбачає пошук способів їх загального виживання і розвитку раціоналізації людських стосунків із природою. Саме тому важливо усвідомити необхідність як раціонально-твірної (конструктивної) основи (формує цілісність матеріального і духовного світу, природи і суспільства), так і ентропійної (розсіювальної, нестійкої, деструктивної), що негативно впливає на першу, послаблюючи її дію, але водночас стимулюючи пошук ефективніших структур, взаємозв'язків, їх організаційну реконструкцію. Нестійкість і навіть певна хаотичність у становленні і розвитку громадянського суспільства – умова стабільного і динамічного розвитку, що відбувається через послаблення, нейтралізацію і навіть ліквідацію нераціональних і нежиттєвих форм.

Перевагою синергетичного підходу є насамперед поява т.зв. «нелінійного мислення», найважливіші ознаки якого такі: 1) багатоваріантність та альтернативність еволюції; 2) можливість вибору її оптимальних шляхів; 3) можливість прискорення темпів розвитку, зокрема ініціювання прискореного нелінійного зростання; 4) вплив кожної особистості на макросоціальні процеси; 5) неприпустимість нав'язування соціальним системам шляхів розвитку; 6) перебіг соціальних процесів за

невизначеності, нестабільності; 7) незворотність розвитку; 8) еволюційність та цілісність світу.

Методологічний інструментарій дослідження досить різноманітний. Серед використаних у дисертаційній роботі методів виокремимо: загальні (історичні, філософські), загальнонаукові та спеціальні. Загальні методи базуються на діалектичному підході, який пов'язаний із логічними засобами пізнання і ґрунтується на таких історичних і філософських категоріях, як «зміст», «форма», «сутність», «явище», «причина», «наслідок» та ін., що слугують інструментами проникнення в природу досліджуваного явища [305, с. 354–355].

Методика дослідження процесу молодіжних парамілітарних організацій має свої особливості. Методи дослідження можна поділити на такі групи:

- загальнологічні: аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція, теоретичне моделювання;
- теоретичні: мисленнєвий (віртуальний) експеримент, математична формалізація, аксіоматичний метод, гіпотетичний перехід від абстрактності до конкретності;
- соціологічні: вивчення документів (контент-аналіз), анкетування, інтерв'ю, експертне опитування, спостереження, вивчення соціальних настанов, соціально-політичний експеримент;
- соціально-психологічні: вивчення документів (контент-аналіз), когнітивне картування, соціометричне опитування, тестування, шкалування, спостереження, соціально-психологічний експеримент;
- порівняльно-історичні: історичний опис, конкретно-історичний аналіз, порівняльний, періодизація, хронологічний ретроспективний;
- емпіричні (експлікативні): практичний експеримент, аналіз статистичного матеріалу, контент-аналіз, івент-аналіз, конкретне моделювання;

– системно-функціональні: системний метод, декомпозиція, композиція, інституціональний та функціональний методи, структурно-функціональний аналіз;

– прогностичні: висновки за аналогією, метод простої екстраполяції, дельфійський метод, метод побудови сценаріїв, аналіз детермінант і змінних, спектральний аналіз, комп'ютерна симуляція.

Зокрема логічний метод сприяє формуванню або ж вдосконаленню понятійно-термінологічного апарату. Його основу складає аналіз, за допомогою якого явище досліджуємо окремими частинами, тобто визначаючи найбільш істотні ознаки, що його характеризують. Основні контури пропонованого дослідження окреслюють загальнологічні методи, передусім аналізу і синтезу. Завдяки аналізу можемо детально вивчити об'єкт дослідження, а також зробити низку т. зв. «наукових абстракцій», узагальнити наявні статистичні відомості. За допомогою проблемно-хронологічного методу дослідження поділено на низку вузьких тематичних проблем.

Для всебічного вивчення об'єкта дослідження важливе значення має моделювання (різновидами цього методу є уявлення та прогнозування). За його допомогою окреслено процеси і явища, які не піддаються безпосередньому вивченню. У пропонованому дослідженні широко використано низку теоретичних методів – компаративний, діалектичний, структурно-функціональний.

На окрему увагу заслуговує метод порівняння, який набуває дедалі більшої популярності серед українських науковців і полягає, зокрема, у зіставленні ознак, властивостей, статистичних величин, порівняння в різних соціально-економічних та суспільно-політичних умовах. Беручи до уваги предмет дослідження, використано три види порівнянь: історико-типологічне – для аналізу різноманітних процесів зі спільними рисами й ознаками; історико-дифузійне – для з'ясування взаємозапозичень; історико-генетичне – для простеження життєвого шляху відомих громадсько-політичних діячів.

Цей метод дає змогу показати історичні факти в зв'язку з історичною ситуацією, у якій вони виникли.

Історико-генетичний, історико-порівняльний, історико-типологічний, історико-системний методи уможливають виявлення причинно-наслідкових зв'язків і безпосередніх закономірностей історичного розвитку, дають змогу впорядкувати сукупність об'єктів або ж явищ на якісно визначені типи (класи відповідно до властивих їм загальних істотних ознак), з'ясувати суть історичного процесу як сукупностей історичних фактів та ситуацій у їх цілісності та історичному зв'язку.

У процесі написання роботи застосовано кількісні методи, основні з яких – статистичні. Універсальний інструмент пізнавальної діяльності – системний метод, що базується на категорії «система», тобто об'єктивно створена для досягнення певної мети відносно стійка, самостійна та автономна структурно-упорядкована цілісна єдність, що складається з сукупності елементів, які перебувають між собою в тісних зв'язках та відносинах. Пізнавальне призначення цього методу полягає в тому, щоб виявити елементи системної цілісності та їх специфічну якість; визначити зв'язки, відносини й залежності елементів між собою; дослідити елементи у їх якісній визначеності та взаємодії, що розкриває властивості системи як єдиного цілого; окреслити функціональне призначення, роль та ефективність впливу системи й кожного її елемента на середовище і зворотний вплив середовища на систему.

Таким чином, дисертація ґрунтується на методологічному інструментарії, який покликаний забезпечити максимальну об'єктивність та достовірність одержаних наукових результатів. У роботі застосовано три головні групи методів наукового пізнання: загальнонаукові, емпірично-теоретичні та спеціально-історичні, а також низку принципів (історизму, об'єктивності, всебічності, наступності та ін.). Дисертацію побудовано за проблемно-хронологічним принципом, що дає змогу всебічно розкрити поставлені завдання. Для узагальнення результатів дослідження застосовано

систематизацію джерел, на підставі яких зроблено низку об'єктивних висновків щодо особливостей становлення та діяльності товариства «Сокіл-Батько» у Галичині.

Отже, на думку вчених, актуальним завданням сучасної історичної науки є дослідження українського сокільського руху, що висвітлює один з етапів формування громадського суспільства в Галичині. Протягом тривалого часу проблема парамілітарного руху проходила повз увагу українських дослідників, що було зумовлено багатьма причинами [275]. На сучасному етапі розвитку української історичної науки різко зріс інтерес до діяльності молодіжних товариств, адже деякі із них відновили свою діяльність за сучасних умов та відіграють помітну роль у вихованні молоді та в суспільно-політичному розвитку країни. Тому необхідно брати до уваги їх історичний досвід, відображений у науковій літературі, яка акумулює доробок попередніх поколінь дослідників та підносить вивчення проблеми на якісно новий рівень.

РОЗДІЛ 2

ІДЕОЛОГІЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ СОКІЛЬСЬКОГО РУХУ

2.1. Ідеологія товариства

У другій половині ХІХ ст. до Галичини проникають ідеї сокільства, які обґрунтували чеські громадські діячі М. Тирш та І. Фігнер на терені Чехії. Першими у краї ці ідеї підхопило польське суспільство, яке мало розгалужену мережу національно-культурних товариств.

І. Висівський, аналізуючи генезу сокільської ідеї, наголошував на необхідності появи сокільських товариств у Чехії: «одиниці творять нарід. Лише цей нарід, якого громадяне є здорові тілом і душею, є сильним народом, здібним до життя. Тільки фізично й психічно сильна нація зможе оборонити своє існування, зберегти свою незалежність, а якщо її не має – здобути її. З таких міркувань зродилася сокільська ідея» [188, с. 4].

«Сокіл», на думку М. Тирша, не мав служити тільки фізичному вихованню. «В сокільстві бачив він не лише руханкове товариство, але уважав його засобом до будження народної свідомости, засобом до піднесення тілесної і моральної сили цілого народу, засобом до уняття народної енергії у організаційні форми. Тирш бачив у сокільстві воплощення одної великої ідеї: вільного народу у вільній державі» [188, с. 5].

Процес самоорганізації у сокільські гнізда серед українців проходив значно повільніше. «На що нам Сокола?, – питали одні, – Хиба ми Поляки, чи Чехи, щоби забавлятися такими дурницями? То що иншого Поляки, мають гроші, мають силу, то треба їм і Соколів!, – казали другі апостоли вагання, яких ще і нині [початок ХХ ст. – С.К.] також немало, – згадували сучасники подій. – Вони бачили в своїй уяві вже цілі полки маршеруючих Соколів, в гарних одностроях, бачили гарні сокільні, що на подобу соколиних гнізд спиналися по горбах наших рідних місточок і сіл – все те вони бачили і

знали, що все те поглине масу гроша – а звідки його взяти? От і журба!» [166, с. 188].

У рік 40-ліття «Сокола-Батька» І. Боберський згадував: «в році 1893 приїхали чеські Соколи до Львова, відвідали українські товариства і заохотили львівських українців основати «Сокола». Підготовчі збори в «Народнім домі» вибрали назву «Сокіл» з-поміж предложених трьох назв: «Лев», «Січ», «Сокіл». Перші загальні збори основників в 1894 р. в салі «Бесіди», Ринок, Ч?10 прийняли союзний устав для верховного товариства і для галуз (філій). Цей устав обов'язує до нині. Переклав його з чеської мови Володимир Лаврівський, який перевів з чеського і видав друком в 1900 р. правила «сітківки» і «копаної» Осипа Кленки» [185].

У другій половині ХІХ ст. в українців – за невеликим винятком – не було розуміння необхідності створення сокільської організації. Тільки завдяки наполегливій праці В. Лаврівського, В. Нагірного розпочато організаційні заходи, які згодом привели до утворення «Сокола-Батька». «Та у нас молодих і наших все ще молодих... була головна журба про те, щоби якнайскорше заснувати руханкове товариство», – згадували згодом учасники товариства [166, с. 188].

Ідеологічну базу майбутньої організації було сформовано на основі чеського статуту «Сокола», після чого «число прихильників руханкової ідеї зростало щоднини» [166, с. 188]. «Цілею т-ва є виобразувати членів в гімнастиці через спільні вправи, спільні прогульки і відчити, – зазначено у Статуті. – В т-ві уряджуються також вправи сторожі пожеарної, стріляння до цілі, їзда на коні, їзда на скороходах [велосипедах. – С.К.], плавання, веслування, фехтування, співи й музика. Для оживлення духа т-ва служать відчити і розправи о річах гімнастичних, як також товариські забави, гімнастичні продукції на боєвищах і аматорські представлення. Т-во засновує філії в Галичині і на Буковині» [274].

Учасники координаційних нарад відзначали, що «сама назва «Сокіл» була притягаюча, бо сокіл – це шляхетний птах, з бистрим зором і могутніми

крилами, неперевершеною швидкістю лету, а в геральдиці виступає як символ сміливості, шляхетности та символ свободи і змагу» [161, с. 191]. Зрештою, із назви було вилучено слова «руський», «український», що відповідало тоді ідеї «славянської спільности».

Проте зауважимо, що товариство створювалося виразно на національній платформі. «Це товариство вперше впровадило на український ґрунт до міст руханку і спорт, а згодом воно знайшло шлях до наших сіл у формі руханково-пожежних товариств», – відзначали засновники організації [161, с. 192]. Поєднання спорту та «національно-патріотичного виховання» – заклало ідеологічну основу товариства.

«Сокіл, – зазначав І. Боберський, – це новий українець, який сміло зміряться своїми силами-прикметами з англійцем, французом, чи німцем, сокіл хоче працювати, боротися, щоб український нарід дорівнював великим народам» [184, с. 4–5]. Зважаючи на це, ідеї «Сокола-Батька» у 1890-х рр. члени товариства поширювали насамперед в українському селі, яке було «приспане й гноблене державною адміністрацією, що була суцільно в польських руках» [160, с. 195], про те «перероджувалось у свідому своєї національної гідности зорганізовану громаду; воно покінчило з віковою інертністю, бездіяльністю і поклало початок довгій запеклій боротьбі за національне визволення» [160, с. 195–196].

Одне з основних завдань «Сокола-Батька» полягало у мобілізації і активації української молоді до громадської праці, а основним засобом – спільні «руханкові вправи, спільні прогульки, сокільські пописи, а пізніше і спортові заняття, як плавання, веслування, фехтування, їзда на коні і на ровері, а далі різні спортові гри, включно з копаним м'ячем» [161, с. 192].

Ідеологічні засади «Сокола-Батька» відображено в десяти заповідях:

1. «Сокіл» – це символ Свободи.
2. «Сокіл стремить» – виховати здорове тілом і душею молоде покоління української нації.

3. «Сокіл(ка)» – це свідомий(а), карний(а) громадянин(ка) української нації.

4. «Сокіл(ка) вчиться» – єдності, карности, послуху, стаючи в ряд – в чету.

5. «Сокіл(ка) слухає» тільки наказу своєї виборної старшини.

6. «Сокіл(ка) пам'ятає», що: Світ добуває той – хто його здобуває; Ділами – не словами; Не плачем – а мечем!; Байдужі гинуть!; Нероба стає рабом; Не лебедіти – але стреміти!

7. «Сокіл(ка) дбає» про: Народню честь; Сміле око; Сильні груди; Мало слів, а діл багато!

8. «Сокіл(ка) любить» – Україну.

9. «Сокіл(ка) вірить» що – працею й злукою здобуває нарід свободу.

10. «Сокіл(ка) знає» – тільки один клич Українця(ки): Все вперед! Всі враз! [23, арк. 2].

Таким чином, «товариство «Сокіл» пропагувало ідею спадкоємництва духу українських лицарських часів у зовнішніх формах та атрибутах. На них був зображений лев, що «пнеться» на скалу, як символ Галичини, а з іншого боку – портрет одного з українських гетьманів: Хмельницького, Дорошенка, Мазепи. У коментарі до зразка прапора пояснено, що в такий спосіб, «зібравшись разом, будемо мати на своїх хоругвах немов русько-українську історію в образах її головних діячів. У товаристві плекався тип відважного, національно-свідомого українця» [184]. Одяг, спільні гуртові вправи «ділають невпинно на душу члена і вціплюють в неї почуття потреби спільного, однопрямого поступовання для осягнення одної і тої самої спільної мети. Це почуття витворює солідарність в праці» [28, арк. 3].

Звернемо увагу на значення слів присяги («приречення»): «Прирікаю для добра Української нації чесно і совісно виконувати свої обов'язки супроти українського сокільства і повинуватися усім наказам сокільської старшини» [28, арк. 4]. Ця присяга була для членів дороговказом поведінки і діяльності в сокільському гнізді: «Він бере участь в життю Гнізда з думкою

на добро української нації. Цілу діяльність члена сокільського гнізда повинна цінувати чесність. Чесність або особиста мораль є найважливішою передумовою здоров'я й сили. Морально слабкі люди, п'яниці і розбишаки приносять лише шкоду своєму народови. Морально слабкі люди не можуть виказатися такими прикметами як сила волі, бистрота думки та спосібність до сповнення великих діл, які повинні ціхувати кожного сокола» [25, арк. 14].

Важливе значення для формування ідеології товариства мали її лідери, серед яких І. Боберський та С. Гайдучок. Першого називали «батьком українського тіловиховання», одним із авторів кличів: «Всі за одного, один за всіх!»; «Все вперед, Всі враз!»; «Не лебедіти, а працювати!»; «Не плачем, а мечем», які «мобілізували й активізували українську молодь до громадської праці» [23, арк. 4].

І навіть більше, тільки після його «приходу у товариство... діяльність організації поживилася» [152, с. 18]. Із його ініціативи починають виходити «Сокільські вісти», як орган «Сокола-Батька». Ідеолог товариства стверджував, що «коли українці не зуміли оборонити своєї власної землі і не доказали перемогою, що вона їм належить, то мали нагоду переконатися, що всяке право вирішується силою. Хто не має сили, той тратить майно і волю, стає залежним від сильнішого. Такий закон природи» [179, 1928, 4.1, с. 3].

Не менш важливу роль у житті товариства відіграв С. Гайдучок, «який «Січам», «Пластові» і навіть «Лугам» віддавав... належну увагу» [311, с. 36]. Він був «одним з творців «Сокола», натхненням переконливо проповідував і пропагував ідейні основи сокільства» [233, с. 82]. Тіловиховання він сприймав виключно в комплексі з вихованням характеру й інтелекту (знаменита грецька калокагатія) і тому погорджував спортсменами, що являли собою лиш купу м'язів без інтелекту й духу, водночас виключне захоплення духовністю деяких молодих «інтелектуалів» намагався доповнити зрозумінням необхідності гармонійного розвитку духу й тіла. Це була в нього не теорія, а глибоке прагнення, яке він умів прищеплювати молоді й реалізувати його» [163, с. 84].

Для реалізації ідеологічної платформи товариства «Сокіл-Батько» здійснив низку заходів. По-перше, «ще до Першої світової війни була придбана площа під спортовий стадіон «Сокола-Батька». На ній побудували асфальтову бійню – єдину на всю тодішню Польщу. З південного боку розміщувалася трибуна для глядачів на 2000 місць... Щороку на площі збиралась сокільська молодь на різні здвиги з вільно-ручними вправами» [167, с. 200] (трибуну у 1926 р. спалили польські студенти).

По-друге, для ідейного виховання молоді товариство придбало власну будівлю, де «відбувалися різні імпрези, забави». Члени товариства пригадують: «добре запам'яталася забава на «Маланки»: зал, прибраний гірляндами, затемнене світло, джаз-музика «Хоми», привітання керівництва «Сокола». Танці відбувалися майже кожної суботи. Культурна поведінка учасників та побратимів «Сокола» створювали атмосферу дружби, братерства, єдності. Люди приходили на різні імпрези з радістю і приємно проводили час. Під час танцю грали у «відбиванку» в той спосіб, що підходили із запаленою свічкою до танцюючої пари, вручали партнерові в руки палаючу свічку, а дівчина переходила до іншого партнера» [234, с. 71].

У «залі» відбувалося також відзначення національних свят. «Пригадую відзначення Листопадових Днів у сокільському залі, – зазначено у спогадах членів товариства. – Стояли лавами соколи: учасники, побратими, учасниці, посестри у святкових одностроях. Внесли прапор, пролунала команда «Позір», зазвучав гімн «Соколи, Соколи». Далі – промова інж.[енера] Хроновята. Потім викликали двох учасників..., котрі внесли в зал металеву чашу з землею з гори Маківки, що в Карпатах. Землю треба було доставити на цвинтар і висипати на могили Січових Стрільців» [166, с. 178]. Таким чином, «вечерниці у великій мірі причинилися до співжиття і розбудження товариського духа між членами» [233, с. 82].

Проте в ідейному вихованні молоді чи не найважливіше значення мали «прогулянки». «Основні наші тіловиховні заняття», – відзначав сучасник подій, – однаке, відбувалися поза «руханковою салею» – на

гімназійному подвір'ї, на грищах «Сокола-Батька», під час наших численних походів... на Погулянку, Цетнерівку, а то й далі – на «Сагару», Голоско, Брюховичі, Винники, Чортову скалу...» [163, с. 212]. Щосуботи групи соколів вирушали в похід у Брюховицькі ліси, на ставки. Тут ставили намети, палили ватру, призначали сторожу» [163, с. 212].

Неодноразово організовували прогулянки до визначних місць національної історії – краєзнавчі «прогулянки в Карпати на Маківку, Лисоню, Говерлу, слідами діяльності легенів Довбуша, до пам'ятних хрестів воїнам, котрі полягли в боротьбі за незалежність Карпатської України в Яремчі... Біля ватри слухали різноманітні цікаві історії з сокільського життя. Табір жіночої групи стояв окремо від чоловічої. Зранку спеціально призначені соколи готували кулешу (кукурудзяну кашу зі шкварками) на сніданок. Як смакувала вона на свіжому повітрі – може сказати тільки той, хто її куштував! Перед «побудкою» імітували «напад поляків» на жіночий табір. Після того – біг до ставка, приймали холодну купіль і поверталися на сніданок. Зі співом на устах вирушав табір до Львова» [163, с. 212].

У передовій статті «Сокільських вістей» «Що таке сокільство» обґрунтовано завдання сокільських товариств: «Сокільство змагає до цього, щоби виховати народові здорових і бобрих синів та дочок, при чому фізичне виховання лучить нерозривно з вихованням душі. Сокільство розвиває не лише силу й красу тіла, але також душевні свійства як: мужність, хоробрість, відвагу, шляхетність серця, братську любов, любов батьківщини, народу й волі» [179, 1928, ч. 2].

Засновники сокільства ставили ще одну мету сокільського руху – плекати ідеї слов'янської єдності. М. Тирш вбачав слов'янську спільність не в тому, щоб один слов'янський народ використовував інший або панував над ним, а навпаки – щоб всі слов'янські народи «взаємно себе підпирали й помагали собі на основі повної рівноправности й свободи кожного члена слов'янської родини» [179, 1928, ч. 2].

Українське сокільство «прийняло й присвоїло собі всі сокільські ідеї та ідеали і до них змагав. На першому плані покляло працю для власного народу, постановило віддати всі свої сили до піднесення його на цей ступень, на котрому стоять інші народи» [179, 1928, ч. 2].

Одною із складових ідеології сокільського руху було фізичне виховання. Із приводу цього М. Тирш зазначив: «Ні освіта ні багатство, ні політична міць, не втримають народ при життю; все це народи колись мали, але також і втратили – тому, що були нездорові й морально занепалі. Лише здоровля й моральність є запорукою життя народу» [179, 1928, ч. 2].

Ф. Мороз наголошував, що мета сокільства є більш величною, аніж просто здобуття спортивних рекордів: «На першому місці стоїть виховати армію морально та фізично здорових людей, просякнутих безмежною любов'ю до свого народу та своєї держави й стремлінням змагатися за добро та волю свого народу [...]. Завданням сокільства є, щоби весь нарід був сильний духом та тілом і цим самим був здібнішим до всякого поступу, бути здібним, здобути собі таку свободу, яка відповідає його минувшині та культурній і господарській силі в сучасности. Високі рекорди на міжнародних олімпіадах нічого не дають, та й не дадуть народові, коли він морально та фізично занепалий, неорганізований коло вівтаря власної державности й національно недісциплінований» [179, 1928, ч. 2].

Власне, «так [соколи. – С.К.] пізнавали історію визвольних змагань, довідалися про Листопадові Дні не теоретично, а безпосередньо з уст очевидців й учасників – як «брали» головну пошту й двірець, як били гармати з Чортової скали... Розповідали [лідери товариства. – С.К.]... не тільки про дні боїв, але й про будні кропіткої, невсипущої праці, про «здобування» Львова в мирні дні. Зуміли показати красу міста не тільки з кургану Високого Замку, але й з вежі Успенської церкви... Розповідали про культуру й архітектуру міста, про його неповторність і унікальність, зумів прищепити і любов, і гордість, і знання» [163, с. 213].

Важливого значення соколи надавали «руханці», адже:

1. Тілесні вправи «зміцнюють тіло, скріпляють м'язи», а хто свідомий своєї фізичної сили і «вміє нею як слід орудувати, стає певнішим себе, стає відважним. Певність себе й відвага — це духові прикмети, тісно залежні від фізичного стану людини, є отже прямим і безпосереднім наслідком доцільного фізичного виховання». Отже, «є руханкові вправи, які вимагають великої напруги сил, а ще більше відваги». «Виконуючи їх, — відзначали члени товариства, — ми не лише здобуємо цю відвагу, але також сталимо свою волю, учимося поборювати перешкоди, сміятись з хвилих невдач, витривало йти до наміченої мети і досягнути її» [214, с. 32].

2. Фізична сила є «матір'ю щирости, бо сильна людина не має потреби послуговуватися підступом. Той, хто почувається сильним, має все відвагу виступати явно, отверто, а якщо заходить потреба, не боїться підняти отвертої боротьби. Вслід за цим брідиться підлотою і брехнею» [215, с. 17].

3. Здорове і сильне тіло — це великі скарби людини. «Той, хто вповні відчуває своє здоров'я і силу, вміє їх належно оцінити, — відзначали члени товариства. — У нього зроджується бажання як найдовше й всесторонно ними користуватися, він хоче зберегти їх на довгі літа. Щоби це досягнути мусить він не лише вправляти і скріпляти своє тіло, але також і морально жити» [216, с. 18].

У статті «Підстави сокільської організації» стверджено, що «добре зорганізоване фізичне виховання несе зі собою не тільки чисто матеріальні користи. Воно має також великі моральні цінності, на які також треба звернути увагу. Воно розвиває передовсім організаційний хист та свідомість, що людина тільки в гурті може щось досягнути. В «Соколі» учимось працювати спільно, спільно змагати до однієї мети, спільно зносити поразки і спільно побіджати» [33, арк. 5]. Кожний сокіл був свідомий того, що він здобував в Соколі «гарт тіла та духа на те, щоби віддати їх Батьківщині чи то в щоденній дрібній праці чи то в часі великих народних зривів» [33, арк. 6].

Соколи були переконані, що «разом з фізичною силою гартується й дух людини, росте національна свідомість» [41, арк. 17]. «Організаційна

праця тілесними вправами скріпила всі народи, ужили тілесних вправ, щоби виробити в молоді лучність, уміння працювати в групі, відповідальність, пошану для своїх власних провідників, уміння приказувати, відвагу, витривалість, віру в себе, – відзначав І. Боберський. – Життя доказує, що в хвилях небезпеки рішає більше характер, чим інтелект. Руханки і змаг вишколюють не словами, як це робить наука, але дійсним рухом в просторі, гартують здоров'я, силу, звинність і виховують характер чоловіка ділом до дійсного діла. Для того вони є конечним доповненням говореної і читаної науки» [179, 1929, ч. 3, с. 1].

У формі запитань Е. Жарський пояснював ідеологію українського сокільства. За його словами, «українське сокільство – це всенародня організація, до якої належать чоловіки, жінки та молодь; метою сокільської організації є всестороннє, гармонійне виховання українця під фізичним і духовним оглядом, щоб добре міг служити Українському Народові» [277, с. 4].

З'ясовуючи суть сокільського виховання, він підкреслював: «це свідоме намагання піднести якусь істоту до вищого й досконалішого стану; полягає воно на підпомаганні гармонійного розвою всіх вроджених здібностей і цінностей молодого покоління. Всестороннє виховання духових і фізичних сил означає з одної сторони розвій розуму, чуття й волі – це є духа, вдачі, – з другої сторони означає розвій здоровля й фізичних сил – це є розвій людського тіла. Виховання духових сил полягає на розвої ума на плеканні твердого й непохитного характеру. У тій цілі сокільство доручає вправляти раціонально руханку й різні рухові вправи, що мають дуже великий вплив на розвій духа й характеру; крім того уладжує для своїх членів різні виклади [277, с. 5].

Соколи наслідували заповідь засновника чеського сокільського руху М. Тирша: «Що осягнув ти руханкою збережи мораллю!». У цьому контексті для соколів моральне життя було однією з найважливіших передумов «здоровля й сили». Наприклад, як соколи боролися з пияцтвом: «пияниця, що

йдучи заточується, паде в рів, не може встати – це наглядний доказ правдивості нашого твердження, що між моральним життям, а тілесним здоров'ям і силою є тісна зв'язь. Вони впливають на себе взаємно. Пяниця, лінюх, легкодух не є спосібні до великих і морально чистих діл. Сила волі, бистрота думки, спосібність до сповнення великих діл – стоять у прямому відношенню до чистоти моралі» [179, 1930, ч. 2].

Ще більше уваги соколи приділяли дисципліні. Вона була «тайною всіх сокільських успіхів, вона була підставою й силою нашої сокільської організації. Її головне завдання: впливати на кожного сокола і сокілку так, щоби поведився морально й гідно, щоби без надуми й викрутів ставав на службу народові, щоби служив добру і правді» [34, арк. 18].

Старшина товариства наголошувала, що той, «хто порушує сокільську дисципліну, той не шанує ні себе, ні других, той загрожує успіхам свого товариства й сокільства взагалі. Хто не підпорядковується сокільській дисципліні, для того нема місця серед сокільської сім'ї; того муситься виключити зі сокільських рядів» [34, арк. 19].

Під терміном «сокільська дисципліна» соколи розуміли «не лише сповнювання наказів, заряджень, приписів, правил, котрими послугується сокільський провід, щоби удержати лад і карність в сокільських рядах. Соколи відзначали, що «сокільська дисципліна має ширший зміст», а бути дисциплінованим членом сокільської організації значить «підпорядкуватися не лише видаваним наказам і розпорядкам, але й тим, які ніхто не видає, а які диктує нам наша душа, совість і честь, значить поступати у цілому своєму життю так, щоби якнайбільше зблизитися до сокільського ідеалу» [179, 1928, ч. 3].

Метою дисципліни не мав бути сліпий послух, а передусім «любов до сокільства, любов до тої великої ідеї, якій маємо і мусимо служити. Без дисципліни, – вважали соколи, – були б ми лише гуртом нічим не зв'язаних зі собою одиниць, без внутрішньої сили, без всякого значіння» [179, 1928, ч. 3].

Таким чином, товариство «Сокіл-Батько» боролось із «духовною й фізичною неохайністю, незібраністю, недбальством», чотирма «бідами галицького русина»: «не знав», «заспав», «забув», «спізнився». Провідники організації «намагалися нещадно випалювати їх з нашого «національного характеру», вживаючи, коли було треба, й такий улюблений епітет: «Ти, русине гнилий!» [163, с. 213].

У статті-інструкції «Ціль і завдання сокільського гнізда» відзначено, що «Сокіл» – це не лише тіловиховне товариство, але засіб до будження народної свідомости, піднесення тілесної і духовної сили цілого народу, засобом до уняття народної енергії в організаційні форми» [34, арк. 3]. Найважливішою ділянкою сокільської праці гнізда було «ведення тіловиховних вправ, які удержують здоровля, красу, довгий вік» [34, арк. 3].

Акцентуючи на ідеї консолідації, зазначено, що «сила в нинішніх часах полягає вже в злучі одиниць, а ми посідаємо забагато химерної індивідуальности, щоби злука обійшлася без кирині. Кожний хоче мати свою гадку, як в давних часах лише свою загороду, не уміє поруч з другими думати, немає терпеливости наказу послухати... Завданням сокільського гнізда повинно бути виховання народнього характеру, та впливати на духові прикмети молодого покоління. Покоління до покоління має стати щораз ліпшим» [35, арк 16].

Завершуючи аналіз ідеології товариства, наголосимо ще на двох особливостях «Сокола-Батька»:

1. Декларація позапартійництва. «Сокіл не сміє стати тереном партійної боротьби, – наголошували члени товариства. – Кожний сокіл повинен старатись виробити собі таке політичне переконання, яке б не йшло врозріз зі сокільськими ідеями. Та на терені «Сокола» є він тільки соколом та українцем. На шляху до осягнення найвищих ідеалів Нації всі соколи мусять найти спільну площину порозуміння» [179, 1930, ч. 3].

2. Пропагування міжконфесійної злагоди. «Сокіл» не ставав тереном антирелігійної пропаганди: «Узнаємо високе значіння та моральну силу

Церкви, але до віри як особистої справи кожної одиниці компетенції «Сокола» не сягають» [179, 1933, ч. 1].

Таким чином, члени «Сокола-Батька» небезпідставно відзначали, що сокільська ідея упродовж першої половини ХХ ст. ставала дедалі популярнішою, зокрема серед молоді, завдяки своїй культурно-просвітницькій спрямованості і пропаганді різних видів спорту. «Сокіл-Батько» прагнув організувати селян на боротьбу з пожежами, навчав протипожежній безпеці, займався придбанням протипожежного інвентарю і поступово залучав селянську молодь до гімнастично-руханкових вправ, виховуючи спритність, рішучість, сміливість, фізично загартовував та проводив національно-освідомлювальну роботу. Завдяки клопіткій праці «Сокіл» зумів охопити мережею своїх філій усю Галичину. Напередодні Другої світової війни діяло понад 100 товариств, які нараховували 1500 членів.

2.2. Організаційна структура товариства

Діяльність товариства регламентував статут, який поширювався на всі сфери життя організації. У статуті зазначено, що «ціллю товариства є: плекання гігієнічної, раціональної і виховної руханки і спорту серед членів(ниць) і учеників(ниць) товариства і праця над культурно-просвітним розвитком українського народу через ширення просвіти між членами, ширення замилювання для руханкових вправ і спорту, піддержування товариського життя серед членів(иць) і учеників(иць) товариства. Свою задачу сповнює товариство через спільні руханкові і спортивні вправи, спільні прогульки і відчити» [11, арк.3].

Для досягнення мети діяльності товариство дбало про: «а) набування і одержування руханкової салі, площі до вправ і потрібних до вправ руханкових і спортивних приладів; б) ведення руханки на приладах, які без приладів, в льокалі товариства на площі і на вільному воздуху, наука впоряду, як рівнош ведення спортових вправ для членів(иць) і учеників(иць) товариства; в) кромі руханки товариство уходжує для членів(иць), учеників(иць) товариства: вправи їзди на коні і на скороходах, плавання, веслування, борбництва, удержує м'ячеві дружини, веде вправи всіх ділянок спорту як хід, біг, скоки, мети, лещетарство, сітківку і т. п.; г) удержує для членів(иць) і учеників(иць) читальню, передплачує фахові часописи і удержує бібліотеку для членів, веде хор, оркестру, аматорські театральні гуртки, науку темпів, веде курси для неграмотних і організовує гуртки тверезости» [11, арк.4].

Для «оживлення товариського життя серед членів(иць) і учеників(иць) товариства товариство уладжує публічні відчити і розправи про руханку і спорт і інші з цим споріднені галузі знання, уладжує концерти аматорські, театральні вистави, рубанкові, спортові, пожарні і просвітні курси, устроює товариські забави з палицями, публічні фестони, рубанкові і спортові продукції в саях і на грищах та спільні прогульки» [11, арк.5].

У статуті констатовано, що товариство складається з членів дійсних, основателів і спомагаючих на починах. «Членом дійсним може бути кожда особа правого характеру, без різниці полу, коли вона покінчить 18 рік життя і до повнення членських обов'язків є тілесно уздібнена, підчинитися приписам статута, і зложить приречення, що свої обов'язки буде сповняти точно і совісно» [11, арк.6].

У розділі «Заряд товариство» стверджено, що «справами товариства заряджують: загальні збори членів, старшина і провірна комісія».

Звичайні загальні збори старшина скликала один раз на рік по закінченню адміністраційного року (найпізніше до березня кожного року). Надзвичайні загальні збори могла скликати старшина, «коли покажеться потреба, а обов'язана скликати надзвичайні загальні збори, коли того зажадає письменно одна трета часть всіх членів, і то найпізніше до 14 днів» [11, арк.7].

До повноважень загальних зборів належали: «1. вибирати старшину, яка складається з голови, заступника голови, чотирьох членів, двох заступників членів старшини і трьох членів провірної комісії на один рік; 2. приймати річні рахунки і звіти старшини і приймати або відкидати внесення старшини, коли то потреба; 3. ухвалювати вписове і висоту членських вкладок для членів дійсних і спомагаючи; 4. зміна статуту; 5. ухвалювати правильних своїх нарад; 6. полагоджувати внесення – інтерпеляції членів; 7. рішати в справі завішених будьто виключених членів товариства; 8. рішати у купні і продажи недвижимостей товариства, оцінювати стан майна товариства; 9. рішати про розв'язання товариства і призначення майна; 10. іменувати членів почесних» [11, арк.19].

Старшину товариства вибирали з-поміж дійсних членів товариства на один рік більшістю голосів аж до скликання наступних загальних зборів. Старшина складалася з голови, заступника голови, чотирьох членів старшини і двох заступників старшини. Засідання старшини відбувалися, як правило, один раз на місяць. Серед повноважень старшини відзначимо такі:

«1. орудувати майном і біжучими справами товариства; 2. приймати членів дійсних, основателів, спомагаючих, учеників і предкладати загальним зборам внесення на іменування членів почесних; 3. установляти учителів, іменувати і приймати і віддаляти всіх платних урядників товариства; 4. здавати перед загальними зборами звіт зі своєї річної діяльності; 5. пересилати звіт зі своєї праці Руханковому Товариству «Сокіл-батько» у Львові; 6. предкладати загальним зборам касові рахунки за минулий адміністрацій ний рік по попереднім одобренню їх через провірну комісію; 7. уважати над виконанням постанов загальних зборів; 8. надзирати льокаль, прилади рахункові і спортові і інвентар товариства; 9. на цілі товариства зтягати позички; 10. звільняти частинно або цілком в поодиноких случаях членів, які це просять від членських вкладок; 11. ухвалювати на підставі статута порядок діяльності товариства, домашній правильник, правильник Старшини, зібрань учительських прогульок, забав і т.д.» [11, арк.20].

8 травня 1935 р. старшина на своєму засіданні вирішили видати комунікат в справі статуту. «Старшина Сокола-Батька внесла в травні 1934 р. до затвердження зміну статута типу руханково-спортового, маючи на меті зараз по зареєструванню владою цього статута перемінити пожарно-руханкові товариства «Сокіл» на тип руханково-спортовий. В очікуванні затвердження внесених статутів Старшина Сокола-Батька цього пляну виконати не могла. Фактом є те, що на основі розпорядку Міністерства внутрішніх справ з дня 14 січня 1935 р. будуть могли вести протипожежну діяльність від 1 червня ц. р. лише т. зв. «Охотніче Стражи Пожарне», основувані на статутах, ухвалених згаданим вище розпорядком. Супроти того, що головним завданням Товариства «Сокіл» є руханка й змаг, а протипожежна діяльність була лише додатковою програмою деяких сокільських товариств, Старшина Сокола-Батька рішила по своєму засіданні дня 17 квітня ц. р. доручити всім сокільським товариством, які ше мають в програмі протипожежну діяльність, занихати цю діяльність, примінити свій статут до типу руханково-спортового Товариства «Сокіл» та внести негайно цю зміну до зареєстрування.

Рівночасно «Сокіл-Батько» вислав до заінтересованих сокільських товариств відповідні поучення». Зокрема «Сокіл-Батько» переслав інформаційно-інструкцію для правильного внесення статутів товариства до воєводства. Після внесення «посвідки» її необхідно було «добре заховати, щоби було чим виказатися, в случаї потреби». Відповідь мала надійти протягом чотирьох тижнів після внесення статуту. У випадку відсутності відповіді протягом чотирьох тижнів, відповідно до закону інституції влади погоджувалися на заснування товариства, і необхідно було скликати загальні збори товариства. В інструкції зазначено, «коли товариство Ваше не дістане відповіді, а прийде час, що вже можна відбутися перші загальні збори то є в неділю або свято оголосити це між громадянами, можна також повідомити староство» [13, арк.3].

У листі до староства необхідно було подати дату і місце проведення зборів, а також дату внесення статуту до воєводства. Такий лист-повідомлення повинні підписати два члени комітету засновників. Порядок денний зборів мав бути такий: «1. Отворенне Зборів і вибір предсідника Зборів, який покликує секретаря. 2. Відчитання статута та пояснення на що закладається товариство Сокіл і які обов'язки членів товариства. По цім 3. Вписуються присутні громадяни в члени товариства. 4. З-поміж тих, що приступили в члени, вибирається старшину товариства після статута. 5. Ухвалення членської вкладки. 6. Внесення і запити» [13, арк.2]. Про місце проведення зборів, його резолюції, обрання старшини, необхідно відразу повідомити староство.

Від часу запровадження в життя нового закону про товариства, тобто від 1 січня 1933 р., товариство не мало змоги заснувати на підставі чинного статуту «ні одного нового сокільського гнізда». Стан сокільської організації до Першої світової війни нараховував «886 гнізд, а на 1936 р. зменшився до 240 гнізд. Ще в 1928 р. було відновлено біля 500 гнізд, однак пізніше з причини важких відносин, головно з причини утруднень з боку адміністративних чинників (розв'язування гнізд, накладання

адміністраційних кар за ношення сокільського однострою), вкінці з причини ухвалення в 1935 р. закону про пожежництво, який примусив усі пожарно-руханкові сокільські гнізда змінити на тип руханково-спортовий (яко то зміна потягнула у кожному випадку кошти 33 злотих) число сокільських гнізд упало до теперішнього стану» [13, арк.5].

Упродовж трьох із половиною років не було дня, коли б канцелярія товариства не отримувала листів із вимогою надіслати статут для заснування сокільського гнізда: «Товариство «Сокіл-Батько» було безрадне і на всі домагання мусіло давати відповідь: “Статути ще не затверджені владою”» [13, арк.6].

Зокрема у травні 1934 р. товариство внесло через Бродське староство до воєводського уряду у Львові проект статуту, зміненого згідно з вимогами нового закону про товариство. Два роки різних звернень, «інтервенції» в справі прискорення затвердження статуту не принесли результату. Статут товариства пролежав тривалий час у Городському старостві, яке надіслало його до воєводського уряду, а останній восени 1935 р. передав до Міністерства внутрішніх справ.

1 травня 1935 р. старшина товариства направила листа в усі повіти, у якому, зокрема, наголосила: «Внаслідок розпорядку адміністраційної влади тратять з днем 1 червня 1935 р. пожарно-руханкові товариства «Сокіл» право ведення пожарної діяльності. Супроти цього розпорядку мусять всі сокільські гнізда основані на пожарно-руханкових статутах змінити в найближчих днях перед 1 червня 1935 р. свій статут пожарно-руханкового на статут руханково-спортового товариства «Сокіл». Коли би гніздо такої зміни не перевело, зістане з днем 1 червня 1935 р. розв’язане» [13, арк.10].

18 жовтня 1935 р. старшина знову направила ще одного листа всім гніздам, у якому зазначено: «Згідно з нашим комунікатом в «Сокільських вістях» Ч. 10/1935 за жовтень вказаним не робити ніяких доповнень до внесеної зміни статуту, але зажадати на затвердження нових статутів Сокола-Батька, про що окремо повідомлено» [13, арк.6].

Товариство мало власні атрибути (герб, прапор). У листі до «Сокола-Батька» у Львові 31 березня 1928 р. Микола Заячківський і Альфред Говикович стверджували: «Нам видано Прапор Сокола з тим застереженням, що не вільно його публично уживати, доки не буде затверджений через власти. Отже застереження є іменем Сокола-Батька. Приняли і підписали. – Просимо до сего стану справи примішатися. Треба сейчас вислати подане о затвердження Прапора» [21, арк.2].

У правильнику зауважено, що прапор можуть використовувати лише ті гнізда, які мають у своєму статуті параграф «про вживання прапора». Водночас роз'яснено ситуацію, коли в статуті сказано, що товариство має мати прапор. У такому випадку треба затвердити дозволом влади використання прапора. Якщо у статуті нічого не йдеться про прапор, необхідно скликати Надзвичайні загальні збори товариства, змінити статут і додати параграф про те, що «товариство має право мати свій прапор» [21, арк.4]. У цьому мав допомогти місцевий адвокат-українець. Також подано зразок подання про затвердження прапора: «До староства в... Покликаючись на §... статута підписаного Пожарно-руханкового (Руханкового) Товариства «Сокіл» в... предкладає старшина цього товариства 2 примірники «правильник прапора» з долучення кольорового рисунку сего прапора рівночи у двох примірниках і просить Світле Староство приймати до затверджуючого відома прапоровий правильник Пожарно-руханкового (Руханкового) товариства «Сокіл» в... дня... 193...р. За старшину: печатки, підписи голови і скарбника. У правильнику прапора в § 2 стверджено, що його слід використовувати в урочисті дні для товариства, «в публичних походах в місци та на сокільських здвигах і зборах других товариств в інших місцевостях» [21, арк.4].

Товариство мало також власні відзнаки. Е. Жарський 25 серпня 1933 р. написав для старшини проект «Сокільської Відзнаки Справности (СВС)». У вступі автор акцентував на байдужості громадянства до сокільських справ загалом. Не з'ясовуючи причин цього збайдужіння, він

запропонував засіб («середник»), що може мати «хосенний вплив на скреплення сокільського (руханкового, спортового) життя» – «Сокільська Відзнака Справности». Мета цієї відзнаки: «1 – піднести фізичну справність, 2 – задержати її до найпізнішої старости, 3 – осягнути всесторонність тіла, 4 – притягнути маси». За його словами, СВС мала стати «провідником сили серця, легень, зворотности тіла, швидкості й витривалості» [22, арк.1].

Отримати СВС міг кожний, хто протягом одного року виконав 5 проб (нормативів) із видів спорту, які поділено на 5 груп. СВС мали ввести 1 листопада 1933 р. Всі учасники, які бажали отримати СВС, ділилися на три вікові категорії (мужчини і жінки): «мужчини – 1) 16–18 рр.; 2) 19–45 рр.; 3) більше 45 р.; жінки – 1) 17–19 рр.; 2) 20–35 рр.; 3) більше 35 р. Приймати нормативи СВС могли кожне сокільське гніздо і кожний спортивний клуб, що є членом “Українського Спортового Союзу”» [22, арк.1].

Як було зазначено, види спорту поділялися на 5 груп: «1) руханки (щєблівка, кінь, дручок, поруча, ритміка); 2) біг (лещетарський, на совгах, на біжкі, плавання 100 л.); 3) скоки (в гору, довжінь, через коня, лещетарський); 4) метання (диском, ратищем, кулею, бокс, ігри); 5) хід до 10 км, біг 3 км, їзда верхом, колесами, колоком, стріляння з лук».

Наприкінці свого проекту Е. Жарський зауважив: «подані «мі німа» «СВС» – є провізоричні і вони подані лиш на протяг часу від 1.XI.1933–1.XI.1934. Є вони дуже низькі і мають бути заохотою якнайбільше численної участі до добуття «СВС». Після 1 листопада 1934 р. сокільна комісія «СВС» мала «збільшити або зменшити подані мі німа». Готуючи цей проект, автор використав напрацювання авторів з інших держав світу [26, арк.3].

Особливістю товариства були однострої. Під час перевірки сокільських гнізд було висловлено докори щодо ношення одностроїв і відзнак поза сокільською службою: «Буває часом навіть і таке, що наші побратими ходять в одностроях на площі, до коршми, на приватні відвідини, весілля, а навіть на політично-партійні збори і віча. Зачуваємо також заміти, що сокільське перо на танці частійше видно на вічу, чим при вогни [24,

арк.2а]. Старшина рішуче заявила про недопущення такої поведінки: «Сокільський однострій може бути уживаний лише і виключно при сокільській руханці і при пожарничій службі. За виразним дозволом Сокола можна виступати в одностроях також при загальнонаціональних і культурно-освітніх святах з виключення походів партійних або приватних і особистих» [24, арк.2а].

Товариство опиралося на гнізда, яких у першій половині 1920-х рр. влада не дозволяла відновлювати. Сокільська організація, яка перед Першою світовою війною нараховувала більше як 1100 товариств, після війни «впала до числа кільканадцяти ледви живучих гнізд, звільна а однак постійно й вперто змагає до віднови». Серед причин повільного розвитку товариства «Сокільські вісти» називали: «В першу чергу брак ідейних і спосібних організаторів, які пожертвували би свій вільний час для розбудови й піднесення українського сокільства. Все ще прикро дається відчувати недостача ідейної а спосібної молоді, яка своїм запалом захопила би широкі верстви українського громадянства, для творчої праці над могутньою сокільською ідеєю. Брак нам молоді, яка під час своїх шкільних ферій заглянула би до сокільських читалень, розвідала би про потребу теперішнього українського села й сама як слід підготована – повела працю на селі, для добра самого села й української нації. Брак нам свідомих селян, що розуміли би вагу організації, які висше ставили би загальне добро від особистих користей, брак нам інтелігента на селі, який працю для народу розумів би як свій найбільший обов'язок, не звертаючи уваги на всі прикrostи й перепони» [179, 1928, Ч.1].

У попередні роки місцева адміністраційна влада не дозволяла засновувати або відновлювати сокільських гнізд через відсутність затвердженого статуту, проте голова стрийського «Сокола» Ярослав Селезінка уклав статут, який польська місцева влада затвердила, – організаційний розвиток товариства вийшов на новий рівень.

У Львівському воєводстві найактивніше організаційна діяльність розвивалася у Львівському, Бібрському, Перемишльському, Рава-Руському, Городоцькому, Сокальському повітах. Зокрема у Львівському повіті діяли «Сокіл-Батько» і 24 товариства. У 1927 р. засновано сім товариств, водночас влада не затвердила статуту двох сокальських гнізд. На кінець березня 1928 р. (без «Сокола-Батька») нараховувалось 1650 членів, 680 – члениць, 285 – доросту.

У Бібрському повіті діяло 23 товариства. У 1927 році засновано чотири товариства. На кінець березня 1928 р. нараховувалось 1285 членів, 628 – члениць, 205 – доросту. Шість сокільських гнізд і навіть менше було в повітах: Березів (1), Жовква (2), Ланьцут (1), Ліско (1), Любачів (6), Мостиська (4), Рудки (6), Самбір (5), Старий Самбір (6) [40, арк.14].

У Тернопільському воєводстві найактивніше розвивався сокільський рух у Підгаєцькому, Перемишлянському, Чортківському, Золочівському і Радехівському повітах. До прикладу, у Підгаєцькому повіті на кінець березня 1928 р. діяло 22 товариства. У 1927 р. засновано 12 товариств. Загалом у Підгаєцькому повіті нараховувалось 1010 членів, 315 – члениць, 80 – доросту. Подібна ситуація була характерна для Чортківського повіту, де також діяло 22 товариства на кінець березня 1928 р. У 1927 р. було засновано лише три товариства. Загалом у Чортківському повіті було 878 членів, 422 – члениць, 18 – доросту [40, арк.15].

Менше шести сокільських гнізд діяло у повітах: Броди (2), Бучач (5), Заліщики (4), Зборів (2), Тереховля (5). Із трьох воєводських центрів в Галичині найгіршу в організаційному плані ситуацію засвідчено у Тернополі.

У Станіславівському воєводстві найактивнішими були сокільські товариства у Стрийському, Долинському, Жидачівському повітах. У Стрийському повіті на кінець березня 1928 р. діяло 34 сокільські товариства і Союз Українських Пожарних Товариств. Загалом у цьому повіті нараховувалось 1858 членів, 722 – члениць, 182 – доросту. У Долинському і Жидачівському повітах діяло по 13 сокільських товариств, але кількість

членів в Жидачівському повіті переважала більше ніж у 2 рази порівняно з Долинським. Менше шести сокільських гнізд діяли в повітах Городенка (1), Калуш (2), Коломия (2), Косів (1), Рогатин (2), Сколе (5), Товмач (5), Турка (1) [40, арк.17].

Першу половину 1927 р. «Сокил-Батько» використав для віднови й організації сокільських гнізд. Часто новозасновані сокільські товариства після першого солом'яного вогню і великого запалу українською сокільською ідеєю невдовзі припиняли свою діяльність, що було спричинене кількома чинниками: 1) нестача відповідних людей до праці; 2) незнання своїх завдань і обов'язків; 3) недисциплінованість і байдужість.

Щоб ліквідувати ці недоліки, вказати напрями праці поодиноким сокільським товариствам, старшина «Сокола-Батька» доручила організаційній секції провести низку сокільських нарад, анкет і курсів по повітах Галичини, у яких брали участь представники сокільських товариств конкретного повіту. Референти й інструктори навчали слухачів «корисній праці» в сокільській організації. Безперечно, що з огляду на брак більшої кількості сокільських організаторів і фахових учителів, як також через нестачу відповідних фондів на поїздки в дальші (від Львова) повіти, ці анкети й курси в деяких випадках «не вповні станули на висоті свого завдання». Але в більшості повітів вони сприяли оживленню сокільської ідеї, учасникам вказано напрями діяльності, підготовлено їх до практичної сокільської роботи в поодиноких сокільських гніздах. На таких сокільських курсах навчались соколи «впоряду», вправам «вільноруч» і з приладами, проведено теоретичні і практичні лекції з «пожарництва й суспільної гігієни», інформовано про стан, завдання, цілі та ідеологію української сокільської організації.

Старшина рекомендувала сокільським товариствам, зокрема повітовим і районним осередкам, відбувати місцеві сокільські свята, а в багатьох випадках, висилала своїх інструкторів та інструкторок, а також своїх представників («від поручників»). Для прикладу: 3 липня 1927 р. 7

представників («від поручників») «Сокола-Батька» взяли участь у святі чеських героїв у Зборові, на якому маніфестовано перед чужинцями наявність українського сокільства на українській землі. Поява представників українського сокільства в одностроях активізувала українців Зборова і навколишніх сіл до систематичної сокільської діяльності.

Розвиток сокільських товариств призупинило запровадження нового закону про пожежництво від 1 червня 1935 р. Частина сокільських гнізд здебільшого працювала відповідно до пожежно-руханкових статутів. Закон зобов'язував змінити чинні статuti до травня 1935 р., в іншому випадку – їхню діяльність було б заборонено. «Ця справа мала лихі наслідки для дальшої правильної діяльності, бо адміністрацій на влада не полагоджувала її довший час, аж вкінці відкинула внесені статuti, жадаючи деяких доповнень» [53, арк.13]. Після виготовлення нових статутів гнізда внесли їх на реєстрацію вдруге в грудні 1935 р. Через затягування реєстрації статутів багато гнізд (зокрема у Станиславівському воєводстві) припинили свою діяльність. Окрім цього, проведення реєстрації зміни статуту коштувало в кожному випадку понад 30 злотих.

У 1935 р. місцева адміністраційна влада розв'язала сокільські гнізда в Борщовичах, Володжі, Дрогобичі, Петрові та Яворові. На початку 1936 р. централь «Сокола-Батька» нараховувала близько 260 гнізд, які об'єднували близько 25000 соколів. «Новий Час», оцінюючи результати діяльності товариства в 1935 р., констатував: «Коли взяти під увагу важке життя, то перепони, що їх стрічають наші організації на кожному кроці своєї діяльності – мусимо прийняти до переконання, що сокільська організація стоїть на кріпких основах. Щоправда, то до війни сокільський союз числив ок. 1000 гнізд та ок. 50000 соколів» [176, 1936, 27 квітня].

Спеціальної акції для розширення мережі сокільських гнізд в краї не було проведено, оскільки не було ніяких «виглядів» на затвердження статутів владою і «шкода було наражувати людей на непотрібні кошти». І хоча у 1938 р. було подано десятки прохань до влади про дозвіл заснувати

сокільські гнізда, то «з великим трудом влада затвердила статuti лише для шістьох гнізд. Гнізда ці основано, як зареєстровані товариства, а кошти їх оснований виносили в кожному випадку по 40 злотих» [179, 1939, Ч.1].

У тому ж 1938 р. сокільська організація в Галичині нараховувала 272 гнізда, із яких польська влада припинила діяльність 42, а 15 гнізд – були недіяльними. Як довідуємося зі звіту організаційної секції, «Сокіл-Батько» не вів більшої пропагандистської акції для поширення сокільських гнізд у краю з огляду на те, що не було ніяких надій на затвердження статутів владою. Проте, коли зверталися до «Сокола-Батька» в справі заснування гнізда в даній місцевості, то канцелярія централі давала необхідні інформації й висилала статuti. Але на десятки звернень влада затвердила лише шість нових гнізд [179, 1939, Ч.1].

У цих умовах організаційну діяльність було спрямовано лише на наявні гнізда. Тіловиховання, як основа сокільського життя, була найважливішою справою в цій діяльності, на чому акцентовано найбільше. Однак у діяльності товариства назріла нагальна проблема розв'язання і припинення діяльності гнізд польськими адміністративними властями. Старшина «Сокола-Батька» занотувала 42 випадки упродовж 1938 р.: «Це дуже поважне число, коли взяти під увагу, що на те місце нових гнізд в такому самім відношенню не прибуло. Слід підчеркнути, що в самій Стрийщині зліквідовано 24 гнізда враз з повітовим осередком – Українським повітовим руханковим спортивним союзом. Тому, що мотиви влади не все покривалися з дійсним станом речей, вношено в кожному випадку рекурс, які одначе, бажаного успіху не принесли». Правничі поради в «Соколі-Батьку» надавав В. Михайлович, готуючи в разі потреби відповідні протести, які надсилав гніздам [36, арк.92].

Водночас необхідні вказівки гніздам подавали в щомісячних обіжниках, яких виготовлено 14. Безпосередній контакт із гніздами краю здійснювався під час поїздок і курсів. Відбулася 21 поїздка на анкети (наради), загальні збори, перевірку діяльності та сокільські свята. Попри це,

організовано 21 триденний окружний курс і сім місцевих тіловиховних курсів, якими опікувалися інструктори руханкової секції «Сокола-Батька» [36, арк.93].

Порівняно з попередніми роками, у 1938 р. «Сокіл-Батько» втратив 3335 членів [36, арк.94]. Водночас організаційна секція відзначила позитивні сторони діяльності «Сокола-Батька»: «Відбуто 55886 годин вправ, себто пересічно 260 годин на гніздо. Плян праці передбачав лише 200 годин, тому це треба підчеркнути, як дуже відрadne явище. Руханкових виступів відбуто 146. Се число дуже мале, бо навіть олин виступ не припалає на гніздо. Діяльність гнізд проявлялася також у влаштуванні імpez іншого характеру, як концерти, аматорські вистави, фестини, вечерниці, чайні вечори тощо і таких імpez було 308. Прогульок відбуто 296» [36, арк.96].

Зауважимо, що не всі гнізда розвивалися згідно з планами старшини. У листопадовому (1935 р.) номері «Сокільських вістей» восьма сторінка рясніла заголовками «Зірвано організаційний зв'язок з такими необов'язковими і недисциплінованими гніздами і названо відповідні місцевостями», при цьому було згадано 29 товариств [179, 1935, Ч.4]. І. Боберський, з одного боку, із розумінням поставився до цього факту, але, з іншого – зауважив: «Видно урвалася терпеливість заряду часопису. Однак, цей, що вчить, мусить бути нескінченно терпеливим, особливо, коли вчить таких, які не є приневолені йти на науку. В однім з американських цирків пописувався усмиряч львами, що ходили у висоті першого поверха по двох залізних линвах. Кілько терпеливості треба було, щоб навчити лева з Африки ходити по линві? Але навчився. Без сумніву і дикі люди з Бачева, Бережан, Блищанки, Викторова, Волкова і т. д. навчилибся много доброго. Однак треба мати з ними ще більшу терпеливість, чим з левом із Судому. Треба би до них писати листи із заохотами, але в ніякім разі не подавати нагани в часописі. Така отверта нагана розбуджує лють і мстивість, а не осягає ніякого додатного успіху. Зганені прилюдно пійдуть на злість до противників. Ліпше лишити їх в спокою, чим робити їх ворогами. Належало

б їх відвідати, з ними розмовитися, позискати одного, однісенького чоловіка і при його помочі збільшати число прихильників. Де ходить о добровільну роботу, о приєднання людей до якоїсь ідеї, там потрібна велика осторожність в поганах, коли вони адресовані впрост на імена товариств, а не є подані загально» [15, арк.2а].

Із-поміж найкращих сокільських гнізд у 1938 р. – Васильцівці, Вербиця, Збараж, Коровники, Малковичі (біля Перемишля), Олесько, Тернопіль, які здобули по 100 точок і перше місце. Друге місце здобув Вербів (93 точки), а третє – Золочів (83 точки). Якщо взяти до уваги цілі округи, то існують значні відмінності щодо інтенсивності праці: «Були округи, що працювали краще, але й були й такі, в яких праця випала дуже низько. Черговість, починаючи від найкращих виглядає так: Бучацька і Золочівська по 54 точки, Долинська – 52, Перемиська – 50, Тернопільська – 45, Підгаєцька – 44, Самбірська – 43, Львівська і Равська – по 42, Снятинська – 41, Рогатинська – 36, Чортківська – 35, Перемишлянська і Станиславівська – по 27, Кам'янецька – 25, Ходорівська – 20, Дрогобицька – 17» [36, арк.78].

Порівняно з 1937 р. покращили своє становище Перемиська, Равська, Долинська, Бучацька, Снятинська, Рогатинська, Чортківська і Премишлянська округи. На тому ж рівні утрималися Золочівська і Львівська округи, решта – погіршили показники. Не маючи змоги утримувати безпосереднього контакту з усіма гніздами краю, «Сокіл-Батько» визначив для деяких округ своїх представників («відпоручників»), які мали завдання опікуватися гніздами даної округи, а саме: С. Навроцкий, А. Макимович, О. Дереш, О. Воронка, Б. Карпевич, Я. Сахно, А. Стронціцький, П. Гораль, І. Миськів, В. Мурович [36, арк.79].

Кожному гнізду було надіслано детальний план праці, який передбачав низку заходів (1935 р.): «1. Програма тіловиховних вправ (два рази в тиждень); 2. Проведення загальних зборів сокільського гнізда у січня 1935 р.; 3. Підготовка і надіслання до кінця січня 1935 р. звіту про річну діяльність (1934 р.); 4. Відчит реферату про мету і діяльність сокільського

гнізда та обов'язки членів; 5. Звіт окремих членів (один раз на тиждень); 6. Організація спільної просфори і новорічної ялинки; 7. Організація Маланчиного вечора; 8. Змагання з лицатарства чи не лещатарства (лижних перегонів)» [36, арк.1].

Щоб активізувати сокільську діяльність у краї, старшина «Сокола-Батька» вирішила поділити край на окремі 14 областей згідно із пропозицією організаційної комісії. Функції обласних осередків виконували до травня 1931 р. повітові сокільські комітети, які існували лише у двох повітових осередках. «Щоби однак прийти цим гніздам, які є полишені самі на себе та нетяготіють до повітових осередків, які на основі статуту можуть вести організаційну працю, старшина «Сокола-Батька» рішила іменувати зв'язкових. Зв'язкові мусять прийняти на себе цю працю і вобласти повести», стверджувалося в Обіжнику від 23 травня 1931 р. [26, арк.66].

До обов'язків зв'язкових належали: 1) перевірка стану та праці гнізд області; 2) надання вказівок та допомоги у всіх справах, пов'язаних із сокільським життям; 3.) надсилання детальних повідомлень до старшини «Сокола-Батька» [26, арк.72].

Щодо старшини, на яку покладался голова товариства, зауважимо, що головами повітових гнізд товариства найчастіше були: селяни – 98, робітники – 19, приватні урядовці – 13, студенти – 12, священники – 10, адвокати й лікарі – по 8, купці – 4, промисловці – 2, різні інші – 4. Серед «справників» було 106 селян, 28 студентів, 23 робітники, 8 приватних урядовців, 7 купців, 3 адвокати, 1 лікар і 1 промисловець. Серед начальників товариств – 108 селян, 37 робітників, 19 студентів, по 5 приватних урядовців і купців, інших – 4 [38, арк.1–3].

Опорою старшини у гніздах були «відпоручники». Згідно з правильником (затверджений старшиною «Сокола-Батька» на засіданні 6 червня 1934 р.), «відпоручник» заступав товариство на визначеній території, де вів організаційну і тіловиховну працю після вказівок та дбав про розвиток сокільських гнізд. Зокрема він проводив загальні збори, анкети, люстрації та

тіловиховні курси сокільських гнізд. Він мав право видавати підлеглим сокільським гніздам накази в рамках своїх повноважень. Він мав надсилати місячні звіти про свою діяльність [14, арк.2].

Відпоручника іменував «Сокіл-Батько» (після подання старшини) в повітовім місті на один рік, хоча час його урядування міг бути автоматично продовжений. Водночас товариство могло відкликати відпоручника без пояснення причин. Кандидат на відпоручника мав бути щонайменше один рік членом сокільської організації, належати до місцевого товариства «Сокіл» та не бути заангажованим в інші організації [14, арк.4].

Для допомоги відпоручникові в тіловиховній праці «Сокіл-Батько» міг іменувати на його внесення до 3 інструкторів. На кореспонденцію зі сокільськими гніздами відпоручник отримував з каси 25% виплатних членських вкладок сокільських гнізд свого повіту в двох частинах (1/3 і 1/8 кожного року) [14, арк.3].

Таким чином, товариство «Сокіл-Батько» у міжвоєнний період вибудувало оптимальну організаційну структуру, основу якої складали: загальні збори, голова товариства, старшини, відпоручники та зв'язкові. Нагальні питання вирішували на нарадах та засіданнях старшин.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВА «СОКІЛ-БАТЬКО»

3.1. Масові акції. Розбудова організації

Перші загальні збори товариства «Сокіл-Батько» після рішення Ради послів держав Антанти відбулися 21 квітня 1923 р. У зверненні організаційної секції «Сокола-Батька» до українського громадянства за підписом Нестора Ниціва, Володимира Гафтковича окреслено складні політичні і економічні умови діяльності товариств: «Війна, опісля роки повоєнного упадку полишили страшні сліди, не лише на нашій населенню та його майні, але й на ниві сокільської організації. Праця десятків літ ведена серед нияттящих відносин, окуплена кривавим потом, – знівечина. Наші сокільські організації здвигнені жертвами і трудами цілого народу, здержані у своїй діяльності і тільки де-не-де починають відроджуватися» [29, арк.10].

Українців закликано відновити діяльність сокільських організацій «тим більше, що відносини в краю уложилися настільки, що статуту «Сокола» затверджують усі три воєводства Східної Галичини і без всякого страху можна приступити до праці. Хто не схоче приложити своїх рук до праці, цей допуститься національного злочину» [29, арк.10].

Старшина «Сокола-Батька» ще 26 грудня 1922 р. поширила лист до прихильників товариства за підписом тимчасового голови організаційної секції «Сокола-Батька» Степана Магаляса, у якому інформовано, що організаційна секція поставила своїм завданням відновити усі сокільські передвоєнні гнізда. До колишніх членів товариства і його прихильників поставлено два запитання: «1. Чи Ви не згодні б ся при нашій допомозі і пораді бути ініціатором відбудови сокільських гнізд у Вашім селі? 2. Хто остає з передвоєнної старшини Вашого «Сокола»?» [29, арк.6]. Організаційна

секція готова була (після відповіді) надіслати інструкцію про відновлення сокільських гнізд в нових політичних умовах.

Однак масовий сокільський рух після Першої світової війни, польсько-української війни відновити було складно. Відгукувалися переважно представники старшого покоління, члени передвоєнних Соколів, а також духовенство. Зокрема 4 січня 1923 р. парох Жиравки о. Василь Курилас на поставлені запитання відповів: «оскільки мені лиш обов'язки станові дозволяють, то радо посвячу свій час, труд і знанє в справі віднови сокільської організації в моїй парохії в цілі вироблення духа єдности, карности, рішучости і витривалости головно серед молодшого покоління під кличем: «Всі враз! Все вперед! З передвоєнної старшини місцевого «Сокола» живуть лиш: 1) Дмитро Вентик – голова «Сокола»; 2) Тимко Карпа – скарбник» [29, арк.6].

Якщо у 1923 р. засновано або відновлено 20 товариств (ліквідовано – 30, діяли 45 товариств), то у 1924 р. засновано 1 товариство і розв'язано 2. Не кращою була ситуація у 1925 р., коли засновано або відновлено 13 товариств, ліквідовано 15. За словами С. Гайдучка, «по нашій програній війні (в часі цієї війни ні одно товариство не проявляло діяльности) – в році 1920 працює лише сам «Сокіл-Батько». Суспільність краю була занята повоєнними турботами, та немала настільки духовної рівноваги, щоб зайнятися відбудовою організації. До цього стояли на перешкоді тяжкі адміністраційні відносини, що від'ємно відбивалися на нашому культурному житті» [152, с.88].

Перші збори товариства відкрив голова Микола Заячківський, який поінформував учасників про формальні заходи, відповідно до параграфів статуту, щодо скликання зборів та необхідний кворум. Учасники зборів вшанували хвилиною мовчання померлих в 1922 р. членів «Сокола-Батька»: Будзиновського Генрика, Гузара Омеляна, Левицького Филимона, Січинського Юліана і о. Бодянського Романа [40, арк.3].

Звітуючи про діяльність товариства «Сокол-Батько» у 1922 р., М. Заячківський зазначив, що «вона не розвинулась як слід, а то будьто з причин пануючого режиму в краю, будьто із-за браку фондів» [40, арк.4]. Водночас він закликав учасників з'їзду підтримати кроки старшини «Сокола-Батька» щодо організаційної розбудови товариства в Галичині.

Після відчиту протоколу попереднього з'їзду голова надав слово С. Гайдучкові для виголошення звіту справника, який, акцентуючи на складній політичній ситуації в краї, відзначив байдужість громадянства до діяльності товариства: «Дійшло до того, що через довший час не було навіть кому повірити уряд справника, бо активні члени старшини були перетяжені і так працею, яку їм приділено, а прочі деякі члени зовсім не вважали своїм обов'язком взяти на себе якусь стисло означену працю. Були випадки навіть цілковитого неінтересовання працею «Сокола-Батька» і то членами старшини» [40, арк.5].

Попри критичні моменти, справник відзначив у світі й позитивні сторони діяльності старшини товариства, а саме: 1) здійснення заходів щодо розширення площі «городу» «Сокола-Батька»; 2) участь у відзначенні національних подій, зокрема відкриття пам'ятника полеглим героям у Винниках. Старшина відбула 37 засідань, на яких вирішено 486 справ. У члени товариства, за словами С. Гайдучка, було прийнято 276 осіб [40, арк.5].

Після звіту справника заслухано звіти господаря домівки (Галібей), організаційної комісії (Ігнат), руханкової секції (Гайдучок), господаря руханкової площі (Зимак), торговельної секції (Чоповський), одностроєвої комісії (Лепкий), а також фінансовий звіт (Левицький) та звіт контрольної комісії (Павлик) [40, арк.7].

Загальні збори висловили подяку старшині за проведену роботу. Лічильна комісія у складі Филиповича Івана, Гриня Петра, Оприска Антона затвердила результати виборів старшини, до якої увійшли: Вінцковський Юрій, Зимак Павло, Кузьмович Володимир, Левицький Микола, Петрик Петро, Франко Тарас. Заступниками членів старшини було обрано

Кривоносюка Петра, Лотоцького Степана, Лепкого Лева, Навроцьку Одарку [40, арк.8].

Член товариства Ігнат нагадав учасникам зборів, що в 1923 р. припадає 30-річний ювілей діяльності «Сокола-Батька». Він закликав розпочати новий період праці товариства якнайінтенсивнішою організаційною діяльністю: «Обов'язком кожного члена товариства є стягнути найперше якнайбільше нових членів і то без огляду на їх партійні, станові, полові різниці чи різниці віку. Товариство має стягнути в свої ряди всіх, хто є свідомим українцем» [40, арк.4]. Всесторонність виховання, яку декларувало товариство, на думку Ігната, «повинна бути власне тим притягаючим середником, який з'єднував би якнайбільше товариству нових членів та поширював його вплив на весь край» [40, арк.10]. Замість здвигу 1923 р. запропоновано відсвяткувати ювілей скромніше: фестонами і зборами, а також урочистою академією у Львові.

На засіданні старшини 25 квітня 1923 р. С. Гайдучок розкритикував атмосферу, яка панувала на загальних зборах: «Ніхто не забрав голосу в справі площі, хочай се дуже важна і пекуча справа. Взагалі Загальні збори відбулися так, немов би тільки для того, щоби відбулися. Також відносно організації ніхто і словом не згадав. Нема нікого, хто б поїхав на село, філії відновляються самочинно, бо зі сторони Сокола-Батька досі не було відповідного заклику» [40, арк.12].

Водночас С. Гайдучок закликав вести агітацію за допомогою свого журналу. На його думку, необхідно було б поживити роботу організаційної комісії, яка повинна працювати в трьох напрямках: 1) викуп і впорядкування площі; 2) здобуття своєї домівки; 3) створення часопису.

В. Кузьмович констатував низький рівень діяльності комісії, закликав до особистої відповідальності членів комісії за конкретний напрямок праці. Діяльність організаційної комісії, за його словами, мала бути поділена на дві частини: організаційну і технічну. «Перша – мала би за задачу відновляти

життя по краєвих товариствах, друга – вести її далі, надаючи зміст» [43, арк.6].

Результатом тривалих дискусій стало скликання 4 листопада 1923 р. надзвичайних загальних зборів «Сокола-Батька» для ухвалення змін статуту [43, арк.8], який редагував голова організаційної секції Володимир Кузьмович. У результаті було внесено вагомі зміни.

Відповідно до п. 1 статуту в попередній редакції товариство засновувало філії в Галичині та Буковині. Збори ухвалили редакцію цього параграфу таким чином: товариство засновує філії в межах Другої Речі Посполитої. Серед інших змін над редакцією п. 4 зав'язалась дискусія. Згідно з минулою редакцією член-засновник мав внести одноразово готівкою 100 крон. Як зазначено в протоколі зборів, «над сим зав'язалась дискусія, щоби усталити в якій валюті подавати. Остаточо прийнято внесення референта, що членом-основателем стає, хто зложить одноразово 5 000 000 марок польських з додатком голови дир.[ектора] Заячківського, що загальні збори мають право в міру потреби висоту цю змінити, що одначе не буде вважатись зміною статуту» [40, арк.17]. Також було ухвалено зміни, що мовою товариства стала українська, а не руська.

Незважаючи на результати загальних зборів, на засіданні старшини «Сокола-Батька» 20 грудня 1923 р. знову було актуалізовано питання зміни статуту. Оскільки оригінал документа загублено, було запропоновано перекласти із німецької статут, який діяв в Австро-Угорщині. Цю проблему, на його думку, повинна вирішити організаційна комісія на чолі з В. Кузьмовичем [40, арк.19].

Проблему статуту обговорювали й 20 лютого 1924 р. на засіданні старшини товариства. Голова «Сокола-Батька» М. Заячківський вкотре констатував «пропажу» статуту. Він запропонував змінити старий статут і знову попросив В. Кузьмовича вирішити цю проблему [40, арк.21]. Оскільки польська влада не дозволяла реєструвати товариства «Сокіл-Батько», із

внесенням змін до основоположного документа товариства було вирішено почекати.

Незважаючи на критику, секції товариства проводили активну діяльність. Зокрема організаційна секція виступила із закликом до філій товариства, щоб із нагоди 30-ліття «Сокола-Батька» та 50-ліття від дня народження І. Боберського, складати на фонд «Українського городу» благодійний внесок – один корець пшениці. Учні І. Боберського закликано внести благодійний внесок – 10 золотих корон – на «Український город» [44, арк.6].

«Забавова» секція організувала 10 листопада 1923 р. вечорниці і збільшила бюджет товариства на 7 млн. мп. Розпочав роботу «кружок», який організував курси фотографів («світливців») в другій половині 1923 р. під егідою «Сокола-Батька» з оплатою 500 000 мп з учасника (учасником могли бути лише члени «кружка») [44, арк.8].

С. Гайдучок на засіданні 20 лютого 1924 р. реферував питання про друкування звіту про діяльність «Сокола-Батька» й філій за 1923 рік. Такого звіту вимагав І. Боберський (просив надрукувати в «Січевих вістях» в США [12, арк.6]). Голова товариства М. Заячківський повідомив, що Тернопільська філія станом на 20 лютого 1924 р. не надіслала звіту про свою діяльність [44, арк.9].

На засіданні старшини «Сокола-Батька» 27 лютого 1924 р. Ігнату доручено організувати пожежний курс «Сокола-Батька» для членів товариства зі Збоїск. На наступному засіданні старшини «Сокола-Батька» 19 березня 1924 р. інформовано про проведення Ігнатом пожежного курсу для соколів зі Збоїск, в якому взяло участь 10 осіб. Водночас С. Гайдучок повідомив старшину про проведення курсу ігор та забав, які провела Суховерська 3 березня 1924 р. [40, арк.23].

На засіданні старшини «Сокола-Батька» 19 березня 1924 р. голова товариства М. Заячківський і голова організаційної комісії В. Кузьмович заявили про відставку. 26 березня 1924 р. подав у відставку і С. Гайдучок –

заступник голови товариства. Проте старшина не прийняла відставки ні С. Гайдучка, ані М. Заячківського [40, арк.24].

Важливим етапом в оформленні організаційної структури товариства стало ухвалення у 1926 р. правилника організаційної секції, в якому було йшлося про об'єднання організаційної і «пожарничої» секцій в єдину організаційну (складалася з голови, заступника голови, секретаря і референтів). Членами секції могли бути лише члени товариства. Водночас встановлено межі кількісного складу: нижня межа – 5, верхня – 15 [29, арк.5].

Організаційна секція поділила свою працю між окремими референтами. До організаційного — належали «справи організації, пожарничі і руханкові для цілого краю». Йому підпорядковувалася організаційна колегія, що складалася із крайового референту, референту для Львова і повіту, провідника інструкторів пожарних, провідника інструкторів руханкових та технічного провідника. Окрім організаційного референту, передбачався референт пропаганди і правний заступник [29, арк.6].

6 лютого 1927 р. старшина товариства «Сокіл-Батько» скликала нараду, яку відкрив голова товариства М. Заячківський. Хвилиною мовчання учасники наради вшанували померлого в Києві сокільського організатора І. Коссака. Президію наради очолив Є. Стеблецький, його заступниками обрано І. Тибеля (із Красова), М. Мороза (зі Ставчан); секретарями – М. Калужняцького (із Жовтанців) і М. Кришталя (із Задвір'я) [29, арк.7].

Після організаційного реферату В. Гафтковича виступив голова товариства М. Заячківський, який підкреслив, що «лиш карність і порядок, це ті спроби, які приводять до цілі, тому кождий сокіл ці два слова мусить запам'ятати і мати їх у душі. Мусить також бути однозгідність в однострою і відзнаках, і в діяльності товариств. Всі мусять пам'ятати, що до праці треба рук і грошей, тому треба старшину «Сокола-Батька» підпомагати і в праці і грошево. Вийшов вже підручник пожарництва – вийшов пізно, бо не було грошей. Організація добула кредит. Пожарництво треба вести з порядком. Число гнізд побільшалося в останнім часі у вісім разів. Площа не викуплена і

цілий край мусить допомогти викупити український город. Март місяць – це час викуплення українського городу. Город конечно потрібен для розвивання спорту і українська молодь тут може мати свої площі» [46, арк.3].

З ініціативи студентів-членів товариства «Сокіл-Батько» у Львові 22 лютого 1927 р. відбулася нарада, у якій взяло участь 38 членів. Голова організаційної секції В. Гафткович висунув пропозицію актуалізувати потребу утворення обласного львівського комітету, створення у кожному селі сокільського гнізда. Нарада підтримала ідею, обравши обласний львівський комітет у складі референтів: організаційний – О. Дrajнговський; руханковий – Небожук; пожарний – Мигович; лікарської помочі – Я. Сахно; жіночих відділів – Я. Конрадівня; національного виховання – Н. Добрянський [46, арк.11].

Відтак інтенсивність нарад не зменшувалася. Зокрема 25 лютого 1927 р. відбулося засідання обласного львівського комітету. Його головою обрано Я. Сахна, секретарем – М. Дrajнговського [46, арк.16]. На засіданні 10 березня 1927 р. обговорено підготовку до обласного сокільського свята. О. Дrajнговський звернув увагу на те, що комітет повинен більше зайнятися організацією соколів, «чим виконанням програми свята, яка ще не є уложена». «Комітет не повинен гаяти часу, лише постаратись, щоб у кожному селі, де нема «Лугу», заснувати «Сокіл» і це є найбільше пекуче завдання комітету» [46, арк.16].

Результатом праці було виведення руханкової частини сокільського обласного свята 19 червня 1927 р. за участю при вправах вільноруч: соколів – 450, сокілок – 382; у трійкових вежах: соколів – 150 [179, 1928, Ч.2]. Після сокільського обласного свята відбувалися сокільські повітові свята, на яких від імені секції виїжджали з порадами Т. Франко, Я. Білостоцький. 6 вересня 1927 р. голова секції П. Зимак подав у відставку. Обрано новий склад керівництва в такому складі: голова – Т. Білостоцький, начальник – С. Коцюба, справник – М. Тріль, господар – Я. Білостоцький, провідник вправ – Д. Коцюбівна і В. Тихоліз. У звіті руханкової секції за 1927 р.

зазначено, що багато фахових учителів руханки усунулися від праці [46, арк.16].

Загалом у звіті організаційної секції «Сокола-Батька» (квітень 1927 р. – квітень 1928 р.) підсумовано, що 1927 р. був одним із найкращих післявоєнних років для українського сокільства. Після дозволу влади «основати сокільські товариства, українське чинне громадянство перейняте благородними ідеями Сокола і його традицією, з повним запалом кинулося до оснування сокільських гнізд і тут можна було переконати наглядно о могутності ідеї українського сокільства. Ге й би за ударом чародійної різки засновано в часі кількох місяців 1926 р. кілька сот сокільських гнізд, а на їх чолі поставлено найактивніший елемент українського громадянства» [46, арк.19].

Організаційна секція розуміла необхідність тісного контакту з відновленими товариствами, оскільки «ті товариства треба було упорядкувати, здисциплінувати, скермувати на шлях послідовної праці та подати певні напрямні цієї праці. Треба було попрацювати, щоби ті товариства, які перші пробудилися з післявоєнного просоння, були взором і заборолом сокільської ідеї, щоби на їх примір відновлювалися і будувалися нові товариства» [25, арк.3].

23 травня 1928 р. старшина «Сокола-Батька» звернулася до сокільських організацій Галичини із закликом відбутися повітовий сокільський курс для вишколу начальників сокільських гнізд повітів, який би провів через брак місцевих сил представник («відпоручник») «Сокола-Батька». Також повідомлено про сокільське свято 24 червня 1928 р. [25, арк.4].

Того ж року старшина «Сокола-Батька» вирішила створити організаційно-технічну секцію. Правильник секції передбачав такий склад комісій: організаційної, фізичного виховання, пожарної, санітарної, видавничої, правної поради, пропаганди преси, «Сокільських вістей», «Сокільського виховання», музичної, статистичної, бібліотеки, забавової. Секцію очолювали голова, два заступники голови, два секретарі і референти

окремих комісій. Комісії у своїй діяльності мали автономію. Соکیلські повітові комітети перебували у безпосередньому зв'язку з організаційно-технічною секцією. Вони ж склали плани праці для округи [25, арк.19].

1928 рік старшина «Сокола-Батька» присвятила пам'яті полеглих українських героїв у Першій світовій війні. У зв'язку з цим старшина видала наказ: «1. Всі соکیلські товариства відбудуть з тої нагоди місцеві свята. 2. Всі повітові соکیلські осередки відбудуть також повітові свята». Водночас запропоновано програму місцевих свят: урочиста панахида за полеглих героїв, репетиція вправ, національний гімн, спортивні вправи соколів і сокілок вільноруч, вправи доросту хоруговками, «чвіркові» вежі соколів, забави та ігри доросту, вправи списами.

Повітові осередки в порозумінні і співпраці з Комітетом охорони воєнних могил зобов'язані були відкрити пам'ятник або пропам'ятну таблицю [179, 1928, Ч.4]. У відповідь на наказ старшини 24 червня 1928 р. відбулося «соکیلське свято в честь соколів-героїв, упавших у війні». В афіші, яку підготував «Сокіл-Батько», названо прізвища соکیلських побратимів, які брали участь у Великій війні в рядах Українських січових стрільців: Клим Гутковський, Сень Горук, Осип Будзиновський, Софія Галечко, Федь Черник, Іван Коссак, В. Гузар, Р. Бардин, І. Бобків, О. Вахнянин, В. Гіжовський, В. Боберський, П. Куровець, В. Котецький, М. Буфан, П. Войтович, В. Глуховецький, С. Гасюк, Л. Сосенко, Р. Носковський, З. Дума, В. Охнич, Р. Щирба, А. Степанів, В. Паньчак, Я. Пачовський, І. Сроковський, П. Бріль, В. Бучацький, В. Гойванович, П. Курилас, О. Гузар та ін. [179, 1928, Ч.4].

М. Заячківський, гостюючи в Тернополі, відвідав руханковий вечір, організований місцевим товариством 10 червня 1928 р. Голова товариства був захоплений виступом 108 тернопільських соколів: «Подаю лише загальне вражіння, зазначаючи, що найвибагливіший любитель та найстрогіший фаховий критик мусіли б висказати повне признание вихованцям. [...] Дуже додатне вражіння зробила точність, якої нам так дуже треба. Бадьорість і

певність у виступах усіх без виїмки, від наймолодших діточок, повного життя доросту, до найстарших, сильних та здисциплінованих друзів. Бездоганна правильність виконання усіх точок полонила аудиторію та ввела всіх у подив. Забуваєш на все страхіття недавно минулого часу великої війни і нашої катастрофи та страшні наслідки розладдя по невдачах: песимізм уступає місце надії та відродження – молодієш і тілом і духом» [179, 1928, Ч.5–6].

Напередодні, 28 квітня 1928 р., відбулося засідання організаційно-технічної секції «Сокола-Батька» у Львові за участю 30 осіб. Головою організаційно-технічної секції обрано В. Гафтковича; референтом фізичного виховання – С. Гайдучка, пожарного – Р. Турка, санітарного – Я. Сахна. До редакції «Сокільських вістей» вирішено запросити В. Левицького, М. Коновальця, С. Гайдучка. Адміністрацію часопису очолив С. Корецький.

Уконституювання складу комісій дало змогу наприкінці 1920-х рр. розпочати підготовку до крайового здвигу. На загальних зборах 1928 р. С. Гайдучок повідомляв: «Здвиг зв'язаний з 35-літтям існування не лише «Сокола-Батька», але взагалі сокільства... На репрезентаційний здвиг треба коло 15000 зол., які вернуться або пропадуть. Край мусить допомогти фінансово. Треба звернутися до Краєвих фінансових централей по гроші, бо здвиг дає моральну піддержку цілій нації» [46, арк.3].

Наголошено, що «під час здвигу треба зладити сокільську виставку. Треба зібрати **фотиграфічні** альбоми поодиноких гнізд..., заборони влади, діаграми вправляючих, признання потрети заслужених для сокільства людей, прапори і інше. Ми не маємо першого сокільського однострою кавової краски. Треба його відшукати. Поодинокі округи повинні подати списи кілько членів сокільської орг[аніза]ції брало участь у війнах, щоби можна було уложити діяграми участі сокільства у визвольних змаганнях» [46, арк.4]. У дискусії лунали заклики про те, що «поодинокі округи повинні самі подбати о знижки чи навіть потяги», необхідно подбати, щоби міста і села «приготовлялися до приїзду і складали гроші на дорогу», всюди були

комітети здвигу, а у Львові було «де відпочити і також з'їсти, подобається о провідників, щоби спровадити по Львові» [46, арк.4].

Зрештою, усі погодилися, що «здвигови мав би бути посвячений цілий рік. Лютий присвячений збірці в цілім краю на «Український город». Викуплення городу, було би найкращим живим пам'ятником 35-ліття. У всіх центрах треба у тому році виголосити відчити про розвій українського сокільства, получений з руханковим виступом» [46, арк.5].

Запропоновано провести здвиг упродовж двох днів – 29 і 30 червня. У суботу було заплановано «вправи міських пуховиків і пуховичок, які також мусять брати участь у спільних вправах на другий день. Того самого дня є вправи округів. В п'ятницю легко-атлетичні змагання з продовженням в суботу рано. В суботу вечером привітна академія. Сокільські хори повинні виконати виконати дані точки. В здвизі мабуть візьмуть участь гості з Америки, Подебрад, Буковини і Болгарії. На Велику Україну вишлемо запрошення, чи хто приїде – їх річ» [46, арк.8].

Програма здвигу передбачала проведення таких заходів: «Неділя рано год. 6 – проба вправ; год. 9 – Служба Божа, бо кожна орг-ція потребує душевного підносу. Потім похід, оскільки буде дозвіл, який йде на Підвалля і там розв'язується. Під час проби вправ, всі що не вправляють – готовляться до походу. Попоплузневі точки гостей, масові вправи Соколів і Сокілок, ігрища Соколів на приладах, ставлення веж на драбинах, чвіркові вежі, вправи списками кількох округів, пр. Золочева і Радехова. На закінчення одна масова вежа всіх Соколів Львівщини. В понеділок змагання приладових вправ і змагання в пливанню на 100 м довільними способами. Плавання мусить бути заведене у інших т-вах. Вечером в неділю «спільний сокільський комерс», де кожний платить за себе» [46, арк.9].

Отже, на крайовій нараді сокільських голів і начальників восени 1928 р. постановлено організувати крайовий здвиг в черені 1929 р. у Львові. Проте виконати цієї постанови не вдалося з кількох причин: «Листопадові події, труси й арештовання в 1928 р. зараз в початках витиснули своє п'ятно

на підготовку проектованого здвигу. Пізна весна й не можливість з цього приводу належного вивчення прав, коли возьмемо під увагу, що праця в численних сокільських гніздах під час зими майже спить задля браку руханкових саль, мала також немалий вплив на відступлення від ухваленого проекту. Найбільше зі всіх причин зашкодила нам велика опіка влади в 1929 р., якої ви слідом було порозв'язування сильніших гнізд, з яких-небудь причин, як також накладання грошових кар за ношення сокільських одностроїв. І то не тільки на побратимів, але навіть на сестер за ношення однакових червоних хустинок» [46, арк.19].

Саме тому замість запланованого здвигу 21–22 вересня 1929 р. було організовано сокільське свято на площі «Сокола-Батька». Попри труднощі, старшині товариства вдалося отримати дозвіл на це свято лише за тиждень до його проведення: «Залізничну знижку відмовлено з незнаних політичних причин і аж треба було інтервенювати у начальника відділу безпеченства в воєводстві і представляти, що Сокільське Свято з політикою немає нічого спільного» [46, арк.20]. Залізничну знижку все-таки було отримано за день до свята, але передати цієї інформації сокільським гніздам було неможливо.

У перший день свята відбулись спортивні змагання, хоча погодні умови були несприятливими. Головне свято розпочалося о восьмій годині ранку польовою Службою Божою, яку відправив на площі «Сокола-Батька» о. Дам'ян Лопатинський. У другій половині дня сокільську родину привітав голова товариства М. Заячківський, опісля із короткою промовою виступив А. Будзиновський. Наступними пунктами програми були «дефіліяда перед Побр. М. Заячківським, старшиною й головами філій «Сокола-Батька» та рубанкові справи на площі». Однак цю частину програми було скорочено через погодні умови.

Таким чином, «листопадові події, труси й арештовання в 1928 р. зараз в початках, витиснули своє п'ятно на підготовку проектованого здвигу. Пізна весна й не можливість з цього приводу належного вивчення вправ, коли возьмемо під увагу, що праця в численних сокільських гніздах під час зими

майже спить задля браку руханкових саль, мала також немалий вплив на відступлення від ухваленого проекту. Найбільше зі всіх причин зашкодила нам велика опіка влади в 1929 р., якої ви слідом було порозв'язування сильніших гнізд, з яких-небудь причин, як також накладання грошових кар за ношення сокільських одностроїв і то не тільки на побратимів, але навіть на сестер за ношення однакових червоних хустинок». Тоді старшина організувала 21–22 вересня 1929 р. сокільське свято у Львові. Лише за тиждень до цього терміну влада надала дозвіл на проведення свята. Однак «залізничну знижку відмовлено з незнаних політичних причин, тому старшина зверталася до начальника відділу безпеки Львівського воєводства і переконувала, що «сокільське свято з політикою немає нічого спільного» [179, 1929, Ч.10].

14 червня 1929 р. у Львові відбулися загальні збори товариства «Сокіл-Батько». Не акцентуючи на деталях зібрання, наведемо фрагмент із спогадів його учасників. Делегат із сокільського гнізда у Калуші відзначив, що «стороннього і замісцевого вражало вже на перший вид велике число учасників зборів, а ще підносило повагу хвилі і давало для кожного прислужнього велике враження, що ми сокільське братство – такі – з найдальших закутин – чисельно згуртувались, більш як попередніших років, мимо всяких перепон зі сторони влад. Сокільська ідея могутніє» [52, арк.1].

Щодо організаційного звіту В. Гафтковича О. Ткачук зазначив: «Референт добре увійшов у суть справи і відчув недомагання нашої організації. Із зісталих цифр видно, що у минулому році праця сокільська йшла інтенсивно, що збільшилось число сокільських гнізд, що організаційна секція відбула ряд поїздок, люстрацій, курсів вправ, курсів пожеарництва, і все те покривається коштом «Сокола-Батька» і треба ствердити, що старшина «Сокола-Батька» виповнила свої обов'язки як слід» [52, арк.1].

О. Ткачук також позитивно оцінив звіт Є. Стеблецького («Викуп майдану») та звіт редакції «Сокільських вістей». Проте зазначив, що «немилим, а навіть прикрим явищем, на загальних зборах було те, що не було

офіційних представників преси. І то ані одного, як також нашої посольської репрезентації. Розуміти це хіба так, наче б ідея сокільська була їм чужа, байдужа. Як же далеко ми відбігли від поглядів, хоч би чехів» [52, арк.2].

У прикінцевій частині спогадів проаналізовано значення сокільських організацій у суспільно-політичному житті: «Мені здається, що сокільство відіграє одну з найважливіших ролей в наших народницьких змаганнях. Пригляньмося йому [сокільства] ближче, серйозніше. Побачите, що це поодинокі організація, яка веде щиру, безпартійну, муравлину працю на всіх ділянках наших змагань, тому не треба її недооцінювати» [52, арк.2].

Загальні збори змушували старшину працювати енергійніше. 2 липня 1930 р. старшина товариства надіслала листа всім товариствам «Сокіл-Батько», у якому констатувала: «Звіт з загальних зборів Вашого товариства ми одержали. Залучаємо поштові складанки для вирівняння членської вкладки до «Сокола-Батька», яка річно виносить 8 злотих і переслання переplate на «Сокільські вісти», яка річно виносить 6 злотих. Це два найважливіші обов'язки супроти «Сокола-Батька», яке кожне сокільське гніздо повинно точно сповнити. Ваше гніздо призабуло їх сповнити за 1930 р. Для того тепер негайно перешліть поштовими складанками належні квоти. Щодо діяльності Вашого товариства, то належить звернути пильну увагу на руханкові справи. Два рази тижнево для кожної чети... вправи біля поруччя або коня (підручник як їх збудувати можна замовити в «Соколі-Батька» за 1,8 злотих)» [41, арк.23]. Також старшина пропонувала придбати у власність товариства обгороджену площу для вправ, де б члени товариства могли «свобідно вправляти без перешкод зі сторони ворожих Вам чинників» [41, арк.24].

23 травня 1931 р. старшина товариства надіслала обіжник про організацію 2–12 червня 1931 р. крайового руханкового курсу у Львові, який проводив С. Гайдучок. На курс запрошували одного представника місцевого товариства, «причому треба звернути увагу, щоби відпоручник був вже трохи ознайомлений з руханкою» [41, арк.25]. Вартість десятиденного утримання

на курсі становила 30 злотих, які необхідно було заплатити канцелярії «Сокола-Батька» в день приїзду. До цієї вартості не входили видатки на подорожі і т.д. Приміщення курсанти отримували безплатно, однак «повинні взяти зі собою простирало, покривало, як рівно ж і руханковий одяг: короткі штанці, сорочину з короткими рукавцями і капці» [41, арк.25].

Інтенсивну діяльність проводила руханкова секція «Сокола-Батька». На всі курси, які запланувала та підготувала організаційна секція, руханкова секція направляла інструкторів, які, властиво, «переводили ці курси, вчили призначених руханкових вправ і виповнювали руханкову програму курсу. У цей спосіб вишколювала секції начальників і провідників вправ для поодиноких товариств, підготовлювала вправи на сокільські свята і тим самим поширювала не словом, а ділом зрозуміння руханки і сокільської ідеї» [41, арк.27]. Низку курсів представники руханкової секції (Т. Білостоцький, С. Коцюба, Д. Коцюбівна, М. Тріль, Я. Білостоцький) провели у Львові. Спортивну частину курсів проводив О. Верхола, а рятівництво і гігієну – Б. Макарушка [41, арк.7].

Сокільські курси, які тривали 2–5 дні, були присвячені «коротким викладам з обсягу тілесного виховання, а в переважній частині виоучуванню руханкових вправ. Попри руханку відбувалася теоретична і практична наука пожежництва, а також справи організаційно-сокільські, рефровані представниками даних секцій» [42, арк.44].

Плани курсів, які дуже ґрунтовно опрацював С. Гайдучок (видрукувані у «Сокільських вістях»), стали практичним порадником у житті товариств. До деяких сокільських товариств Львівського повіту і сусідніх (Городоцького, Янівського, Перемишлянського, Ходорівського та Жидачівського) для організації сокільських свят і перевірки діяльності товариств від імені секції виїжджали (як інструктори) такі співробітники: М. Коцюбівна, О. Крамаржівна, Л. Зайшла, О. Баб'яківна, Я. Конрадівна, І. Яремочівна, А. Верпановська, О. Дrajньовський, С. Коцюба,

Т. Білостоцький, Б. Собків, Р. Турко, Я. Білостоцький, Р. Басараб, М. Боярський, В. Мигович, В. Масюк та ін. [42, арк.13].

Щороку організаційна секція складала план праці навіть на два місяці. Зокрема в період від 1 травня до 30 червня 1934 р. організаційна секція запланувала організувати 12 повітових дводенних тіло виховних курсів для підготовки до здвигу у Коломиї, Долині, Калуші, Жидачеві, Рогатині, Яворові, Чесанові, Кам'янці-Струмиловій, Буську, Ходорові, Глинянах і Городку-Ягелонському.

У Львівському окрузі, який обіймав Львівський, Городоцький і частину Перемишлянського повітів (було бл. 50 сокільських гнізд), мало відбутися понад 80 сокільських поїздок для вивчення вправ і відновлення роботи недіючих сокільських гнізд. Кошти для поїздки на курси знаходили повітові товариства, а поїздки у Львівський округ здебільшого оплачував «Сокіл-Батько».

Інша нагальна проблема в цей час була пов'язана із представниками («відпоручниками») «Сокола-Батька» у краю, які керують сокільським життям у поодиноких повітах: «Справу існуючих відпоручників «Сокола-Батька» в деяких повітах треба упорядкувати, а для повітів, ще не обсаджених треба іменувати нових відпоручників». Зауважимо, що загалом тільки у 1933 р. старшина «Сокола-Батька» провела 27 засідань, на яких обговорювала найактуальніші проблеми, пов'язані з діяльністю товариства. Обов'язки голови товариства виконував інженер І. Свірський-Землемір, а секретаря – магістр права В. Мигин [26, арк.14].

Старшина «Сокола-Батька» видала комунікат-лист, в якому засвідчила: «Потреба правильного зорганізування сокільського життя спонукала старшину «Сокола-Батька» прийняти поділ краю на округи. Недавно переведені окружні сокільські змагання у відбиванці потвердили, що цей поділ для розвою сокільської організації може принести поважні користи. На чолі округу для кермування діяльності гнізд по плянам «Сокола-

Батька» стояв би так званий окружний відпоручник «Сокола-Батька», іменований з місцевих членів «Сокола-Батька» [26, арк.17].

Наприкінці 1934 р. старшина «Сокола-Батька» планувала здійснити реформу організаційної діяльності. В обіжнику від 30 грудня 1934 р. наголошено: «Уздоровлення сокільської організації і скермування життя сокільських гнізд у правильне, урегульоване русло є в теперішній хвилі найбільшою журою старшини «Сокола-Батька». Довгі роки не все згідної зі Сокільськими вимогами праці сокільських гнізд довели до того, що інша сокільська організація не має ще надто сильних підстав. Вона мусить у найближчих роках скріпитися у нутрі так матеріально і морально, щоби могла дорівняти сокільським організаціям інших сокільських народів» [26, арк.1].

До здобутків товариства також можна віднести підготовку до проєктованого крайового здвигу 1934 р.: «З цією метою у Львові і в повітах відбулося 19 тіловиховних курсів, організація руханково-вокального вечора, який замінив «загальний руханковий попис з переведеної руханки в зимовім сезоні», видання підручників, для здвигових вправ вільноруч для побратимів, посестер і учасників [36, арк.6].

План праці на 1935 р. для сокільських гнізд, ухвалених старшиною «Сокола-Батька», був тільки частиною тої діяльності, яка була розрахована на тривалий період. Після відомого інциденту на III крайовому здвизі у Львові, значну кількість товариств охопила зневіра. Старшина «Сокола-Батька» доручила сокільським гніздам, згідно з надісланими щомісяця обіжниками, провести засідання старшини гнізда, «застановитися над діяльністю, обнятою в обіжнику та розділити поміж членів старшини поодинокі точки обіжника до виконання. Обіжників не треба нищити, але складати разом, аби мати перегляд цілої діяльності» [36, арк.9–10].

Як уже зазначалося, гніздам було надіслано детальний план праці, який передбачав низку заходів (1935 р.): 1. Програма тіловиховних вправ (два рази в тиждень); 2. Проведення загальних зборів сокільського гнізда у січня

1935 р.; 3. Підготовка і надсилання до кінця січня 1935 р. звіту про річну діяльність (1934 р.); 4. Відчит реферату про мету і діяльність сокільського гнізда та обов'язки членів; 5. Звіт окремих членів (один раз на тиждень); 6. Організація спільної просфори і новорічної ялинки; 7. Організація Маланчиного вечора; 8. Змагання з лищатарства (лижних перегонів) [36, арк.1].

Старшина «Сокола-Батька» 26 листопада 1934 р. до сокільських гнізд краю надіслала обіжник, у якому було зазначено, що теперішній стан сокільських гнізд краю під оглядом і організаційним, і тіловиховним «є назагал дуже лихий». Лише деякі гнізда провадять «ширшу діяльність», однак і та діяльність не завжди є плановою і такою, що відповідає сокільськими потребами. Немає «підручників, які обнімали б всеціло діяльність сокільського гнізда, та давали б вказівки, як цю діяльність перевести в життя. Навіть і тих кільканайцять підручників, які видав «Сокіл-Батько», не всі гнізда мають в своїх бібліотеках, бо лише одна четвертина гнізд набула ті підручники. Самозрозуміло, що через те витворився такий стан, що сокільські гнізда не ведуть правильних тіловиховних вправ та не виконують інших завдань сокільської організації, а за це бавляться в аматорський гурток, оркестру або копаний м'яч» [36, арк.2].

20 грудня 1934 р. старшина «Сокола-Батька» опублікувала обіжник до недіяльних сокільських гнізд у краю, у якому просила повідомити про дійсний стан справ у гнізді: «Коли товариство «Сокіл» вже у Вашій місцевості не існує – просимо подати нам, коли перестало існувати і з якої причини (може влада розв'язала?). Якщо товариство «Сокіл» у вашій місцевості існує, але не проявляє діяльності – просимо і про це нас повідомити і подати причини цієї недіяльності» [36, арк.21].

У такому разі старшина «Сокола-Батька» повинна скликати колишніх членів такого недіяльного товариства, вибрати діяльну старшину та відновити діяльність товариства «Сокіл» у тій чи іншій місцевості. Водночас старшина попереджала, що заснувати нове товариство «Сокіл» всередині

1930-х рр. складно і тому «таке добровільне занедбання справи для відновлення товариства «Сокіл» є великим прогріхом супроти організованого життя українського громадянства. Старшина «Сокола-Батька» не буде жалувати свого труду аби вам в цім ділі допомогти» [36, арк.23].

Старшина «Сокола-Батька» вирішила визнати 1935 р. роком оздоровлення сокільської організації та допомоги гніздам налагодити працю на місцях. Із цією метою «Сокіл-Батько» почав видавати для гнізд щомісяця обіжники, в яких було окреслено плани діяльності гнізда на визначений місяць та практичні поради щодо його виконання. Старшина розуміла, що для цілковитого оздоровлення організації товариства започаткована практика є лише маленькою частиною праці, адже передусім необхідно, щоб гнізда усвідомили важливість виконання цього плану.

Провід товариства вирішив у 1935 р. провести між всіма сокільськими гніздами краю змагання за перше місце «в цей спосіб, щоб гнізда, які виконують працю означену в місячнім плані здобувають відповідну кількість точок, а вразі невиконання або спізнення реченця – тратять означену кількість точок. При кінця 1935 р. старшина «Сокола-Батька» зіставить всі гнізда зі здобутими і втраченими точками та вирішить, котрі з гнізд працювали правильно і заслуговують на назву найліпших. 10 найліпших гнізд дістане почесні грамоти та пам'яткові нагороди» [36, арк.18].

Старшина товариства на чолі з головою М. Хроновятом розробила систему стимулів (нараховування «точок», атмосферу суперництва у діяльності сокільських гнізд). Зокрема у плані праці на січень 1935 р. було зазначено, що «за відбуття загальних зборів у січні гніздо здобуває 8 точок. Гніздам, що відбули вже загальні збори в жовтні, листопаді або грудні 1934 р. вчислюється по 8 точок. За прислання в січні до «Сокола-Батька» річного звіту з діяльності, гніздо здобуває 6 точок. Коли гніздо не відбуде в січні загальних зборів, або не пришле річного звіту з діяльності, тратить за кожний тиждень спізнення по 2 точки. Гніздо, яке відбуде загальні збори по

дні 24 лютого або пришло звіт з діяльності по 17 лютого 1935 р. не здобуває ні одної точки» [36, арк.19].

20 січня 1935 р. в об'їзнику товариства «Сокол-Батько» до сокільських товариств підведено попередні підсумки двомісячної діяльності за новою програмою: «Є це короткий час, щоби сказати щось певного про додатні висліди та користи такої праці так для сокільських гнізд, як і цілої сокільської організації. Без сумніву одначе можна ствердити, що багато сокільських гнізд зробило в тім короткім часі великий поступ вперед. Попри це плується в нашій сокільській сім'ї ще гнізда, яким не допоможуть ніякі переконування «Сокола-Батька» і які своєю недіяльністю та повним незрозумінням ідеї та завдань сокільства засмічують лише нашу організацію. Супроти недіяльних і необов'язкових гнізд буде «Сокол-Батько» виступати рішучо аж до цілковитого розірвання з ними всяких зносин та виключення їх поза рамці сокільської організації. Ці гнізда будуть прилюдно нап'ятовані в «Сокільських вістях». Числемося з тим, що кількість гнізд змаліє, але водночас маємо справу з того, що не в кількості, але якості сила» [36, арк.4].

«Сокол-Батько» одержав звіти про діяльність сокільських гнізд за 1934 р. Не обговорюючи надто детально праці гнізд, старшина звернула увагу на дві проблеми, важливі для розвитку гнізд, перша з яких пов'язана з незначною кількістю членів: гнізда гуртують у своїх лавах «замало членів, головно чоловічу молодь; Поважних членів від 30-ти років є обмаль. Відсутність жіноцтва в організації». «В інших народів є звичай, – наголошувала старшина «Сокола-Батька», – що хто раз став Соколом не переставав ним бути аж до самої смерті і тому, коли переглядаємо чужинну сокільську пресу – так часто стрічаємо знимки й життєписи соколів, які покінчили шістдесятий рік життя і надалше є активними членами сокільської організації. У чужинців сокільська організації на високім ступні розвою, бо крім молоді, що вправляє, гуртує в собі численних старших віком соколів, які спомагають гніздо морально, даючи свій життєвий досвід і пораду кожній нагоді – та матеріально своїми вкладками. У нас кожний

думає, що як скінчив тридцятий рік життя або одружився, то вже йому нема місця в сокільській організації. Через те настає часта зміна людей в гнізді, нема тяглості праці і кожний крок починається від початку» [34, арк.4].

Друга проблема – фінансова, а саме несплата «вкладок до гнізда». Старшини гнізд були зобов'язані побороти це явище: «Треба переконувати членів словом, коли це не допоможе – то примушувати різними статутowymi способами аби члени сповняли свої обов'язки, а передусім платили членські вкладки. Гніздо для свого розвою потребує грошей, бо бідне гніздо, як не має за що купити підручників, руханкових і спортових приладів, не має чим платити за майдан чи домівку, немає грошей на переписку – не зможе ніколи розвинути і лише животіє» [34, арк.5].

Від 1935 р. старшина «Сокола-Батька» запровадила квартальний звіт з виконання плану праці сокільських гнізд (у липні-серпні-вересні 1935 р. квартальний звіт вимагав відповідей на 22 запитання). Зокрема, звітуючи за один липень кварталу, гніздо мало відповісти на вісім запитань, а саме: «1. Кілько разів відбулася сокільська руханка для побратимів, посестер, учасників і учасниць?; 2. В разі не висланя другого квартального звіту з діяльності переслати його ще тепер; 3. Чи зорганізовано відділи учасників і учасниць, долучити їх список і назву провідника; 4. У яких святах сусідніх гнізд і товариств, гніздо брало участь? Подати число членів, дату і програму, з якою члени виступали; 5. З якими дружинами, коли і з яким вислідом відбуло гніздо змагання у відбиванці; 6. Чи устроєно грище до кошівки і чи члени грають у кошівку; 7. Чи гніздо перевело сухопутне або водне таборвання? Чи уладжувало прогульки?; 8. Кілько переведено тижневих звітів?» [36, арк.12].

Із-поміж тогочасних заходів, які провів «Сокіл-Батько», виділимо святкування роковин Першолистопадового зриву 3 листопада 1935 р., у якому взяли участь соколи всіх львівських гнізд. Руханкову залу товариства було святково прикрашено килимами і рушниками, а під тризубом поміщено портрет от. С. Горука. Сокільським гімном, який заспівав сокільський хор,

започатковано програму свята. Голова «Сокола-Батька» М. Хропов'ят виголосив промову, в якій з'ясував «вагу Першолистопадового зриву та «підкреслив перемену української психіки, що її спричинив першолистопадовий переворот» [174, 1935, 5 листопада]. Наприкінці промови голова «Сокола-Батька» зачитав список соколів, які загинули в боротьбі за українську державність. Їх пам'ять сокілство вшанувало однохвилинною мовчанкою. Після концертної програми, в якій перевагу мали стрілецькі пісні, реферат про генезу Першого листопада виголосив Р. Заклинський. Завершилося свято споминами учасників Великого зриву: Гнатевича, Заклинського і Хропов'ята [174, 1935, 5 листопада].

Завершуючи огляд розбудови товариства у міжвоєнний період ХХ ст., відзначимо, що у 1930-х рр. значний вплив на товариство мав І. Боберський, який проживав за кордоном. Діалог між членами товариства та одним із його ідеологів відбувався у формі листування. Зокрема в одному з листів І. Боберський згадав колишній вислів президента Чехословаччини «Українці не дають організуватися». Ці слова пригадав І. Боберський, коли М. Масюкевич писав «про «Соколів» у Празі, які припровадили несоколів на збори і жадали відкликання осуду, який стягнув на себе львівський нетакт на II-тім здвизі» [12, арк.12].

Автор переконував М. Масюкевича, що «ніхто в світі не похвалить родину, яка запрошує чужих в гостину і замість розібрати їх своєю гостинністю, робить в їх присутності родинну бучу. Це не був у Львові промах проти карности, але це був промах проти загально в світі принятих правил гостинності, які знає кожний селянин в диких краях. Хто розважить, що там зробили так звані культурні люди, той догляне брак зрозуміння найзвичайніших товариських засад і всяка оборона стане неможлива. Невдоволені зарядженням старшини мали час і нагоду зголосити свій протест на різні способи внутрі своїх товариств, не в присутності запрошених до себе гостей. Спрошені видці платили вступ за оголошене «представлення» і мали побачити гарно переведені вправи на доказ, що учасники вправ є

упорядковані, та вміють собою порядкувати і правити. Взірцево виконані вправи мали спонукати видців, щоби приступали до товариства та щоби не жаліли своїх грошей на цілі такого примірного уладу. Замість взірцевих вправ побачили видці за свої гроші коршемну галабурду; руховики, які мали пописатися вишколеною карністю і послухом, виказали, що є киринниками і не заслуговують на це, щоби ними цікавитися, до них приступати і давати датки на їх цілі. Український майдан, на який збирається гроші, показується непотрібним. Чи такий виступ не є глумом над своїм власним розумом?...» [12, арк.13].

Українці в Європі нехтують будь-які форми, «приняті усіма народами і роблять це в обличчя ворога. Ця послідна обставина обтяжає киринників незвичайно. Займанці стають слабші, коли українці виступають поважно і солідно, без ніякого заколоту. Всякі докази на українську внутрішню незгідливість і неупорядкованість є для займанців потрібні, щоби скріпити перед зовнішнім світом своє право до кермовання людьми, які доказують, що не мають розваги, виховання і змислу до порядку, ні в хаті, ні поза хатою» [12, арк.12–13].

Члени товариства, за словами І. Боберського, мають право на протест і зобов'язані протестувати, «коли видить що якийсь крок старшини виходить на шкоду для товариства, однак цей протест має він зголосити у відповідній, приличній спосіб, який не сміє виходити на шкоду товариства. Повагу товариства легше підконати, як її удержати, або відзискати» [12, арк.12]. Іронічно І. Боберський написав навіть текст захисту цих членів товариства. Він рішуче розкритикував проведення зборів у Празі [12, арк.13].

8 лютого 1937 р. І. Боберський запропонував світлому товариству звернути увагу «на оден змаг, який належить зачати плекати і старанно розвивати. З початку ходило б о виклади про стан цього змагу, про можливости плекання його навіть при малих коштах, про поширення змислу і охоти до цього змагу між найширшими кругами молоді, про будову приладів, які до нього потрібні». Цим змагом є літання. «Сокіл» говорить про

свої крила, але ходить по землі. Найвисший вже час утворити «Летунський відділ» і зачинати від найпростіших пояснень, а кінчити на будові літаків без мотору, які вправляється в рух з горбків при помочі людей, що шаринуть за ливну. Літайте соколи» [12, арк.18].

У листі-відповіді старшини від 11 лютого 1937 р. проінформовано про розклад ідеї нових змагань «летунство без мотору», т. зв. «ширятство», на засіданні 10 лютого 1937 р. Розуміючи вагу цього виду змагань для розвитку сокільської організації, старшина «Сокола-Батька» зробила перші кроки для започаткування цієї акції серед сокільських гнізд, але лише теоретично: «викладами і т. зв. модельярством, бо на практичні справи не дозволили б державні закони, що в цій ділянці цілковито виключають інгеренцію спортових товариств» [12, арк.20].

У статті «Гартована сталь» (написана 10 вересня 1937 р. в Тржичі (Югославія)) І. Боберський наголосив: «Товариство «Сокіл-Батько» і його співтовариства – сини «Соколи» поставили собі за задачу зміцнити тіло й ум руховими вправами після досвіду, що його зібрали від давних, давних літ. Вправи провадиться в рухівнях, на майданах, на свобідних просторах безмежної природи у всіх порах року. Ніхто не є виключений, чи він бідний, чи багатий, чи селянин, чи міщанин, молодий, чи старий, малий, чи великий, дівчина чи хлопець. Охота бути здоровим, кріпким, смілим, гарним – спільна всім людям. Бажають вони уладити собі життя красне і продовжити його якнайдалше» [167, 1938, Ч.2].

Таким чином, товариство «Сокіл-Батько» проводило важливу роботу щодо зміцнення своєї організаційної структури. Упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. неодноразово скликали позачергові збори, вносили зміни до статуту, змінювали підходи щодо структури товариства й основних напрямів його діяльності.

3.2. Викуп «Українського городу»

Надзвичайно важливим завданням для «Сокола-Батька» став викуп «Українського городу». У 1929 р. С. Гайдучок описав народження ідеї викупити Український город (майдан) у Львові: «Дня 10 вересня 1911 року уладжував «Сокіл-Батько» І Сокільський здвиг у Львові. Сей здвиг мав дати перегляд сил, та показати чужинцям нашу народну свідомість та організацію. Сподівання сповнилось. До самого походу вулицями Львова стануло 6000 соколів. Сам здвиг вимагав осібногo майдану, де б могли зійтися сокільські чети і стати до вправ. Тому то тодішній голова «Сокола-Батька» Іван Боберський піднаймив на ту ціль майдан біля стрийської рогачки у Львові. Здвиг минув, але потреба майдану не лишень для Сокільства, але й для цілого народу, а передовсім для Українців м. Львова ставала з кожним днем пекучою. Українці м. Львова не мали де відбувати своїх фестинів і забав, українська шкільна й реміснича молодь не мала де кріпити своїх фізичних сил, старші не мали де набирати національної свідомости» [152, с.91].

І. Боберський першим почав реалізовувати ідею. Він скликав багатих українських громадян на нараду і представив їм план викупу майдану і цілого маєтку площею 11,5 моргів. Згідно з планом «Сокіл-Батько» мав поступово викупити для народних цілей щонайменше площу під Український майдан. Серед тих, хто сформував спілку і викупив цю земельну площу, були: Микола Шухевич, Тадей Соловій, Кость Пашківський, Степан Федак, Дмитро Левицький, Микола Заячківський, Іван Боберський, Лесь Кульчицький, Олекса Сероїчковський, Кость Левицький та Іван Сполітакевич. Завдяки І. Боберському українці випередили поляків, які також для своїх національних цілей намагались купити цю земельну площу.

У серпні 1911 р. І. Боберський розпочав збірку грошей на викуп майдану. С. Гайдучок зазначав, «що він вкладав всю свою душу і працю, щоби добути гроші у суспільности патріотичної на словах, а не на ділах, та

що збірка пішла, це виключно його заслуга» [152, с.91]. Тоді ж він розділив площу на 22 620 м². Кожний метр мав коштувати 5 корон.

Після проведення здвигу «Сокіл-Батько» звернувся з листами-закликами про викуп «метрів» до українського громадянства Галичини. У 1911–1912 надіслано листи до 27 000 українців. За два роки зібрано 22 014 корон 17 сот. І. Боберський не без жалу констатував: «На 27 тисяч висланих листів, а 7 тисяч пригадок, 14 тисяч людей не прислало навіть 5 крейцарів на Український Город у Львові. В народнім гимні співаємо: «Душу, тіло ми положим за нашу свободу», а відтягаємося положити за цю свободу п'ять корон» [152, с.93].

Остап Грицай і Петро Карманський пропагували ідею збору коштів у пресі. На початку 1914 р. спільними зусиллями зібрано 37 тис. 232 к. 13 сот. Тоді ж викуплено два уділи від І. Сполітакевича на суму 30 тис. корон.

Через Першу світову війну збірку коштів було перервано, саме тоді, коли розпочали надсилати кошти американські українці, зокрема родина Крайківських з Едмонтонна (Канада) закупила 100 квадратних метрів, тобто пожертвувала 500 корон. І. Боберський у Відні в 1917 р. видав металеві відзнаки, які масово розійшлися і таким чином вдалося поповнити капітал і викупити за досить дешеву ціну третій уділ (всіх уділів було 20) від М. Заячківського [152, с.93].

Після Першої світової війни процес викупу площі загальмував. На Наддніпрянщину відряджено представника «Сокола-Батька» С. Шебеця з метою збору коштів, однак в 1919 р. він помер як сотник Української Галицької Армії. «Його шестимісячна поїздка, – зауважив С. Гайдучок, – по більших містах України а то й Кубані не принесла сподіваних жертв. Можна було покрити лише кошта поїздки. Одинокі: Микола Міхновський в Харкові і Др. І. Луценко в Одесі поставилися прихильно до так важкої справи».

У США ідею викупу українського майдану популяризував делегат галицьких українців Семен Демучук. Допомагав у цій справі своїм впливом

американський українець Орест Жеребко, який навчався в Львівському університеті.

У період польсько-української війни справою викупу українського майдану зі зрозумілих причин не займався ніхто. Однак у 1920 р. І. Боберський, приїхавши до США, поряд з іншими збірками, пропагував й ідею викупу української площі. Гриневецький – отаман Січового Союзу США пожертвував 1000 доларів, які І. Боберський надіслав через Красвий Союз Кредитовий до краю.

Незважаючи на повоєнне лихоліття, товариство завдяки ощадній господарці заходами та впливами голови М. Заячківського змогло викупити ще один уділ [24, арк.4]. Отже, у середині 1920-х рр. «Сокол-Батько» мав у своєму розпорядженні чотири уділи. Ще два уділи подарував якийсь громадянин, який волів не оголошувати публічно свого прізвища. Таким чином, зменшилось для викупу 14 уділів, що потребувало 20 тисяч доларів. С. Гайдучок виступив з ідеєю видання Золотої Книги жертводавців, що дало б змогу «кожному громадянину в неї вписатися і доказати своєю жертвою, відповідною до його маєткової спромоги, чи він розуміє значіння фізичного виховання молоді та українського Львова» [152, с.93].

6 березня 1927 р. старшина «Сокола-Батька» висловила подяку «за жертву на здобуття «Українського Городу» в сумі 50 долярів і відписання у Центробанку щадничої книжочки на ту ціль з сумою 13 долярів та ласкаві заходи, яким завдячуєм на викуп городу 78 долярів із призначених з відчитів в Канаді» [41, арк.6]. 4 травня 1927 р. старшина «Сокола-Батька» переказала І. Боберському через Земельний Гіпотечний банк «3 долари на «Банк Монтреал» з Вінніпегу на створення нам конта під назвою «Фонд Українського Городу» у Львові». Водночас старшина уповажила І. Боберського «досконувати контом, о чім ми «Банк Монтреал» повідомили» [12, арк.27].

20 вересня 1927 р. І. Боберський прозвітував за виступи («відчити») у 1926–1927 рр. в 9 місцевостях Канади, із яких половину (50%) передано на

товариство, а половину – на «Український город». Загалом, на «Український город» отримано 78,50 доларів [12, арк.4].

Упродовж 1928 р. зібрано лише 1250 доларів (а в 1926–1927 рр. – 1796 доларів). У 1927 р. засновано «збіркові комітети» в більших містах, але лише Надвірна і Борщів виконали свої завдання, «прочі не проявили майже ніякої діяльності. Квоту яку зібрано, це треба завдячувати виключно голові збіркової секції місто голові «Сокола-Батька» Стахієви Стеблецькому, котрий через свої особисті знайомства, будьто особистий труд і живе слово, який був змушений не раз уживати «принуки» для многих, котрі забувають свій горожанський обов'язок» [179, 1929, Ч.4, 5], – ішлося у «Сокільських вістях».

У листі до старшини «Сокола-Батька» у Львові 22 червня 1928 р. І. Боберський просив терміново надіслати список жертводавців на «Український город» в канадський часопис «Український голос»: «Світле товариство вислало спис до двох часописей. «Канадійський українець», який є органом Греко-католицької діє цезії, а також до «Канадійського фермера», який є органом Ліберальної державної партії, не маючи за собою ніякого українського гуртка. Не висланий спис до «Українського голосу» – органу автокефальної групи, а в тій групі много інтелігентів-канадійців» [12, арк.15]. Водночас він нагадав, що «Канадійський українець» мав 3 тис. передплатників, «Канадійський фармар» – 11 тис., «Український голос» – 7 тис. «Перші два часописи, – констатував І. Боберський, – читають більше селяни, третю часопись читають селяни і канадійські інтелігенти, що по більшій части хияються до автокефальників, бо греко-католицька група не має організатора на чолі, який би умів стягати сили до роботи» [12, арк.5].

І. Боберський також звернувся із проханням до старшини «Сокола-Батька» надіслати «короткі, ясні, популярно держані звіти про роботу «Сокола-Батька». Кожний звіт мусить бути інакший, бо кожний редактор видає осібний календар і перебігається з другими календарями. Написати три різні звіти і вислати до кожної часописи осібно, впрост зі Львова. Просити

гарно о поміщення, залучити одну світлину з якого змагу або руханки. Вислати так, щоби описи були найпізніше 30 вересня у Вінніпегу, у редакторів всіх трьох часописей. Розуміється, що четвертий короткий звіт йде з двома світлинами до календарі «просвіти» у Львові. Це все на рік 1929» [12, арк.5].

І. Боберський інформував старшину про приїзд до Львова Юліана Стечишина – директора бурси в Саскаутоні (провінція Саскачеван), «який не лежить до автокефальників, прихильників «Українського Голосу», противник Греко-католицької церкви» [12, арк.5]. Задля реклами викупу Українського городу він просив: «Тактовно треба з ним говорити, на відчит до себе не стягати, але автом завезти до Українського Городу, дати всі інформації, постаратися, щоби був на яким виступі руханковім, або змаговім, запросити рішучо на любі сходи в «Соколі-Батьку» або «Народній Гостиниці», вручити малий, гарний альбомик і уладити навіть аматорську знимку зустрічі в Українськiм Городі» [12, арк.7]. Таку ж телеграму він надіслав голові товариства М. Заячківському, акцентуючи на підготовці альбому.

У серпні 1933 р. І. Боберський надіслав товариству «Сокіл-Батько» 60 доларів на 10 м² землі та просив «доложити труду та припилювати, щоби українки й українці, які «почувають себе ще живою частиною українського народу, покрили закупно своїх часток і зажадали вписати своє ім'я в золоту книгу основників «Українського Городу» у Львові. Кожде товариство і кожда місцевість схочуть причинитися до закупна. Хто купив давніше якусь частку, закупить ще, щоби не вирвалася з наших рук земля, де вправляли від 1911 року соколи, січовики, пластуни, змаговики, стрільці» [12, арк.5].

Водночас він емоційно і настійливо нагадував: «Дві третини закуплені, ще одну третину поля приходить сплатити. Це не є гріш, викинений на непотрібну річ, це не є видаток на чужі справи, це вклад на вічну землю, яка принесе нам самим великий хосен. Події послідних дваццяти літ научили нас, що все залежить від нас самих. В який спосіб працюємо, залежить від нас, чи стаємо рівновартні другим, залежить від нас

самих. Будуємо комірку, замешкаємо в комірці; збудуємо дім будемо жити в домі. Кождий нарід є будівничий своєї долі. Видять це щораз яснійше українці в Європі, в Америці, в Канаді і для того допоможуть закінчити закупно землі під «Український Город» у Львові: Стебло до стебла є сніп, збирайте колосся» [12, арк.7].

14 грудня 1933 р. І. Боберський, занепокоєний тривалістю викупу «Українського Городу», у листі до старшини «Сокола-Батька» висловив пропозицію: «чи неможливо поділити Львів на округи, визначити на кождий округ «окружний комітет організаційний» (ОКО), який має стягати людей в члени «Сокола» і який би старався припилувати, щоби списав адресар всіх українців в своїм окрузі і спонукав їх до закупна кусня землі? Самі львов'яни могли би викінчити закупно львівського майдану» [12, арк.8].

11 листопада 1935 р. у листі до старшини «Сокола-Батька» І. Боберський повідомив, що попросив товариство «Народна Гостиниця» визначити «більшу або меншу квоту річно на докінчення викупуна землі під «Український Город» у Львові і на його гладження» [12, арк.14]. Водночас він вкотре наголошував, що «цей простір є українцям необхідно потрібний, щоб виробляти в молоді і старших почуття солідарности і лучности. З цього майдану користають всі верстви львівських українців, а також громадянство цілої Галицько-Володимирської області. Коли не будемо над собою працювати, нічого з нас не буде. Світ числиться лише з народами, які є національно свідомі і фізично зорганізовані та потрафляють свою фізичну силу на зовні доказати» [12, арк.16].

Того ж дня І. Боберський написав ще одного листа, в якому підтвердив, що переписує свої уділи в «Народній Гостиниці» і «Народній Торговлі» на товариство «Сокіл-Батько» [12, арк.16]. Отримавши листопадовий (1935) номер «Сокільських вістей», він пропонував у цьому часописі щоразу подавати згадку про датки на «Український город»: «Коли «Сокіл-Батько» числить 25000 членів, то річно повинні вони зложити 25000

золотих на закупно і гладження стадіона, який був би для українців і виставовою площею» [12, арк16].

У відповідь на листи І. Боберського старшина «Сокола-Батька» 13 грудня 1935 р. засвідчила незначні успіхи в питанні викупу «Українського городу»: «Старшині «Сокола-Батька» удалося заінтересувати цим ділом наші церковні круги, які обіцяли свою поміч. Рівно ж і спільники на недавній конференції висловили згоду зрезигнувати із заміни своїх уділів з магістратом та перепродати їх «Соколові-Батькові». На днях мають подати нам ціну» [12, арк.17].

Старшина товариства констатувала, що збіркова акція натрапляла на труднощі, зважаючи на два чинники: зубожіння краю та байдужість української еміграції щодо цього питання. Усі відозви «Сокола-Батька» «до закордону» залишилися безрезультатними, а жертівність крайових сокільських гнізд була незначною.

У листі від 19 грудня 1935 р. до старшини «Сокола-Батька» І. Боберський переконував у необхідності активізувати збіркові акції на «Український город» та рекомендував здійснити такі організаційні кроки, як: «членам руханкових товариств треба особним обіжником пояснити, яку вартість має «Український город» для громадянства і завітати, щоб на загальних зборах спонукали членів до ухвали, щоб кождий член має щороку зложити на ціль одного золотого». І. Боберський також пропонував організувати збірні сходи в окрешних містах, щоб «розговоритися з головами, або скарбниками, і порозумітися з ними особисто. Працю руханкового товариства не можна полагодити лишень письмами. Власне це товариство вимагає, щоби люди були присутні, виділи себе, говорили із собою, знали себе особисто, вірили собі і власне для того слухали рішень, які називаються «приказами». В «Соколі-Батьку» мусить оден член старшини вишколитися в заохоті людей до датків. Це є штука, яку не кожний потрафить, але хто підхопить способи цієї штуки, цей постійно має успіх. «Зубожіння краю» не є перешкодою, щоб жебрак не жебрав собі на життя,

коли вміє жебрати. Способи заохоти до датків треба передумувати все наново і виконувати. Коли помислу не виконається все наново і виконувати. Коли помислу не виконається, коли людей не заохотиться, коли їх не похвалиться гроші не прийдуть самі. Люди ніколи не скажуть, що вже збагатіли» [12, арк.19].

23 червня 1935 р. І. Боберський написав листи до «Народної торгівлі» і «Народної гостиниці», у першому з яких зауважив: «число моєї уділової книжечки і «Народній торгівлі» є 1581. Прошу мій уділ з дати 12-го падолиста 1904 року переписати на товариство «Сокіл-Батько» Львів, вул. Руська, ч. 20. «Сокіл-Батько» стає власником уділу і набуває через це право члена-уділовця з голосом, який прислугує кожному членови-уділовцеві». Аналогічний за змістом лист написано «Народній гостиниці» [12, арк.25].

Старшина «Сокола-Батька» у листі до І. Боберського від 3 січня 1936 р. подякувала за цінні поради. Водночас подано певні роз'яснення і уточнення: «В справі сплати решти довгу Д-рові Шухевичеві як теж і в справі акції, яку ведемо за викупном 6 паїв від позісталих спільників надішлемо незабаром окреме й докладне звітлення, яким сподіваємося, що переконаємо Вас, що ні часу, ні нагоди ми не проспали. В році 1935 зібрали ми на викупно УГ [«Українського городу». – С.К.] кругло 5000 зл., отже більше, чим в 1934 чи 1933 рр., хоч часи куди не ті, що в попередних роках. Д-рові Шухевичеві винні ми ще дві рати (420 і 410 амер. дол.) і остання з рати за 1935 р. – 170 дол., отже разом 1000 ам. дол. Той довг думаємо при усильній акції сплатити ще в 1936 р.» [12, арк.26]. «Щодо решти 6 паїв, то старшина «Сокола-Батька» вела переговори з метою замінити власників цих паїв на таких «які зберегли б 3600 сяжнів до часу, доки вона не буде спроможна їх викупити» [12, арк.26].

Також вели переговори з Митрополитом Андреем Шептицьким і черемиським єпископом Григорієм Хомишиним. Старшина інформувала, що «Митрополит цею справою дуже зацікавився. Тепер йде тільки о збиття ціни,

яку спільники поставили. Зацінили 18000 золотих за пай (600 сяжнів)» [12, арк.26].

30 квітня 1936 р. старшина «Сокола-Батька» в листі до І. Боберського повідомила про відбір переказу Петра Сварича в сумі 5 доларів і його передачу Земельному банку гіпотечному у Львові. Відповідні номери «Сокільських вістей», у яких надруковано звіт про діяльність «Сокола-Батька» і список жертводавців на «Український город», старшина надіслала на відповідні адреси, які запропонував І. Боберський. Щодо рекомендованих листів до товариств і конкретних осіб у Канаді та США, то старшина зазначила: «такі письма від нас не відійшли, а то з тої причини, що дотеперішні наші дуже коштовні посилки оставали без ніякої відповіді» [12, арк.28].

Відразу І. Боберський надіслав нові рекомендовані адреси осіб та товариств в США і Канаді для надання допомоги збірковій акції. 4 червня 1936 р. старшина «Сокола-Батька» прозвітувала І. Боберському, що «згідно з Вашим бажанням, письма до установ в Америці на слідуєчі адреси: 1. Український Народний Союз в Джерзі-Сіті. 2. провидіння у Філядельфії. 3. Товариство св. Николая у Вінніпегу. 4. Українське Допомогове товариство у Вінніпегу. 5. о. М. Залітач у Скринтоні. 6. Д-р І. Оробко в Едмонтоні» [12, арк.29]. Попри це, їм надіслано звіти про збіркову акцію на «Український город» та діяльність «Сокола-Батька».

У листі І. Боберського до «Сокола-Батька» від 17 червня 1936 р. висловлено міркування щодо завершення «марафонського бігу» за викуп землі «Українського городу». Він вкотре намагався пояснити, що «Сокіл-Батько» «має за задачу попровадити громадян в здобуванні майдану для виховання молоді, шкільної і позашкільної, «рідної школи» і державних шкіл, для виступів широких мас, до рільничих вистав, до прилюдних заяв, до запоріжських змагань. Цей обов'язок є гордощі «Сокола», він має нагоду прописатись своєю запопадливістю, своїм спритом, своєю витревалістю і неуступчивістю» [12, арк.31].

Щодо ефективнішого проведення збіркової акції, І. Боберський рекомендував: «п'ять, або трьох людей енергійних і амбітних має намітити плян до збирання датків, до вишукування жерел доходу і постаратись о гроші. «Сокіл» може ще тепер закупити ще якийсь пай від спільників попри інші товариства, які схотять приступити до закупна. А може навіть всі паї. Прошу списати 2000 адрес товариств, маєтніших і свідомійших людей і вислати до них замкнені листи. В листах подати відозву, яку світле товариство післало до Канади, але справити її до цієї цілі. На відозві дати обранець, щоб була окраса, яка притягає око і думку, залучити чек. Відозва на малім форматі, гарно печатана. Підписи голови, скарбника, писаря, обох містоголов. Скликати засідання старшини, обговорити висилку цієї відозви і ухвалити. Виконати безпроводно. Постаратись о 2000 чеків в цій хвилі. Коли поплинуть датки, буде можна вислати дальших 2000 відозв. Нехай кожний пришле на один метер землі, або на пів метра. Зажадати від сокільських гнізд щоб кожний член безпроводно закупив одну четвертину метра землі. Зробити сполох, алярм, закричати, щоб всі прибігли на поміч. Але скоро, але зараз, не зволікати» [12, арк.31–32]. Водночас на організаційні потреби на цьому етапі збіркової акції І. Боберський надіслав 40 доларів [12, арк.31].

Старшина «Сокола-Батька» виконала постанови І. Боберського, проте жодної реакції американських і канадських товариств, як і окремих осіб не було. 29 грудня 1936 р. І. Боберський обґрунтував це так: «товариства в Канаді і Америці в постійній облозі через всяких прошак. Ось тепер заїхав до Канади професор Іполіт Бочковський. Відбув відчити про Академію в Подебрадах і зібрав 3000 долярів. Однак Академію піддержує і оплачує чеський уряд і ця збірка в наших тяжких часах повинна пійти радше на закупно землі під «Український Город» або на «Рідну школу». Але українці є нагід м'якого, нерозважного серця. Приїде хтось, зайойкає, так даємо, щоб не зойкав. А не думаємо зимно і розважно. Котра ціль є солідна і творить підставу для дальшого важного діла. Жертвенність правдива стоїть у нас

низько. Ми не жертвенні. Коли б кождий дав малу пайку щороку, ми творили б великі діла і могли наперед обчислити, що маємо виконати і в який спосіб виконати. Всі датки, які вони нужденні, йдуть без пляну і розваги» [12, арк.37].

Водночас він вважав за необхідне нагадати, що члени «Сокола-Батька» «у всіх вітях (філіях) повинні виробити в себе чистолубивість, щоб своїми малими, але правильними датками сплатити майдан у Львові та ще покупити дальші майдани по других місцевостях. Всі віті (філії) мали б списати поіменно своїх членів і прислати спис до «Сокола-Батька». Тут референт закупна землі мав би пильнувати, щоб впливали датки правильно щороку від кожного члена в кождім гнізді» [12, арк.37].

10 лютого 1931 р. старшина «Сокола-Батька» надіслала листа І. Боберському до Вінніпега, в якому інформувала про стан збіркової акції. Водночас повідомила його про лист М. Шухевича до Центробанку в листопаді 1930 р., у якому він вимагав «вписання його як гіпотечного власника на невиділених 8/20 паях, при чому грозив на случай не сповнення його домагання перевести такий впис дорогого судового процесу» [12, арк.50]. До цієї вимоги долучилися «спільники» Кость Паньківський, Лесь Кульчицький, Степан Федак, зокрема його дочки Шепарович, Коновальцева і Мельникова (3/20 паїв) і Соловій (1/20 паїв). Найбільш різко виступили спадкоємці Соловія, негайно найнявши адвоката Апенцелера [12, арк.50].

Таким чином, на думку старшини, усі спільники виступили єдиним фронтом проти «Сокола-Батька». Старшина опинилася перед дилемою: «1) або допустити до процесу, його тягнути літами, поносити всі його тягарі та наслідки, або 2) розпочати переговори з коримось із спільників в цілі дальшого викупна землі, щоби хоча часть видерти ще на власність «Сокола-Батька» [12, арк.50]. Старшина вибрала другий варіант.

З усіх спільників найприйнятнішу ціну запропонував М. Шухевич (2 тис. доларів за пай), допускаючи можливість сплати частинами. Дочки С. Федака вимагали за пай 4 тис. доларів, Л. Кульчицький – 2 тис. доларів

готівкою, К. Паньківський – 2 тис. доларів, Соловій – 7 тис. доларів готівкою. Старшина, виходячи із цих пропозицій, вирішила звернутися до М. Шухевича. Після тривалих переговорів з М. Шухевичем 27 січня 1931 р. підписано угоду, зміст якої надіслано І. Боберському. Зійшлися на купівлі в М. Шухевича трьох паїв за ціною 5700 доларів: «з цієї квоти ми мали заплатити 1700 долларів готівкою, а решту – по 10 рівних піврічних частин» [12, арк.50].

Проте старшина «Сокола-Батька» таких коштів не мала: «Бракувало нам ще 200 долярів, які товариство позичило від Товариства українських робітників «Сила» теж на протяг 5 літ [...]. Дозичуючи цих 200 долярів могли ми виплатити д-ру Шухевичеві квоту 1700 долярів і підписати умову» [12, арк.50]. Старшина «Сокола-Батька» в 1930 р. збрала на «Український город» 1400 доларів, із яких 246 доларів – з американського континенту: «себто сам край серед невимовно тяжких умовин дав понад 1100 долларів» [12, арк.50].

Після того, як було підписано угоду з М. Шухевичем, К. Пашківський від імені спільників надіслав листа до «Сокола-Батька» «в справі фізичного поділу площі між спільників» [12, арк.50]. Копію цього листа надіслано І. Боберському, бо він своїм змістом характеризував деяких українських «передових» громадян: «Як з цього письма видно, то вони коштом установи загальноукраїнської хотять побудувати собі вілли, перевести парцеляцію та в будуччим спекатися всіх тягарів, наложених при цій нагоді Магістратом. У письмі своїм покликаються вони на велику жертву для «Сокола-Батька». Як ця мертвенність виглядає просимо приглянутися» [12, арк.50].

Таким чином, станом на березень 1931 р. «Сокіл-Батько» мав 14 паїв (12 600 квадратних сажнів), а спільники – 5 400 квадратних сажнів. Старшина «Сокола-Батька» просила І. Боберського «притиснути визначніших наших громадян Америки і Канади, щоб вони жертвували на дальше викупно, представивши перед цим стан справи» [12, арк.50].

У звіті за 1935 рік старшина «Сокола-Батька» особливу увагу звертала на викуп «Українського городу». Цю нагальну потребу найкраще засвідчив звіт господаря площі: «На площі відбувалось 105 годин руханки тижнево (на головнім грищі і двох побічних грищах (лише на основі поділу годин, не рахуючи надчисельних понад поділ годин, котрих був усе високий відсоток. Числячи, що сезон у 1935 р. тривав від 14 до 30.10.1935, то є 31 тиждень, маємо в 1935 р. відбутих 3.255 годин спорту й руханки на площі С.Б. [«Сокола-Батька». – С.К.]» [176, 1935, 27 квітня].

На площі «вправляли» відділи «Сокола-Батька» (12 годин на тиждень), філія академічної гімназії (5 годин на тиждень), (головна) академічна гімназія (5 годин на тиждень), товариства «Україна» (4 години на тиждень), «Плай» (7 годин на тиждень), «Каменярі» (4 години на тиждень) та ін. У жовтні 1935 р. відбулося річне свято «Просвіти» у жовтні 1935 р. Кожної неділі та в свята відбувались футбольні матчі клубів Українського Спортивного Союзу за мінімальними оплатами [176, 1935, 27 квітня].

Загалом у 1935 на викуп «Українського городу» було зібрано 5 165 злотих. «Новий час» закликав українське громадянство: «ще останній «зрив» у 1936 р., ще остання рата – 1000 долярів – і українська молодь дістане новий стадіон. – Тих 1000 долярів повинно наше громадянство зібрати й задокументувати, що добро нашої молоді лежить йому на серці» [176, 1935, 27 квітня].

Проте вже в 1935 р. в урядових колах Другої Речі Посполитої з'явилися проекти «вивласнення площі». У 1938 р. акція викупу «Українського городу» за винятком перших місяців майже самочинно припинилася «у зв'язку з передбаченою втратою тієї площі, яку держава має намір забрати на свої цілі» [174, 1939, 5 березня]. Старшина товариства спрямувала свої зусилля на те, щоб якнайдовше втримати цю земельну площу.

Про хід справи «вивласнення площі» поінформували українське громадянство. У липні 1938 р. відбулася перша «вивласнена розправа» у

Львівському магістраті: «Не вважаючи на спротив правного заступника власників Українського Городу на тій розправі визначено окрему оціночну комісію, що має прийти на другу розправу з готовою оцінкою вартості площу. Але досі ця друга розправа ще не відбулася і невідомо, коли відбудеться, хоч є чутки, що в 1939-ому році на одній частині Українського Городу влада почне свою будову» [174, 1939, 5 березня].

24 березня 1939 р. львівський воєвода надіслав спортивному гімнастичному товариству «Сокіл-Батько» розпорядження про «вивласнення площі на оборонні цілі Польської держави». 14 червня 1939 р. представники «Сокола-Батька» були запрошені на конференцію до воєводського уряду, щоб вислухати «пропозиції винагороди в натурі за площу «Сокола-Батька», яку зайняло військо» [174, 1939, 11 липня].

На цій конференції представники польського уряду запропонували на заміну за зайняту площу обрати один із п'яти об'єктів. Перший об'єкт – «Ленарка» – земельна площа католицької громади Кульпарків (5 га 27 а, 38 м²): довжина – близько 400 м, ширина – 128 м. Старшина «Сокола-Батька» відмовилася від цієї площі, адже «віддалення від кінцевої трамваєвої станції 3,5 км. Цей об'єкт має форму вузької смуги землі, що не надається хоч би на скромну спортивну площу. Крім цього лежить далеко за містом, без вигідної комунікації» [174, 1939, 11 липня].

Другий із запропонованих об'єктів – земельна площа католицької громади Голоско Мале, яка може бути збільшена до 6,5 га. Відповідь старшини «Сокола-Батька» також була негативною: «цей ґрунт на багнистому терені, до того лежить над Полтвою, відомою зі свого сопуху, бо до неї вливаються усі львівські канали. Проте, те, щоб заложити спортивний стадіон на цьому ґрунті, не може бути й мови хочби зі санітарних оглядів» [174, 1939, 11 липня].

Відмовилася старшина «Сокола-Батька» і від третього об'єкта – земельної площі на вул. Пасічній (2 га 86 а, 80 м²), адже «на влаштування

спортового стадіону не надається з причини малої поверхні і в додатку лихої конфігурації» [174, 1939, 11 липня].

Четвертий рекомендований об'єкт – «Крушнік» – земельна площа при вул. Стрийській, наближена своїм положенням до забраної площі «Сокола-Батька». Ця площа викликала найбільше зацікавлення старшини, але «запропоновано лише 2,50 га, хоч там є ще 10 га вільного, ніким не занятого терену, і можна би з нього виділити легко парцелю розміром 200x300 м, тобто з поверхнею 6 га» [174, 1939, 11 липня]. Представники влади згадували ще про п'ятий об'єкт – «Кайзервальд», але, за словами старшини, цей «терен (дебри, піски, вертет) не надається в ніякому місці під спортивний стадіон» [174, 1939, 11 липня]. Старшина «Сокола-Батька» нагадувала, що площа «Сокола-Батька» «припирає безпосередньо трамваєву сполуку, каналізацію, водотяги, електричне освітлення, мала упорядковані грища, та лежить в осередку інших тіловиховних стадіонів. Розміри площі «Сокола-Батька» 6 га 31 а, 59 м², довжина 380 м, ширина 200 м» [174, 1939, 11 липня].

У Галичині і поза її межами відбувалися віча на підтримку «Сокола-Батька». Найактивнішими були українці Канади, які провели 32 віча за участю більше як 10 тис. осіб. «Союз українських самостійників» Канади надіслав лист Міністрові закордонних справ Польщі Й. Беку: «Гадаючи, що Ваша Ексцеленція надає поважне значіння opinii частини канадійських громадян, просимо Вас вжити Вашого впливу і авторитету перед відповідними чинниками польської адміністрації, щоб усунути можливість вивласнення площі Сокола-Батька у Львові і тим самим усунути причину до занепокоєння громадської opinii канадійських громадян українського походження» [179, 1938, Ч.4].

Старшина «Сокола-Батька» розглянула пропозиції влади на своєму засіданні, ствердила, що жоден із запропонованих варіантів не можна порівнювати з площею «Сокола-Батька», «бо не надається ані своїми розмірами, ані положенням під будову спортового стадіону, до чого була призначена забрана площа «Сокола-Батька», набута в ній жертвами одного

покоління» [174, 1939, 11 липня]. Тому старшина товариства не бачила підстав для подальшого розгляду пропозицій щодо компенсації за зайняту для війська площу «Сокола-Батька». Цю позицію висловили представники «Сокола-Батька» у воєводському уряді 28 червня 1939 р. [174, 1939, 11 липня].

«Центробанк» і «Сокіл-Батько» скерували протест («спротив») до п. Президента м. Львова і до львівського воєводи, у якому було зазначено, що «це одинока площа, яку викупило від колишніх власників спільними зусиллями буквально ціле українське населення цілого краю на цілі не якогось економічного господарського чи фінансового інтересу, але на цілі фізичного виховання української молоді, яка крім тої площі немає іншої площі у Львові, а яка теж, скріплюючи свої сили уживає їх на цілі оборони Держави, бо сповнює загальний обов'язок військової служби совісно і вдатно. Сама думка про можливість втрати цієї площі родить відрухово у душах цілого українського населення в краю глибокий жаль і почуття покривдження, як це видно зі спонтанічних виявів» [179, 1938, Ч.6].

Мотиви протесту проти «вивласнення Українського Городу», були переконливими і обґрунтованими. 14 липня 1928 р. відбулася у Львівському магістраті перша «розправа, якої метою є вивласнення площі «Сокола-Батька» у Львові». «Сокільські вісти» інформували, що «розправа була коротка. Д-р Паньківський заявив, що площа «Сокола-Батька» не є на продаж. Речники війська, воєвідства і магістрату сказали, що площа «Сокола-Батька» є потрібна для вищих цілей оборонности держави і визначили мимо спротиву правного заступника власників площі, окрему оціночну комісію, яка має прийти на другу розправу з готовою оцінкою вартости площі» [179, 1938, ч.6].

Отже, «Сокіл-Батько» упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. не зумів зібрати необхідних коштів для викупу площі («Українського городу») для української громади. На заваді стали і нестача коштів, і перешкоди польської влади наприкінці 1930-х рр.

3.3. Видавнича діяльність

Товариство «Сокол-Батько» приділяло значну увагу видавничій діяльності, яка охоплювала: 1) публікацію «Альманаху»; 2) підготовку часописів; 3) друк науково-популярної літератури.

Перший напрям видавничої діяльності в міжвоєнний період ХХ ст. не був успішним. На засіданні старшини «Сокола-Батька» 20 грудня 1923 р. голова організаційної секції С. Гайдучок виступив з ініціативою видати «Пропам'ятну книгу» з нагоди 30-ліття «Сокола-Батька». Із цією метою він звернувся до М. Федусевича, який погодився упорядкувати архів товариства, підготувати історію сокольської організації. Старшина звернулася через часописи із закликом надсилати спогади, документи для «Пропам'ятної книги» на адресу С. Гайдучка [45, арк.94].

Голова товариства М. Заячківський на засіданні старшини 20 лютого 1924 р. запрошував звернутися до Поліхи в Перемишлі, щоб той, як представник «Сокола-Батька», попросив єпископа Коциловського (колишнього діяльного члена товариства) написати спогади про діяльність товариства в період його членства. На цьому ж засіданні «Сокола-Батька» Левицький поінформував про те, що спомини пишуть С. Яремкевич і О. Кучик [45, арк.99].

Того ж дня обговорювали питання публікації рукопису М. Рудницького. Автор, який був присутній на засіданні, наголосив, що не має наміру забирати свого рукопису, який свого часу викупила старшина «Сокола-Батька». Однак він застеріг, щоб рукопис не видавали, не повідомивши його, бо він має внести деякі поправки. У дискусії С. Гайдучок заявив, що рукопис є власністю товариства «Сокола-Батька», і «воно може зробити з ним, що схоче» [45, арк.94]. На жаль, подальші дії щодо публікації «Пропам'ятної книги» не увінчалися успіхом, а підготовлений рукопис так і не було видано. «Альманах “Сокола-Батька”» побачив світ уже після відновлення незалежності України.

Дискусії про необхідність опублікувати видання «Сокола-Батька» відновилися наприкінці 1930-х рр. 5 лютого 1937 р. старшина у листі до І. Боберського просила відредагувати рукопис другого видання «Основ сокільства» [45, арк.39]. Проте І. Боберський не вніс правок, а із наближенням Другої світової війни, в умовах тиску польської влади, члени товариства відмовилися від ідеї видати ґрунтовну працю про сокільський рух на українських землях.

У 1935 р. старшина «Сокола-Батька» задумала видати друком для сокільських гнізд брошурку про товариство, використовуючи опубліковані в часописах статті І. Боберського. Напередодні, 18 лютого 1935 р., старшина звернулася до І. Боберського із проханням дозволити друк та переглянути та, можливо, доповнити текст рукопису [12, арк.22].

Другий напрям видавничої діяльності «Сокола-Батька» був значно успішнішим. Поширювали сокільську ідеологію часописи товариства. У період Другої Речі Посполитої провідним виданням товариства став часопис «Сокільські вісти». Видання, як уже було зазначено, підтримувало ідеї української визвольної боротьби, описуючи пам'ятні сторінки українського стрільцтва; розповідало про своїх сучасників – провідників ідеї фізичного й духовного розвитку українського народу; систематизувало й узагальнювало досвід І. Боберського; висвітлювало проблему жіночого спорту; пропагувало справу викупу спортивного майдану у Львові – площі «Сокола-Батька»; торкалося зародження пластового руху в Галичині; інформувало про Сокільські чи Лугові свята; друкувало матеріали з методики фізичного виховання тощо [152, с.15].

«Спортивні часописи не тільки пропагували здоровий спосіб життя, фізичну культуру й спорт, а й відображали шляхи становлення й формування організаційної структури фізкультурного й спортивного руху, – відзначають сучасні вчені. – Дослідження ідеологічних засад цього руху, їх утілення через тогочасні періодичні видання допоможе зрозуміти й початки розвитку

спортивного руху в Західній Україні, вплив загальноєвропейських тенденцій, взаємовплив розвитку тіловиховання по обидва боки Збруча» [275, с.8].

Видання «Сокола-Батька» також «віддзеркалювали піднесення українського національного руху в Галичині та набуття ним явно політичного характеру в революційну добу..., виховували не тільки фізично здорову націю, а й силу волі галичанина, бажання перемогти, а також національну свідомість та підприємливість земляків..., вчили, як провадити тіловиховну роботу, готували ґрунт для здобуття незалежності» [275, с.9].

У передовиці «Завдання сокільського органу» автор наголосив про важливість видання «Сокільських вістей», бо «лучником між «Соколом-Батьком» а поодинокими гніздами були дотепер комунікати, письма, накази й звіти, але безпосередньої і безперервної зв'язи між гніздами не було й тому сокільство, хоч і одноцільна організація, хоч мала один провід та одну мету, не була у своєму нутрі вповні суцільним твором» [179, 1928, Ч.1].

«Сокільські вісти» мали стати органом українського сокільства, мали творити «духовний зв'язок між «Соколом-Батьком» а гніздами», єднати українських соколів «в одну велику родину». У часописі обговорювали всі питання, які стосувалися діяльності українського сокільства, він став трибуною, з якої «лунало рішуче сокільське слово» [179, 1928, Ч.1].

Як зазначив перший редактор місячника І. Гижа, «Сокільські вісти» мали на меті: «розроблювати ідеологію сокільства і примінювати її до потреб української нації»; «з'ясувати життя і стремління» українського сокільства; «слідкувати за життям закордонного сокільства» й адаптовувати його здобутки; обговорювати усі питання, віднесені до фізичного виховання, руханки, спорту і «пожарництва», надаючи принагідні рекомендації, поради і вказівки; бути «лучником» між сокільством та іншими спортивними і руханковими організаціями» [179, 1928, Ч. 1].

У січні-березні 1928 р. «начальним» редактором «Сокільських вістей» був І. Гижа, згодом поодинокі числа редагували Т. Білостоцький, Н. Яців та В. Гафткович; до складу редколегії входили також А. Будзиновський,

Т. Франко, М. Левицький та С. Корецький. 1929 р. редколегію «проводили» В. Гафткович (до 11 квітня), С. Корецький (від 11 квітня), до її складу входили також Я. і Т. Білостоцькі, Р. Копач, М. Тріль, І. Мриц і А. Будзиновський.

У 1932–1933 рр. «Сокільські вісти» спочатку редагував В. Мигаль, а згодом – Р. Копач; від січня 1934, у 1935–1936 рр. та у березні–липні 1939 р. – І. Мриц. Зазначимо також, що у багатьох випускних та деяких інших виданнях відповідальним за редакцію був М. Левицький.

У 1935 р., окрім «начального» редактора І. Мрица, журнал редагувала колегія, «зложена з референтів поодиноких ділів»: виховний «діл» реферував О. Домбровський, організаційний «діл» та «дописі з Гнізд» – М. Тріль, «оповідання» (публіцистика, поезія та ін.) – О. Семків і Лазор, «розривковий діл» та адміністративний – В. Савяк, «руханковий і спортовий» – Е. Жарський, С. Гайдучок та В. Тихоліз. Від 1 вересня 1935 р. до 1 лютого 1937 р. членом «видавничої колегії» та головним коректором «Сокільських вістей» був Роман Маланчук.

Усім соколам запропоновано передплачувати «Сокільські вісти», здійснювати пожертви на пресовий фонд, дописувати про свої «стремління», бажання, актуальні питання; окрім цього, фахівців у галузі фізичної культури і спорту закликали «прийти у поміч своїм досвідом» — надсилати матеріали на цю тематику.

Значну частину текстової площі було присвячено сокільству: дослідження його генези, суті і розвитку, висвітлення життя первинного і локальних осередків організації за конкретний час, у певному окрузі чи населеному пункті, відображення перебігу і результатів місцевих та крайових масових свят і заходів. На сторінках «Сокільських вістей» систематично з'являлася інформація рекомендаційного і фактологічного характеру: про сокільську символіку, «однострої», гімн, пісні, танки, діловодство, гімнастичні вправи і приладдя, анонсовано різноманітні акції, рекламовано і рецензовано сокільську літературу, підручники [179, 1930, Ч. 1, 3, 6]. На

шпальтах часопису пропагували методи духовно-тілесного розвитку, подавали біографічні дані та «золоті слова» очільників сокільського руху, публікували численні «комунікати» (рідше – «накази») «Сокола-Батька» старшини чи окремих секцій, до прикладу, «руханкової», а найбільше – «організаційної» у рубриці «Організаційні справи».

«Сокільські вісті» розглядали можливості, досягнення і перспективи організації в контексті інтеграції у всесвітній сокільський рух, обговорювали проблеми і прояви взаємин «Сокола-Батька» і влади. Підсумки річної діяльності організації неодноразово подавали у великих «Звітах...», а відповідні «Пляни праці» (для сокільських гнізд) подавали у публікаціях наприкінці або на початку року, починаючи від середини 1930-х рр.

У світлі задекларованих редакцією намірів у журналі пропонували рекомендації і методики, а також агітаційні та науково-пізнавальні матеріали з різних видів спорту («лещетарства», «веслярства», легкої атлетики, «совгарства», плавання, ігрових дисциплін), інших галузей фізичної культури (літнього і зимового мандрівництва, руханки та ін.), етнографії (народні забави і танці).

Із метою «просвіти» звичайних членів та провідників тіловиховних інституцій сокільські функціонери випускали «Руханковий додаток «Сокільських вістей», який у 1929–1931 рр. виходив як самостійне «пресодрукове» відгалуження, а у 1934–1936 р. – як формальна структура сокільського журналу. Варто додати, що автори видання проводили антиалкогольну, антитютюнову та санітарно-гігієнічну пропаганду [179, 1929, Ч.10].

Окрему сторінку сокільського органу формували цикли публікацій, присвячені збору коштів на придбання «Українського городу», що ініціював І. Боберський ще 1911 р. У часописі друкували матеріали про історію, головних діячів цієї акції, списки жертводавців і загалом «Звідомлення про викупо «Українського Городу» у Львові», іноді винесені у формат

«Надзвичайного безплатного додатка», наприклад до ч. 2 «Сокільських вістей» за 1932, 1933 та інші роки.

З особливим пієтетом автори журналу описували ключові події й етапи, а також життя і досягнення знакових фігур української історії – спортивної і політичної, середньовічної (епізоди з часів Київської і Галицько-Волинської Русі) й новітньої (як, наприклад, утворення Української Центральної Ради у Києві, Акт злуки 22 січня 1919 р., «Бій під Крутами», «Листопадовий Чин» та ін.). Публіцистичні доробки були зорієнтовані на формування національно-патріотичного світогляду і психології, поваги до України, її героїчної минувшини і творців. Фрагменти життя і діяльності громадських діячів висвітлено як у великих статтях, так і в замітках; публікували також некрологи, або «посмертні згадки».

Частина матеріалів репрезентувала проблеми і перспективи культивування спорту і гімнастики в різних соціальних, вікових та професійних групах, зокрема серед ремісників, селян, інтелігенції, жіноцтва й молоді. Безперечно, представникам усіх верств адресовано статті, замітки і гасла щодо виховання основних громадянських чеснот, духовних якостей і вольових рис характеру.

Не оминули увагою сокільські автори теоретичних і практичних досягнень інших народів: на сторінках часопису висвітлювали наймасовіші планетарні заходи, зокрема Олімпіаду, яка відбулася взимку у німецькому Гарміші, досліджували основи різних тіловиховних систем і течій (англійського Пласту, болгарського й швейцарського молодіжно-спортивного руху, фінської фізкультури та ін.), а також деякі дієві елементи означених «взірців» у контексті доцільності їх запозичення [179, 1936, Ч.3].

Окрім названих формальних структур, відзначимо одноразові, нерегулярні, принагідні та систематичні рубрики і розділи «Сокільських вістей», а саме: «Руханковий додаток», «Готуйтеся до IV здвигу у Львові», «Тіловиховна ділянка», «Тіловиховні курси», «З життя українського Сокільства за кордоном», «Оповістки», «Посмертні згадки», «Перегляд

спортового життя», «Хто першуні?» (1935) або «Суперництво» (1936–1939) (обидві — для порівняння і поточних підсумків праці сокільських гнізд), «Від редакції», «Від адміністрації», «Переписка редакції», «З листів до редакції», «Надіслані книжки і журнали», «З нових видань “Сокола-Батька”», «Новинки», «Огляд журналів», «Зі сокільської преси» та ін.

Для «Сокільських вістей» було характерне жанрово-тематичне розмаїття. Публіцистику представляли спогади, нариси, фейлетони, замальовки тощо на сокільські, спортивні, туристичні й історичні теми. Поезію репрезентували доробки таких авторів, як А. Курдидик, Я. Лев, О. Семків, Л. Отаманець, С. Ольшенко-Вільха. Відзначимо також опубліковане 1937 р. ґрунтовне дослідження С. Гайдучка «Пів століття сокільських видань» (того ж 1937 р. воно вийшло як «відбиток» зі «Сокільських вістей»). Окрім цього, майже кожне число (дво)місячника «прикрашали» світлини та «золоті слова» (цитати, фрази, гасла) українських громадських діячів.

У різний час на сторінках «Сокільських вістей» було розміщено рекламу часописів «Життя і Знання» (1928. – Ч. 1), «Ми Молоді» (місячний орган протиалкогольного руху в Рогатині), «Світ», «Неділя», «Нове Село», «Сільський Господар»; інколи – рецензії видань «Червоної Калини» і сокільської бібліотеки; анонси масових (зокрема сокільських) заходів, а також пропозиції скористатися послугами чи купити продукцію таких фінансових, приватних, промислових та торговельних марок, фірм, установ або кооперативів, як «Фортуна Нова», «Краєвий Союз Кредитовий», «Земельний банк Гіпотечний», «Карпатія», «Дністер», «Маслосоюз», «Суспільний Промисл», «Пласт», «Будучність», «Українське Народне Мистецтво», «Львівське бюро торговельне», «Народна Торгівля», «Унія» («графічне заведення»), «МіКа» («сальон» мод), «Мева» (хімічна «вирібня»), «Русалка» та ін.

Статті, репортажі, замітки, спогади й замальовки надходили до редакції з різних місцевостей краю і світу, наприклад, зі США і Югославії

деякі матеріали надсилав І. Боберський, із Німеччини – М. Масюкевич, зі Швейцарії – І. Калічак, із Бразилії – А. Фовицький, із Чехословаччини – В. і М. Проходи та ін. Окрім названих, найбільш активними співробітниками, авторами і дописувачами журналу були С. Гайдучок, І. Мриц, Т. і Я. Білостоцькі, С. Коцюба, М. Тріль, В. Гафткович, Я. Благітка, А. Будзиновський, Т. Франко, Р. Копач, Є. Черевань, В. Тихоліз, Е. Жарський, В. Мигаль, М. Процик, С. Мотало, В. Бродович та ін.

Журнал був єдиним західноукраїнським міжвоєнним фізкультурним виданням із власним тіловиховним пресодруковим відгалуженням – «Руханковим додатком...» (1929–1931). Зазначимо також, що сокільський орган став виразним втіленням моделі «часопис в часописі», зокрема у вигляді «Сторінки учасника», що виходила із власною «атрибуцією» – логотипом, «передовицями», публіцистикою, авторами. Передплачували журнал і осередки «Сокола-Батька», і різні українські громадські об'єднання, а також приватні особи. Частина накладу надсилали на обмін чи на інших умовах; принаймні адміністратори (дво)місячника заявляли, що його «висилано до всіх Українських Пресових Бюр», а також «важніших» товариств та українських осередків. Левова частка накладу залишалася в Західній Україні, скажімо, у 1937 р. провінційні галичани отримали 86% накладу, львів'яни – близько 9%, при цьому «заграницю» і в обмін надійшло близько 5% усіх примірників. «Заграницю» означало – фактично в усі сторони світу: до ЧСР (найбільша кількість, зокрема на адресу «Союзу Українського Сокілства»), Німеччини, США, Канади, Аргентини, Франції, Англії, Бельгії, Швейцарії, Румунії, Югославії, «Совітської» України і навіть до Маньчжурії [179, 1938, Ч.3].

Одним із найбільших критиків «Сокільських вістей» був І. Боберський. Зокрема в одному з листів він подякував товариству за присилку видань «Сокола-Батька», водночас відзначивши, що «зміст і світлина зібрані розумно і гарно. Дуже щаслива є гадка, що це число дало передрук відчиту про руханку і змаг з з'їзду дня 2 лютия 1909 р. Много гадок

має ще нині вартість. Однак відносини вже дещо поправилися. Від цього відчиту минуло чверть століття. Ми тоді були «слабі тілом і слабі духом». Нині ми міцніші і тілом, і духом. Ми тоді були «карлистою смерекою». Смерека підросла в гору, простирає свої віти на всі боки. Вітри, дощі, бурі скріпили її. Задача рахункових і змагових товариств велика, їх відвігольність за будучу лучність, відпорність і витревалість очевидна. Кождий хлопець, кожда дівчина повинні належати до якогось руханкового товариства, кождий старший українець повинен влатити щонайменше якийсь річний даток на виховання тілесними вправами смілого духа в народі, коли старшина «Сокола-Батька» буде невпинно старатися сповнити задачі, які собі поставила до виконання, то ніяка ворожа сила не здержить українського народу від розвою і росту. Земля, на котрій смерека росте, належить до смереки. Всякий галапас, що відбирає соки з її землі, згине» [12, арк.8].

Щодо праці М. Тріля про веслярські, «чорноморські рухи» І. Боберський зазначив, що вона «подає нові, добре помічені подробиці. Це очевидно перші кроки до вишколення українських моряків. Опісля прийде вже будова фльотти на Янівським ставі. В описі придавби ся рисунок до уставки дев'яток. Як далеко стоїть дев'ятка від дев'ятки, щоби видці мали вражіння окремо пливучих чайок, які разом увірять Чорноморську фльоту на Янівським ставі. Вправи вільноруч для членів М. Тріля доказують почуття краси в добиранню і лученню вправ кадовба з вправами ніг і рук, вимагають однак від руховиків великого підготовання попередними іншими вправами. Чи підховалися вже такі руховики? Степовання вправ рішає про добір рухів і число рухів до прилюдного виступу» [12, арк.8].

І. Боберський вправи вінками «для членкинь чи там членок (не можу привикнути до слова «олениць чи члениць»)» Я. Благітки назвав «незвичайно поетичними, особливо третя лучить щасливі помисли, але для рівночасного і плавного виконання вимагають завчасу довгого і терпеливого підготову». Водночас він зауважив, що «при всіх трьох вправах улєкшило би науку, коли б текст стояв на одній стороні, а рисунки на рівнобіжній стороні при кождій

вправі. Улехшило би підготовку, наколи б були вже в описі подані мельодії, до котрих треба буде вправляти. Числа вправ могли би бути дібрані після наголосів мельодій. Опис вправи, рисунок, наголос мельодії мають мати всі одно і це саме число» [12, арк.8–9].

І. Боберський також зробив зауваження редакції видання: «Вправи веслярські і вправи вінками мають на другій стороні заголовку посвяту для мене. Відчуваю, що одна посвята була би вистарчила. Побоююся, щоби з організаційного боку не сталася помилка, що пригадується замного одну і цю саму особу. Признання є добре, бо вказує другим примір, але небезпечно є робити признання завелике. Тоді воно відпихає людей, замість їх притягнути. Для того маю сумнів, чи добре було з організаційного боку давати мою світлину в складаній летючці («розгорті»). Тут потрібний був вид Львова з Високого Замку, бо вид Львова ділив би на всіх українців, де б вони не були» [12, арк8].

Того ж 11 листопада 1935 р. І. Боберський написав ще одного листа, в якому підтвердив переписання своїх уділів в «Народній Гостинниці» і «Народній торгівлі» на ім'я товариства «С–Б» [«Сокіл-Батько». – С.К.]. Водночас він похвалив редакцію «Сокільських вістей»: «Часопис дуже старанно редагований. Статті добре дібрані, легко і зрозуміло написані. Оповідання з прогульок або з життя в товариствах живі, нераз повні гумору і веселости. Звіти з праці поодиноких товариств заохочують до праці. Часопис окрашений більшим числом світлин, помимо цього, що образці підносять кошти видання. Коли б кожний член прислав предплату, можна видавати двотижневик або навіть тижневик і подавати прегарні образці з рухових вправ всіх народів світа. Члени руханкових товариств посідають свідомість і завзяття» [12, арк.16].

Третій напрям видавничої роботи – друк науково-популярної літератури, зокрема опубліковано чимало науково-популярних праць, присвячених руханці, як-от: Я. Благітки «10 годин руханки», «Жіночі вправи вінком», «Вільноручні вправи для чоловіків»; І. Боберського «Рухові гри і

забави», «Вправи палицями й списами», «Вправи хоруговками», «18 мячевих ігор»; С. Гайдучка «Відбиванка», «Сто три вежі», «Вправи вільноруч для мужчин 1-5», «Долівкові вправи», «Свобідний дручок»; А. Будзиновського «Пожарник», «Сурмові сигнали», «Український впоряд», «Вправи вільноруч для учасників», «Вправи топірцем», «Вправи віночком для жінок», «Здвигові вправи мужчин»; Е. Жарського «Легкоатлетика», «Бокс», «Самооборона», «Сокільський катехизм»; І. Калічака «Руханка і спорт української еміграції в ЧС»; С. Коцюби «Будова руханкових приладів»; І. Мрица «Наука їзди на лешетах»; Д. Навроцької «Вправи вільноруч для жінок», «Вправи вінком»; Д. Сіяка «Вправи серпами для жінок»; К. Суховерської «Діточі забави»; М. Тріля «Вправи на коні», «Вправи шабельками для учасників», «Трійкові і чвіркові вежі», «Вправи надручнику»; П. Франка «Підручник шведської руханки»; Т. Франка «Історія і теорія руханки» та ін. [162, с.84].

Таким чином, товариство «Сокіл-Батько» у міжвоєнний період ХХ ст. зуміло налагодити масштабну видавничу діяльність, яка полягала у публікації періодичної преси, науково-популярних нарисів про руханкові вправи та про історію окремих видів спорту.

3.4. Взаємини з УПР, інституціями громадянського суспільства

Упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. товариство «Сокіл-Батько» налагодило тісні відносини із громадсько-політичними інституціями краю, серед яких:

- 1) спортивні і молодіжні ідейно споріднені товариства;
- 2) національно-культурні організації;
- 3) нелегальні громадські інституції націоналістичного спрямування;
- 4) легальні політичні партії національно-державницького табору;
- 5) українське представництво у сеймі і сенаті Другої Речі Посполитої;

В умовах польського владного режиму «Сокіл-Батько» намагався нав'язати співпрацю із «Січами» та «Лугами» на ґрунті спільної національно-просвітницької діяльності. Уже на засіданні старшини «Сокола-Батька» 28 листопада 1923 р. ухвалено рішення про скликання спільної конференції представників товариств «Січ» і «Сокіл-Батько» після порозуміння зі всіма секціями товариства «Сокола-Батька» [45, арк.92].

Подібні рішення давалися вкрай нелегко, зважаючи на конкуренцію обох товариств. Про їх напружені відносини свідчить, зокрема, підготовка до спільного святкування Шевченківських днів у 1924 р. 2 січня 1924 р. на засіданні старшини «Сокола-Батька» вирішено звернутися за допомогою до академічної молоді під час організації Шевченківського свята. Водночас ухвалено провести 20 січня 1924 р. спільну конференцію із представниками товариства «Повітова Січ» (С. Гайдучок, П. Зимак, М. Левицький) [45, арк.96]. На засіданні старшини 22 січня 1924 р. С. Гайдучок інформував, що спільна нарада з «Повітовою Січчю» не відбулася, оскільки від цього товариства «явився п. Попель і урядник Цурковський – член «Повітової Січи» і «Сокола-Батька». В виду сього, вважаючи їх некомпетентними, зажадано з нашої сторони, щоб засідання скликала «Повітова Січ» і висилала членів старшини своєї» [45, арк.96].

На засіданні старшини 27 лютого 1924 р. вирішено скерувати на спільну конференцію, яка мала вирішити питання спільного проведення Шевченківського здвигу 3 березня, делегацію «Сокола-Батька» у складі П. Зимака, М. Левицького, В. Ігната, Т. Франка. На відміну від конференції 20 січня, «Повітова Січ» відрядила на переговори «компетентних осіб» [45, арк.97].

19 березня 1924 р. на засіданні старшини Т. Франко проінформував про результати спільної наради із представниками «Повітової Січі». Він констатував, що представники «Січі» погодилися на одну спільну вправу на Шевченківському здвизі, а також на деякі спільні видатки (реклама свята). Водночас вони не погодилися на побудову трибуни («ступенниці») та лавок спільним коштом.

У дискусії, що розгорнулася навколо цього питання, першим взяв слово С. Гайдучок, який зазначив, що: «“Січ” чується за слабою уладити Краєвий здвиг. При тім не знати: чи делегати «Повітової Січі» репрезентують край (Січовий Союз) чи повіт» [45, арк.101]. Водночас він підкреслив потребу великих видатків на краєве свято, а саме: виготовлення афіш та побудова роздягальні для учасників свята. М. Волошин заявив, що проведення спільного свята вимагає й спільних видатків. М. Заячківський наприкінці дискусії ствердив, що видатки можуть бути покриті касою «Сокола-Батька», у такому випадку відпадала потреба спільного проведення свята [45, арк.102].

26 березня 1924 р. на засіданні старшини М. Левицький знову інформував, що «Повітова Січ» не погоджується на спільну побудову «ступенниці», а лише «на дрібні видатки, а чистий дохід по половині». П. Зимак інформував також, що «Повітова Січ» не погодилася на спільні жіночі вправи. Врешті-решт, він запропонував укласти програму «Сокола-Батька», а «Повітова Січ» мала організувати окреме свято [45, арк.103].

2 квітня 1924 р. на засіданні старшини «Сокола-Батька» М. Левицький, В. Ігнат звітували про переговори з «Повітовою Січню».

Старшина обурилася, що представники «Січі» на пожежному курсі оголосили, що 22 червня 1924 р. відбудеться січове свято, а не спільне – січово-сокільське. С. Гайдучок поведінку «Повітової Січі» назвав нещирою. Представники делегації «Сокола-Батька» інформували, що «Січ» не погоджується «ні на спільні жіночі справи, ні на спільні видатки до гладження площі. Відстоюють термін 22 червня с.р.» [45, арк.105]. Щоб не затягувати переговори, старшина визначила директиви представникам «Сокола-Батька» на чергову спільну нараду з метою приступити до позитивної праці, а саме: «а) спільні видатки; б) спільні справи, так жіночі як і мужеські; в) гладження площі спільними коштами; г) пересунення речинця на вересень так, як всего два місяці до речинця 22 червня» [45, арк.105].

На надзвичайному засіданні старшини 5 квітня 1924 р. М. Левицький, П. Зимак і Т. Франко прозвітували про спільну нараду із представниками «Січі», яка відбулася 3 квітня. За їх словами, «нарада розбилася наслідком опору «Січи» і рішучої відмови причинитися до кінцевого для здвигу упорядкування площі: себто установки огорожі і примітивних, бодай, провізоричних сиджень для публіки» [45, арк.109]. Водночас М. Волошин повідомив, що 4 квітня 1924 р. до його бюро прийшов кошовий Роман Дашкевич від «Січі» і заявив, що «“Січ” погодиться на спільні жіночі справи й на дальші уступки» [45, арк.109]. Старшина «Сокола-Батька» вирішила теж піти на поступки, погодилася з терміном проведення Шевченківського здвигу – 22 червня 1924 р. Проте старшина настирливо вимагала спільної побудови трибуни. Цю ухвалу вирішено в письмовій формі передати товариству «Січ» і вимагати швидкої відповіді [45, арк.109].

7 травня 1924 р. на засіданні старшини «Сокола-Батька» зачитано лист-відповідь від «Повітової Січі», яка не зрікалася ідеї спільного проведення свята, але вимагала спільних видатків і спільного доходу [45, арк.117]. П. Зимак у дискусії піддав сумніву спільне проведення свята. М. Волошин, який від початку переговорів відстоював ідею спільного проведення Шевченківського здвигу, підсумовуючи перебіг переговорів,

заявив: «“Січ” ніяких коштів немає і хоче, аби публіка на святі конче стояла. Коли є свято повітове, то «Соколови» не випадає в нім брати участь навіть з одною вправою. Спільне свято було би можливе лише у вересні і то, коли б не умови «Сокола-Батька» зараз погодилися і зараз дали відповідь». О. Навроцька підтримала виступ М. Волошина та заявила проти участі «Сокола-Батька» у святі «Повітової Січі». Т. Франкові старшина доручила підготувати лист-відповідь [45, арк.120].

Значно краще склалися відносини «Сокола-Батька» з ЦЕСУС. Зокрема на засіданні старшини 20 грудня 1923 р. розглянуто звернення ЦЕСУС до «Сокола-Батька» про долю спортивного приладдя спортивного кружка в Йозефові, який припинив свою діяльність. Вирішено звернутися до ЦЕСУС, «щоби подано які се прилади та в яким вони стані, щоби евентуально даром не викидати грошей» [45, арк.94].

«Сокіл-Батько» виступив співзасновником «Спортового Союзу». 27 лютого 1924 р. на засіданні старшини «Сокола-Батька» І. Вінцковський повідомив, що спортивна секція скликала «ширші сходи» на 16 березня 1924 р. із метою створити «Спортовий Союз» [45, арк.101]. 19 березня 1924 р. С. Гайдучок інформував, що спортивна секція на ширших сходах в зазначений день обрала Спортивну («Спортову») Раду та ухвалила правильник «Спортового Союзу». До Спортивної Ради увійшли, зокрема, О. Навроцький, Т. Франко, М. Левицький, Ю. Лавірський і І. Вінцковський. Спортивна Рада на першому ж засіданні ухвалила рішення про організацію «Спортового чайного вечора» 5 квітня 1924 р. [45, арк.101].

У деяких повітах Галичини в міжвоєнний період ХХ ст. склалися досить приятельські взаємини «Сокола-Батька» і «Лугу». Старшина товариства повідомляла, що «ми не стараємося і на будуче не будемо старатися виступати проти лугової організації, а противно всіма силами стремітимемо винайти спільні напрямні до порозуміння і співпраці обох організацій. У повищій справі ми згідні йти по лінії бажань Вашої організації

і об'єднати у Перемишлянському повіті тільки сокільські товариства» [45, арк.45].

1 червня 1928 р. організаційна секція «Сокола-Батька» звернулася до Центральної ради «Лугів» у Львові з листом, в якому від імені старшини «Сокола-Батька» інформувала, що Євстахій Свитенко з Городка-Ягелонського «із-за некарности рішення старшини товариства «Сокіл» в Городку-Ягелонським зістав виключений із членів сокільської організації, що затвердила старшина «Сокола-Батька» рішенням 30 травня 1928 р. Організаційна секція просила: «Вимагає добро всіх українських організацій, щоби даної людини не допустити до котрої-небудь із них, як руйнищого елемента» [29, арк.42].

У 1930 р. польська влада припинила діяльність «Пласту», внаслідок чого частина «пластового членства» перейшла до «Сокола-Батька». Із цих причин «товариство «Сокіл» почасти взяло на себе ще й функції Пласту, який австрійські та польські політичні кола заборонили, вважаючи небезпечним». Зауважимо, що товариство й раніше підтримувало «Пласт». Пластуни «один раз на тиждень вони приходили в зал «Сокола-Батька» і, за дозволом канцелярії, відбували свої сходи, побудовані за пластово-козацькою програмою. Влітку вся молодь виїжджала в колишні козацькі табори до Підлютого на Остодір чи до Старяви поблизу Хирова» [291, с.82].

Соколи критикували Комсомол та загалом комуністичну ідеологію, яка своєю чергою намагалася розбити український молодіжний патріотичний рух. Зокрема у «Летючці», що побачила світ у 1938 р., відзначено на спільній меті обох товариств: «Чи ви чули про ваших братів, найкращих синів українського народу – Козака, Середу, Міранюка й других. Вони хотіли хліба й праці, хотіли так важкої волі, а кулі дістали з рук окупаційних посіпак... А чи про барикада, про 3-тижневий страйк будівельних робітників, заслужені права до життя – чи Ви чули. Чи ж це не Ваші й цілого молодого покоління кличі боротьби. Чи ж їх жертвенна боротьба не є й Вашою боротьбою. Спільна єднає нас звязь і спільний обов'язок» [18, арк.1].

Комсомольці закликали соколят не піддаватися «на провокації» і не виступати проти Радянського Союзу, а «тим, що братаються з польськими й німецькими панами, тим, які кажуть, що Ваш ворог Радянський Союз чи жидівський бідняк, тим усім зрадникам: Целевичам з УНДО, Коновальцям з ОУН, Паліївим з розбивацького «Фронту Національної Єдності», скажіть: не станемо загонами фашизму й польського окупанства, не підемо до братовбивчої війни проти українського народу Радянської України! Хочемо боротьби з гнобителем, а не угоди з ним. Хочемо миру, а не війни! Це польські і жидівські борці – вороги українського народу, а окупант-поліцай і власний зрадник» [18, арк.2].

Комунисти запитували соколів: «Кудою підете?.. Чи ж не шляхом, який кров'ю значила львівська робітничка молодь. Станьте на цей єдиний шлях боротьби за волю, права молоді до життя й науки, за визволення! Станьте на цей єдиний шлях об'єднаних сил молодого покоління без різниць націй і переконань! Вашу фізичну і моральну тугість і справність віддайте справі боротьби, для добра й визволення народу!» [18, арк.2].

Комсомольці відзначали, що є «національно-визвольною організацією молоді Західної України, яка виростила юних борців – Лїду Мосійчук, 16-літню героїню катованої Волині, Міронюка – героя Львівського зриву й тисячі мучених окупантом по тюрмах» і закликали «приступити до боротьби у Фронті Молодого Покоління, в якому вся гноблена й визискувана, позбавлена прав до радощів і освіти молодь бореться за краще вільне завтра» [18, арк.3].

Розширений пленум КПЗУ в червні 1931 р. вирішив звернути якнайпильнішу увагу в практичній праці комуністів на національно-визвольну боротьбу та рекомендував її очолити. Поза деклараціями боротьби за право на самовизначення аж до відокремлення, українську школу, за рівноправність мови у судівництві та державному управлінні, проти розв'язання українських установ «Просвіти», «Лугів», «Соколів» тощо. До редакції «Діла» попали обіжники ЦК КПЗУ, які пояснювали інструкції для

діяльності у всіх напрямках суспільного життя. Зокрема українським спортивно-пожежним товариствам «Луг» та «Сокіл» вони присвятили особливу увагу. На думку ЦК КПЗУ, «масові революційні спортові організації в сучасній ситуації мають величезне політичне значення, як форма організації молоді, її найбільше боєвих, зреволюціонізованих елементів під проводом комуністичної партії... Розбудова цих організацій мусить стати першорядної ваги завданням не тільки Комсомолу Західної України, але й цілої партії» [174, 1931, 24 вересня].

Констатуючи підготовку молоді в «Соколах» і «Лугах» до походу на УСРР і СРСР, лідери КПЗУ рекомендували в межах цих товариств «боротись за молодь, що вони охоплюють, опанувати окремі товариства і перебудувати їх роботу в нашому [комуністичному] напрямку». ЦК КПЗУ намагався використати ситуацію після «пацифікації» 1930 р., лояльних заяв УНДО й УПР, побачивши «процеси відходу молоді до революційного табору» в «Соколі» та інших товариствах. В інструкції було зазначено: «Нашим завданням є цей процес поглибити, перенести на інші організації. Розбиваючи ці організації, створюючи в них опозиційні групи, коли нам вдасться опанувати окремі організації, як це мало місце, ми не мусимо їх відразу перетворювати у «роб.-сель. Спортові клуби», але певний час, у залежності від доцільности, зберігати назву при нашій політичній платформі, рівночасно звертаючись із закликами до всіх інших «Соколів» чи «Пластів» пійти їхньою дорогою, перейти на революційну платформу» [174, 1931, 24 вересня].

Інші національно-культурні організації також підтримували ділові контакти із «Соколом-Батьком». Про масштаби співпраці товариства із іншими громадянськими інституціями можемо скласти уявлення на підставі спогадів голови товариства М. Хроновята, який відзначав, що «не хотів прийняти ту посаду, адже, окрім того, що був начальником організаційного відділу у Крайовому Молочарському Союзі «Маслосоюз» у Львові, належав до проводу різних центральних організацій і мав дуже мало вільного часу,

щоб виконувати обов'язки ше й голови Крайової сокільської централі» [170, с.32].

Із-поміж національно-культурних товариств чимало уваги «Сокол-Батько» приділяв співпраці із «Рідною школою». У листі від 19 липня 1929 р. головна управа «Рідної школи» (за підписами містоголови О. Базюка, секретаря М. Коновальця) звернулася до старшини «Сокола-Батька» з метою налагодити співпрацю щодо заснування приватних шкіл, «захоронок», збірних лекцій, дитячих садків. Управа «Рідної школи» виготовила 8 липня 1929 р. відповідну інструкцію – «Поучення» – разом із готовими зразками подань і практичними порадами у питаннях домівок для цих виховних установ. Старшині «Сокола-Батька» надіслано 50 таких «Поучень» із проханням передавати їх тим громадянам, які звертатимуться з такими проблемами [26, арк.63].

2–3 листопада 1935 р. заходами Головної управи «Рідної школи» відбувся педагогічний з'їзд, на якому С. Гайдучок виступив із доповіддю на тему: «Вплив фізичного виховання на вдачу нашої молоді» [174, 1935, 13 жовтня]. Із його ж ініціативи ухвалено резолюції у справі духового, гігієнічного й фізичного виховання. Перший український педагогічний з'їзд проповідував ідею, що право на національне виховання – це самозрозуміла життєва необхідність для розвитку нації. Місцем її реалізації може бути тільки рідна виховна установа з рідним виховником. Метою національного виховання української молоді визначено підготовку її до здійснення найвищого ідеалу нації, «до чинної творчої участі в розбудові рідної духовної й матеріальної культури, а через неї до участі в уселюдській культурі». С. Гайдучок щодо фізичного виховання пропонував: 1) створити при Головній Управі «Рідної школи» в порозумінні з установами, що займаються спортом і руханкою, єдиний нагляд над напрямками фізичного виховання молоді; 2) вжити всіх засобів для зацікавлення ширших кіл громадянства значенням фізичного виховання; 3) «обміркувати в порозумінні з організованим ширшим громадянством засоби, щоб дати молоді потрібні

гладження й заохотити її до плекання всебічних фізичних вправ» та ін. [174, 1935, 13 жовтня].

Нерідко лідери товариства «Рідна школа» критикували соколів. Зокрема у 1936 р. староство у Коломиї розпустило товариства «Сокіл» і «Довбуш» через те, що вони записували до своїх організацій шкільну молодь. Головна управа «Рідної школи» звернулася до старшини «Сокола-Батька» з листом від 28 листопада 1936 р., в якому було пояснено: «тому, що участь молоді в житті таких товариств не бажана, бо як виходить з повищих подій приносить це шкоду так товариствам, як і самій молоді. Звертаємося з проханням, щоби Хвальне Товариство як Централь видало відповідний наказ до своїх організацій в краю щоби ті місцеві організації не втягали шкільної молоді. Це тим більше злишне, що кожна школа має свої організації фізичного виховання, щороку уряджує так по провінції, так в Централі свято молоді, на яких відбувається міжшкільні чи міжклясові гуртові змагання і тому подібне» [26, арк.87]. Водночас Головна управа «Рідної школи» готова була сприйняти вказівки чи зауваження щодо фізичного виховання в українських школах [26, арк.87].

Із «Соколом-Батьком» дружні відносини підтримувала «Просвіта». 14 листопада 1933 р. Управа «Просвіти» звернулася з листом до товариства «Сокіл-Батька», в якому було повідомлено про висутий клич «Всі українці у Львові стають членами товариства «Просвіта» у цьому році!». Головна управа «Просвіти» просила припильнувати це питання і надіслати список членів Управ, Наглядової ради, службовців для перевірки їх членства в «Просвіті». До листопада 1933 р. старшина «Сокола» такого списку не надіслала. Тому керівництво «Просвіти» висунуло прохання: «з огляду на те, що справи нами порушена дає запоруку кращого розвитку і інших установ, тому в імени цей співпраці просимо хвальну управу переслати нам потрібний список у найкоротшому часі» [12, арк.72].

Спільними зусиллями цих товариств неодноразово було проведено заходи національно-культурного характеру. У 1926 р. голова товариства

«Сокил» М. Заячківський інформував українські національно-культурні товариства, зокрема сокільські організації на місцях, про організацію 3 червня 1926 р. свята з нагоди 10-ліття смерті Івана Франка. До програми свята увійшли: 1) покладання вінків на могилу Івана Франка (8:00 год.); 2) «символічне засадження Франкового дуба на площі Сокола-Батька за Стрийською рогачкою, відкриття пропам'ятної плити під дубом, збірні вправи руховиків і руховичок Львова та сокільських гнізд повіту» [31, арк.28].

Досить непрості взаємини склалися з націоналістичним підпіллям, зумовлені насамперед тим, що члени ОУН намагалися поширити свій вплив на товариство. «Були намагання з боку націоналістів опанувати сокільською організацією, але вони не вдалися, бо не мали підтримки більшості на Загальних Зборах «Сокола-Батька», – відзначав М. Хроновят. – Тоді був створений т.зв. Спортовий Союз, у якому вирішальне слово мали крайні елементи, а на сокільську організацію почали тиснути не тільки поляки, але й свої ура-патріоти. Знайшлися й такі, яким сокільська організація видавалася малолояльною до влади, і вони створили нову спортивно-руханкову організацію під назвою «Луг». На чолі тієї лояльної до польської влади організації став Роман Дашкевич. Отже, доводилося нам відбивати атаки з усіх боків, а що найприкріше – від своїх зліва і справа!» [170, с.32].

Свого апогею протистояння «Сокола-Батька» та ОУН сягнуло у 1934 р., коли під час здвигу у Львові частина соколів відмовилася виконувати ухвали організаторів заходу. «Коли лави Соколів вишикувалися на площі «Сокола-Батька» у Львові 1934 року в присутності численної публіки та деяких гостей з-за кордону і почала награвати музика до перших вправ, частина Соколів вчинила «бунт» – стояли непорушно, ігноруючи команду, – згадував голова товариства М. Хроновят. – Вправи було зірвано. Це був прикрий і досі нечуваний у молодечих лавах випадок несубординації. Слідство довело, що бунт на площі «Сокола-Батька» підготували і провели наші “націоналісти”» [170, с.33].

Товариство «Сокіл-Батько» декларувало позапартійництво. «Сокіл не сміє стати тереном партійної боротьби. Кожний сокіл повинен старатись виробити собі таке політичне переконання, яке б не йшло врозріз зі сокільськими ідеями. Та на терені «Сокола» є він тільки соколом та українцем. На шляху до осягнення найвищих ідеалів Нації всі соколи мусять найти спільну площину порозуміння» [29, арк.4].

Проте, починаючи від 1930-х рр., соколи щораз більше уваги приділяли налагодженню співпраці з партіями національно-державницького табору, УНР. Співпраця УНР та «Сокола-Батька» була започаткована вже у 1928 р. Серед реєстру інтерпеляцій Українського клубу, внесених від 30 листопада до 5 грудня 1928 р., виявлено під №148: «В справі укарання староством в Тернополі членів українського гімнастичного товариства «Сокіл» в Тернополі за ношення сокільських шапок і членів українського гімнастичного товариства «Сокіл» в Ігровиці Тернопільського повіту за мниму зневагу польського національного свята»; під № 149: «В справі конфіскати сокільських шапок членів українського гімнастичного товариства «Сокіл» в Ігровиці Тернопільського повіту постерунковим в Ігровиці» [174, 1928, 13 грудня].

У середині 1930-х рр. співпраця посилилася. 1 червня 1935 р. почав діяти закон про пожежництво, що «зорганізував протипожежну акцію в окремих покликаннях до того пожежних сторожах і виключив від протипожежної діяльності інші товариства, а в їх складі около 200 сокільських гнізд, основаних на статутах пожарно-руханкових». Сучасники подій згадували: щоб «не наразити себе на розв'язання ті сокільські гнізда перевели в травні ц. р. зміну пожарно-руханкового статуту на руханково-спортовий тип і внесли перед червнем ц. р. до воєводства» [29, арк.1].

У вересні й жовтні 1935 р. чимало гнізд одержало відповіді з аргументованим проханням доповнити внесені статuti поправками: «У цій справі інтервеніювали відпоручники старшини «Сокола-Батька» у Львівськiм воєводствi, а вислiдом цієї інтервенції було те, що воєвідський референт

товариств нагодився відложити полагодження зміну статутів гнізд як тимчасових (поки Сокіл-Батько не діб'ється затвердження свого Статуту) не пізніше щоби з одного боку заощадити непотрібної писанини при узгоднюванні поодиноких статутів, а з другого боку – не наражувати гнізда на високі реєстраційні оплати при затвердженню цих тимчасових статутів, коли й так будуть мусіли вони примінити свої статути до нового статута Сокола-Батька» [29, арк.1].

Водночас старшина відзначила складне становище товариства: «Попри 100 гнізд оснований на руханково-спортових статутах, яких число постійно убуває через розв'язування і завішування. Існує около 200 гнізд, що повносили зміну з пожарно-руханкового на руханково-спортовий тип і жиє в непевности (деяким повітові староства заборонили вести діяльність, доки не буде затверджений статут – Станиславів) і попри це неможність оснувати яке-небудь нове сокільське гніздо з браку відповідних статутів» [29, арк.1].

Отже, у зв'язку зі створенням у Польській державі окремих «пожежних сторожей» пожежно-рахункові гнізда були змушені у травні 1935 р. змінити свої статути, змінивши тип на «пожежно-руханковий». Польська влада ці статути відкинула, вимагаючи інший тип статутів. Старшина «Сокола-Батька» просила президії УНДО сприяти якнайшвидшому затвердженню нових статутів, які внесено у листопаді 1935 р.

«Сокіл-Батько» прагнув перейти на систему триступеневої організації, яка дала б змогу ефективно виконувати завдання товариства, але затягування із затвердженням статутів було перешкодою щодо реалізації цих планів, – стверджувалося у листі [45, арк.2].

9 жовтня 1935 р. старшина «Сокола-Батька» звернулася до сенатора Остапа Луцького із проханням «о ласкаву інтервенцію в Міністерстві внутрішніх справ відносно затвердження сокільських статутів». Водночас інформовано, що на загальних зборах в квітні 1934 р. «Сокіл-Батько» ухвалив зміну статуту для узгодження його з новим законом про товариства і

«вніс у травні 1934 р. його за посередництвом Городського Староства у Львові до Воєводства» [17, арк.1].

3 грудня 1935 р. старшина «Сокола-Батька» звернулася з листом до Президії УНДО, в якому інформувала про стан сокільської організації та проблеми відносин із місцевою владою. Зокрема констатовано, що на терені Галичини у 1935 р. існувало 226 діяльних сокільських гнізд, які утримували ідейний, ідеологічний і організаційний зв'язок зі «Соколом-Батьком». Водночас існувало 100–120 недіяльних гнізд, які лише інколи проявляли ознаки діяльності. Між сокільськими товариствами були відмінності в статутах. У листі стверджувалося, що із 346 діяльних і недіяльних гнізд, було 146 пожеарно-руханкових, а решта – руханкові або спортивно-руханкові [17, арк.2].

Існували відмінності і щодо юридичного статусу від «Сокола-Батька», адже тільки кілька гнізд були «відділами «Сокола-Батька», а переважна частина існуючих – так звані «самостійні гнізда», а їх підпорядкованість сокільській централі має джерело виключно у спільній ідеології» [17, арк.2].

Уже 24 вересня 1936 р. старшина «Сокола-Батька» надіслала листа до Президії УПР про допомогу «в справі виєднання у влади затвердження внесеного «Соколом-Батьком» ще в 1934 р. проекту зміни статуту та проекту однострою і прапору». Ухвалу про звернення до УПР прийнятого на засіданні старшини 23 вересня 1936 р. [17, арк.2].

2 січня 1937 р. В. Целевичу й УПР адресовано листа, у якому ще раз інформовано про всі етапи затримки затвердження статуту. Водночас старшина зазначила, що: «коли б взяти під увагу завдання, які має сокільська організація перед собою, а саме: плекання фізичної культури, вироблення характерів, ширення засад гігієни і т. п. могло б здаватися, що органи адміністраційної влади повинні йти на руку нашій організації, однак в практиці справа представляється зовсім інакше. Закладання нових сокільських гнізд є получене з великими труднощами й грошовими видатками, а в деяких місцевостях з причини неприхильної постави влади

зовсім неможливе. Внесені прохання за затвердженням статутів влада передержує роками. Що більше навіть зміну статутів з пожарно-руханкового на спортивно-руханковий тип, спричинену нововведеним законом про пожарництво, влада деяким сокільським гніздам дотепер не полагодила, через то льокальні органи влади не дають цим гніздам вести нормальної статутової діяльності.

Як причину розв'язання сокільських гнізд влада подає такі мотиви: «брак дозволу родичів для молоді нище 18 літ належати до товариства (Мальчиці пов. Городок Ягайлонський), вибір в члени старшини товариства людей, що не покінчили 21 літ (Бориничі, повіт Бібрка), організованя шкільного доросту та військові вправи (Коломия) і т. п. – мотиви ці дуже часто не є згідні з дійсним станом речей» [45, арк.4].

«Сокіл-Батько» намагався залучати галичан до світового спортивного руху, зокрема до участі в Олімпійських іграх. Серед спортсменів на «Іграх Олімпіад» у Берліні (Німеччина, 1936 р.) Польщу представляли вісім спортсменів зі Львова, серед яких – В. Власевич стала олімпійською чемпіонкою (біг на короткі дистанції), а К. Кухарський посів 4-те місце (фінальний забіг на 800 м) [274, с.4].

У грудневому номері «Сокільських вістей» (1935 р.) І. Боберський наголошував, що необхідно заохочувати людей відвідати Німеччину в час Олімпійських ігор в серпні 1936 р., адже це стане доказом того, «як високо цінять свідомі народи тілесне виховання. Коли хочемо удержатися на поверхні життя, мусимо співубічатися з другими народами і дбати про наше здоров'я, силу і тілесну відпорність, які потрібні кожному чоловікові, чи він кравець, чи столяр, чи адвокат, чи купець або господар» [12, арк.16].

Окрім цього, необхідно взято до уваги таке: «60% опусту на залізницях, коли хтось задержиться на німецькій землі 7 днів. Знаменита нагода видіти світові змагання і глянути дещо німецького поступу. Вже наперед мусять учасники подорожі старатися о пашпорт і відпустку із служби на серпень 1936 р. «Сокіл-Батько» міг би дати провід поїздці, в якій

взяли б участь охочі до поїздки. Товариство дає свою фірму, а роботу могло б зробити підприємство, яке займається подорожами. Чи у Львові є таке підприємство?» [12, арк.8].

У відповідь старшина «Сокола-Батька» 13 грудня 1935 р. надіслала І. Боберському листа, в якому інформувала про те, що через значні матеріальні витрати представники «Сокола-Батька» з краю не зможуть взяти участі в XI Олімпіаді в Берліні (1936 р.), навіть у ролі глядачів. Водночас повідомлено про намір Союзу українського сокільства за кордоном призначити І. Боберського представником українського сокільства на Олімпійських іграх, принаймні на тіловиховному конгресі XI Олімпіади [12, арк.17].

У відповідь І. Боберський у листі до старшини «Сокола-Батька» у Львові підкреслював значення олімпійського руху: «Олімпіада в Берліні дає нагоду вказати на обставину, яка другі народи цінять виховання тіла рухом. Для того треба про неї більше говорити, як це «Сокільські вісті» дотепер робили. Тепер має «Сокіл-Батько» нагоду прийти до слова. Бесідувати до людей, чіпатися кожного: «А видиш, як люди пильнують здоровля, сили, витревалости, лучности, товари скости», «Їдьте до Берліна, погляньте на міста, села, на Берлін і на заступників всіх народів при змаганнях» [12, арк.19].

І. Боберський був переконаний, що на 6 млн. українців знайдеться щонайменше 6 осіб, які поїдуть на Олімпіаду. Водночас він просив «не улекшувати собі роботу в цей спосіб, шоби «репрезентував» руханкові товариства на з'їзді руховиків в Берліні. Відворотно: прошу шукати репрезентанта і говорити людям, що їдуть як репрезентанти українців. Це є спосіб, щоб їх заохотити і переконати «Сокіл-Батько» має спонукати українців, щоб їхали в Берлін і щоб як українці приглянулися і запізналися з перебігом змагань та їх ви слідом. Мене пригнобило пропозиція, яке вичитав я тепер в письмі «Сокола-Батька»» [12, арк.19].

На закиди І. Боберського старшина відповіла: «Нашу просьбу репрезентувати нас на Олімпіаді видвигнули ми з престижових мотивів і не думали тим самим сискатися цієї справи. Незалежно від того думали ми даліше агітувати між українцями за виїздом на Олімпіаду. Тому зроблений нам закид, немов би то ми своєю пропозицією хотіли позбутися обов'язку «заховавшись в затишке Дністрового дому» – є для нас болючий» [12, арк. 26 зв].

7 січня 1936 р. І. Боберський у листі до «Світлого товариства» для прикладу розповів, що 12 січня 1936 р. в Югославії проходить «прилюдна збірка на фонд для участі в Олімпійських змаганнях в Німеччині. Кожде місто і село збиратиме на вулицях і від хати до хати. Чи не дало б ся щось подібного зорганізувати від Буга до Збруча? Треба б приготувуватись цілий рік до такої збірки, щоб вона удалася. Треба приготувити і розіслати відповідні відзнаки із стежок, щоб за це зібрати датки. Тут це легко виконати, бо люди підготовані і живуть у своїй державі» [12, арк.27].

8 серпня 1936 р. І. Боберський надіслав поштову картку з «щирим привітом з XI Олімпійських змагань в Берліні! Здоров'я, силу, витривалість, співпрацю можна впоїти в народ лише при помочі тілесного виховання молоді» [12, арк.34]. На першій сторінці картки вміщено фотографію Берлінського стадіону.

У відповідь старшина «Сокола-Батька» запропонувала видати спеціальний номер – т.зв. «олімпійський» – «Сокільських вістей» і надіслати І. Боберському невеликий репортаж з олімпійських ігор.

29 грудня 1936 р. І. Боберський підтвердив написання «жмуту вражін» для «Сокільських вістей» і похвалив вихід у світ «олімпійського» номера часопису [12, арк.35].

Отже, упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. «Сокіл-Батько» налагодив відносини із провідними українськими громадсько-політичними інституціями краю, серед яких молодіжні («Пласт», «Луг») та національно-культурні товариства («Просвіта», «Рідна школа»), політичні партії (УНДО),

представництво українців у вищому законодавчому органі Польщі. На жаль, досить напружені взаємини склалися з ОУН, члени якої намагалися підпорядкувати собі організацію.

РОЗДІЛ 4

УКРАЇНСЬКЕ СОКІЛЬСТВО ЗА МЕЖАМИ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

4.1. Українські сокільські товариства в Чехословаччині (1920-і рр.)

Після Першої світової війни та української революції десятки тисяч найактивніших українських громадян, передусім вояків українських армій, опинилися в еміграції. Значна частина їх перебувала в Чехословаччині, де здобувала вищу освіту в українських та чехословацьких вищих навчальних закладах. Українське студентство, зокрема Української Господарської Академії в Подєбрадах, поряд із навчальним процесом розгорнуло активну культурно-освітню громадську діяльність, створюючи товариства, організації, гуртки, зокрема «Український Сокіл» [2, арк.23].

Перші соколи-українці вступили до чехословацького «Сокола» в Подєбрадах, що охоче приймав їх у свої ряди. Раніше вони частково працювали в різних руханкових організаціях. Отже, українське сокільство, користуючись вільними умовами для сокільської праці та всебічною допомогою чехословацьких побратимів, продовжувало українську національну традицію, яку протягом тридцяти років формував у Галичині «Сокіл-Батько» [2, арк.24].

Організаційно український сокільський рух за кордоном розпочинає свою історію від 6 вересня 1922 р., коли до чехословацького руханкового товариства «Сокіл» в Подєбрадах на пробний шестимісячний термін записались 30 українців (27 мужчин і 3 жінки). До кінця 1922 р. зголосилися ще 17 мужчин, у 1924 р. – 53. На жаль, із різних причин не всі вони виявили належну сокільську витривалість. У дійсні члени вищеназваного «Сокола» було прийнято лише 31 побратима, які після руханкової академії 13 грудня 1924 р. дали урочисту присягу дотримуватись у своїй діяльності сокільської ідеології та дисципліни. Після цього українці утворили при «Соколі»

тимчасову Раду, діяльність якої почала поширюватися поза Подебрадами. Завдяки її зусиллям нав'язано зв'язки із «Соколом-Батьком» та соколами-українцями в Прийбрамі [2, арк.5].

У 1925 р. до «Сокола» вступили 32 українці, із яких дійсними членами стали 16. Поступове кількісне зростання соколів-українців спричинило утворення окремої сокільської організації. У Подебрадах 7 лютого 1926 р. відбулись установчі збори, на яких ухвалено заснування руханкового товариства «Український Сокіл» (у першій половині 1920-х рр. соколи-українці в Подебрадах були переважно членами Українського Академічного Спортивного Клубу в «сокільській секції»). До творення організації спричинився Михайло Єремійв – єдиний із професорського складу Академії, який, як сокіл, сприяв організації сокільського життя за кордоном. Проте ідеологічно-сокільському вихованню українські соколи в Подебрадах завдячували передусім вихователеві Тиршової сокільської округи Йозефові Тругляржові. Для обґрунтування завдань, наряду й мети діяльності Подебрадського «Українського Сокола» Й. Труглярж провів низку надзвичайно змістовних лекцій на теми: «Значення сокільства у визволенню нації», «Сокільство й нарід», «Сокільство й спорт», «Сокільство й політичні партії», «Сокільство й релігія», «Сокільство й військо», «Сокільство й держава» [2, арк.15].

Подібні процеси, як і в Подебрадах, відбувалися також в інших містах Чехословаччини, де перебувала українська студентська молодь. У Брно українські студенти також почали вступати до чехословацького «Сокола». В 1922 р. «Сокіл» Брно I нараховував серед членів 4 українців, у 1923 р. до них долучилися ще 8; у 1924 р. – 3, у 1925 р. – 1. 4 квітня 1925 р. 16 соколів вирішили створити гурток «Український Сокіл», який став філією чехословацького «Сокола» Брно I [2, арк.14].

Старостою сокільського гуртка обрано М. Дарагана, а начальником – гімназійного професора І. Калічака. Основними завданнями «Українського Сокола» в Брно стали: «1) докладне пізнання засад і методів сокільського

тіло виховання та всебічне плекання його для піднесення тілесної краси й сили серед українців; 2) підтримка зв'язку з нашими українськими сокільськими організаціями, передовсім в Чехословаччині». Такі завдання зумовлені тим, що українське громадянство здебільшого кваліфікувало сокільські товариства як звичайні спортивні організації. І. Калічак пройшов двотижневу школу руханки Чехословацької Сокільської громади у Празі [2, арк.12].

У Пшібрамі – центрі вищої гірничої школи – студенти-українці від 1922 р. також почали вступати в ряди чехословацького «Сокола». Навесні 1924 р. їх було 21, але потім їх кількість починала зменшуватись. Через два роки, навесні 1926 р., залишилось лише 7 соколів на чолі з Володимиром Хилецьким. На відміну від українців-соколів з Подєбрадів, Брно, українські студенти в Пшібрамі не створили самостійної сокільської організації, а лише сформували сокільську секцію Українського Спортивного Клубу в Пшібрамі. Їх метою була «пляномірна праця в галузі фізичного виховання для користі не лише індивідуальної, але й для добра нашого народу», поширення української ідеї. За словами В. Проходи, «своєю кількітною працею українські соколи в Пшібрамі добились того, що спочатку якесь упередження, чи точніше цілком байдуже ставлення чехів до українських національних святощів змінилось і українців почали шанувати як борців за свої національні ідеали» [8, арк.6].

Значно меншу організаційну діяльність виявляли українські соколи в Празі на початку 1920-х рр., хоча кількість українців у столиці Чехословаччини була найбільшою порівняно з іншими містами. Чимало ідеологів сокільського руху пов'язували цей факт із діяльністю у Празі численних осередків політичної еміграції різних орієнтацій. Зокрема В. Прохода констатував: «Було й в Празі багато різних політичних осередків, але нам невідомо, щоб який-небудь з них належно оцінював позитивну роль сокільства. Переважно його підцінюють. Нам невідомо імени жодного старшого громадянина-українця, який виявив би себе в сокільській Празі як

сокіл. Се, звичайно, мало і свій вплив на студіюючу молодь, що мимоволі втягалась в партійно-політичну боротьбу через «рецепти» спасіння України» [8, арк.7].

Тільки навесні 1924 р. празька українська студентська молодь вперше помітно зацікавилась сокільською ідеєю. 20 квітня 1924 р. у Празі 10 студентів на чолі з М. Бучинським подали прохання про прийняття їх в члени чехословацького Сокола в Празі II, а також – «визначення руханкового вбрання».

«Празький Сокіл» прийняв їх у свої ряди, дозволивши 12 червня 1924 р. створити український сокільський гурток у межах свого товариства. Проте молоді соколи в 1924 р. не змогли визначити мети і завдань своєї діяльності, із чим пов'язана певна організаційна невизначеність. Якщо до кінця 1924 р. вони себе називали «Український гурток «Сокіл» в Празі, то пізніше усталилася назва «Українське руханкове товариство «Січ» в Празі [2, арк.12].

Частково це можна пояснити короткочасним налагодженням зв'язків зі старшиною «Повітової Січи» у Львові. Дещо роз'яснює ситуацію фрагмент із листівки писаря «Повітової Січи» від 8 вересня 1924, який навів В. Прохода: «Празьські «гетьманці» фашисти безправно присвоїли собі назву «Січ». Ніколи січовики чи запорізькі, чи повітові не були правими й монархістами. Кожний знає, що січовики – чернь Запоріжжя все були найлівіші з козаків. Новітня «Січ» як демократично-радикальна зорганізувалася проти трудовицько-опортуністичного «Сокола». Та коли гетьманці надужили всі демократичні назви, то Ви можете прийняти назву «Запоріжська Січ» для відріжнення. Назву «Сокіл» не раджу приймати, бо соколи все правіця». Весною 1925 р. гурток соколів-січовиків у Празі припинив своє існування, хоча ще в лютому 1925 р. мав 15 членів та планувалось створення жіночого відділу, до якого зголосились 7 жінок [270, с.171].

Навесні наступного 1926 р. у «Пражському Соколі» активізували сокільську працю студентки-українки, зокрема 10 сестер на чолі з Олександрою Сірополківною. Хоча вони і не взяли участі у VIII Всесокільському здвизі в 1928 р., бо не набули ще членських прав, але виявили більшу витривалість, ніж перед тим соколи-побратими. На думку В. Проходи, багато було соколів-українців і в інших чехословацьких сокільських товариствах по цілій ЧСР, у деяких з них бувало понад 10 в одному місці (наприклад, у Високому Миті), але інформації про них немає [5, арк.34].

Одним із важливих напрямів діяльності українського сокільства в Чехословацькій республіці була підготовка та участь у VIII Всесокільському здвизі в Празі. У підготовці був активно задіяний «Український Сокол» в Подєбрадах. Передусім необхідно було з'ясувати правовий статус українського сокільства у здвизі та об'єднати всіх українців-соколів у ЧСР. 18 квітня 1926 р. створено «Комітет заступництва Українського Сокільства за кордоном», до якого увійшли: «Управа «Українського Сокола» в Подєбрадах та по одному представникові всіх соколів-українців з Брно, Пшібраме й Праш-Нусле. Отримавши повноваження від «Сокола-Батька» представляти його на VIII Всесокільському здвизі, Комітет заповзято розпочав підготовчу працю. Передусім необхідно було здобути матеріальні засоби. У відозві до українського громадянства констатовано: «Ми, українці, мусимо стати як рівні в ряд сокільських представників народів Європи. Мусимо піти в похід в українських одностроях під українським сокільським прапором. Мусимо стати до вправ і довести, що в біді та недолі ще не вмерли славні традиції козацької нації» [5, арк.34].

Проте надії на підтримку українського громадянства не виправдались. Усього було надіслано близько 1500 кор. ч., що разом із коштами, які мав Комітет (близько 1000 кор. ч.), складало менше як третину проектованого мінімального кошторису. За цих умов Комітет звернувся з проханням до Сенату Української Господарської Академії про поруку на позичку в

Подєбрадському громадському банку на 3000 кор. ч., сподіваючись, що громада пізніше допоможе сокільству заплатити цей борг. Після кількох звернень Комітету кошти не надійшли. Відповідно, сенат УГА змушений був сплатити 3 115 кор. ч. на рахунок безповоротної допомоги українському сокільству. За отримані кошти придбано лише український прапор та 10 сокільських одностроїв [205, с.172].

Попри фінансові проблеми, українське сокільство (через неправдиве розуміння сокільської ідеї) стикнулося ще й з акцією протесту з боку росіян та поляків. Їхнє вороже ставлення до організації українського сокільства стало причиною того, що «Сокіл-Батько» не був вчасно запрошений на VIII Всесокільський здви́г. Лише в останні дні перед головними здвиговими днями 2–6 липня через представника «Сокола-Батька» передано офіційне запрошення, яке «Сокіл-Батько» сприйняв як образу, бо здви́г розпочався ще 6 червня [2, арк.15].

В. Прохода зауважив, що проти участі українського сокільства за кордоном «особливо протестували не так росіяни – великороси, бо їх, по правді сказати, в Російському Сокільському Союзі, майже нема, як свої таки землячки «малороси», що ніяк не могли погодитися з самостійним виступом українців, бо мовляв, се якась “недержавна нація”». Такий аргумент в сокільській справі був показником незрілості й фальшивого розуміння сокільської ідеї. Попри такі «протести», питання самостійної участі українських соколів у здви́зі у Президії Всесокільського здвигового комітету було вирішено позитивно, завдяки зусиллям заступника старости Чехословацької сокільської громади Франтішека Машка та Йозефові Тругляржові [2, арк.18].

Участь українців у VIII Всесокільському здви́зі була кількісно невеликою: усього 53 українські соколи (30 – із Подєбрадів, 17 – із Брно та 6 – із Пшібрама), із них – 14 було в сокільських одностроях з 1 прапором, а решта – в цивільному одязі. VIII Всесокільський здви́г був визначною подією в житті українського сокільства за кордоном, зокрема визначив певні

напрями для організації й об'єднання своїх сокільських сил поза межами своєї Батьківщини [5, арк.8].

Своєю присутністю на цьому здвигові українське сокільство довело перед європейськими народами, що українці, незважаючи на руїну, спричинену Першою світовою війною, пануванням більшовиків у Наддніпрянщині, поділом українських земель між чотирма державами, продовжують національно-визвольну боротьбу. «Правда, – зазначив В. Прохода, – не багато там було українських соколів у порівнянні з сотнею тисяч Чехословацького сокільства. Але кількості сприяють обставини, а якість поодиноких самосвідомих працівників на тлі загальної руїни є ознакою внутрішньої сили нації, що після загоєння тяжких ран виявляється й назовні» [5, арк.8].

На VIII Всесокільському здвигові не було жодного українського сокола з Праги, де українська еміграція в ЧСР найчисельніша. Однак цей здвиг покликав до життя нову українську сокільську організацію у Празі при чехословацькому руханковому товаристві «Нуслі», до якого в жовтні 1926 р. почали вступати українці. На установчих зборах вирішено створити руханковий гурток «Сокіл», як філію «Сокола-Батька» у Львові. Гурток у кількості 20 руховиків очолив Олекса Яблонський. На перших порах діяльність к Празі-Нуслях була досить активною. Підтримуючи зв'язок із «Соколом-Батьком», він запропонував Комітетові заступництва українського сокільства за кордоном ідею створити Союз українських сокільських організацій у ЧСР [205, 173].

13 березня 1927 р. в Подебрадах відбулося пленарне засідання Комітету заступництва українського сокільства за кордоном, у якому взяли участь представники українських сокільських організацій ЧСР. Зокрема Брно представляв М. Дараган, Пмібраум – М. Андрейків, Прагу – З. Равич-Маланюкова, С. Нижанківський, П. Сайкевич, Подебради – М. Єремійв (голова комітету), Ф. Мороз (секретар), І. Гузимів (заступник голови), Й. Шкеда (начальник комітету). Г. Довженко (скарбник), Т. Йорж (референт),

О. Март'янів, П. Петренка. Порядок денний засідання передбачав доповіді делегатів сокільських організацій, звіт Комітету заступництва українського сокільства за кордоном, ухвалення статуту, плану діяльності тощо [2, арк.1].

Доповіді делегатів сокільських організацій зводилися до коротких звітів про стан товариств. Зокрема М. Андрейків (Пшібраум) підсумував, що: «в Пшібрамі на сучасний мент не існує окремої самостійної української сокільської організації, а українські соколи перебувають у складі Українського спортивного клубу в Пшібрамі – яко сокільська секція. На тепер членів сокільська секція нараховує 10 побратимів» [2, арк.1].

У доповіді Комітету заступництва українського сокільства за кордоном, яку виголосив голова М. Єремійв, схарактеризовано засади і причини заснування комітету: «такими були – бажання «Сокола-Батька» мати за кордоном, зокрема в ЧСР заступництво українського сокільства, на що він й вислав уповноваження побр.[атимові] Єремійву Михайлові». А також назріла потреба організувати українські сокільські сили для одностайного репрезентативного виступу на VIII Всесокільському з'їзді в Празі. Тоді ж ухвалено проект його статуту та заплановано скликати 31 березня 1927 р. в Празі установчий з'їзд Союзу [2, арк.3].

На пленарному засіданні комітету ухвалено план діяльності. Серед основних завдань визначено: 1) інформувати у пресі різними статтями та звітами про українське сокільство, його діяльність; 2) співпрацювати з Сокільськими союзами інших народів; 3) створити кадровий склад інструкторів для сокільської праці, організовуючи відповідні курси та співпрацюючи з ЧСГ; 4) об'єднати сокільські жіночі гуртки в одну організацію на зразок чеської [2, арк.14].

Виборів Ради Союзу сокільських організацій вирішили не проводити, а залишити чинним діючий комітет до 31 березня 1927 р. До цього терміну на місцях мали провести вибори кандидатів Ради Союзу та Наглядової Ради Союзу, а 31 березня 1927 р. обрати новий склад Ради Союзу. Водночас для спрощення виборів Ради Союзу ухвалено наступний формат: від Празьких

українських сокільських організацій необхідно обрати голову Союзу, заступника голови, секретаря; від Подебрад – начальника Союзу та скарбника. До Наглядової ради мали увійти по одному представникові від Подебрад, Пшібрауму та Брно [2, арк.4].

31 березня 1927 р. у Празі відбулися установчі збори Союзу українських сокільських організацій у ЧСР, на яких були присутні тільки шість осіб: Шкеда Й., Савчак Ф., Мороз Ф., Сірополко Ол-ра, Байдуник О., Нижанківський Б. Збори вступною промовою відкрив Байдуник О. Головою зборів обрано Мороза Ф., секретарем – Нижанківського Б. Ф. Мороз зачитав вітальний лист Єремїва М. до майбутньої Ради і запропонував затвердити такий порядок денний: 1) перевірка мандатів; 2) затвердження протоколу пленарного засідання від 13 березня 1927; 3) ухвалення Статуту українських сокільських організацій в ЧСР; 4) вибори Ради Союзу; 5) нагальні питання. Через малочисельність зборів вирішили встановити «правосильність мандатів», надавши Шкеді Й. і Савчуку Ф. 2 голоси [205, с.174].

Після обговорення і ухвалення статуту обрано Раду Союзу: голова – Осип Байдуник, заступник голови – Олександра Сірополкова, секретар – Богдан Нижанківський, начальник – Йосип Шкеда та скарбник – Федір Савчук. Проте завдання Союзу виявилися нереалізованими в повному обсязі. У жовтні 1927 р. голова Союзу О. Байдуник через незадовільний стан здоров'я та брак часу передав свої обов'язки заступникові О. Сірополковій. У грудні 1927 р. обов'язки голови виконував начальник Йосиф Шкеда, а на секретаря кооптовано Ярослава Благітку. Але вже в серпні 1928 р. Я. Благітка залишився сам в Союзі, а з сокільських організацій, які належали до Союзу, діяв лише Український Сокіл в Подебрадах, якому передано справи та архів Союзу [5, арк.5].

Після утворення Союзу діяльність сокільських гнізд у Пшібрамі та Брно почала стишуватися. У Пшібрамі залишилось тільки 7 соколів-студентів, які після закінчення навчання залишили місто. У Брно сокільське

життя виявилося тривалішим у часі. Фактично діяльність Союзу базувалася на двох гніздах – у Празі та Подєбрадах [4, арк.1].

Як вище було зазначено, у «Празькому Соколі» ще навесні 1926 р. сформовано український жіночий руханковий відділ. Після утворення Союзу він об'єднав свою діяльність з Українським Соколом у Нусях. У 1927 р. їхня спільна праця була досить задовільною: восени нараховували 28 соколів і 16 сокілок. Кількість соколів поступово почала зменшуватися пропорційно із закінченням навчання українських студентів. У січні 1928 р. їх залишилося лише 11 побратимів та 12 сестер, а регулярно вправляло менше як половина. Тогочасний староста Василь Ткачук скаржився на байдужість до сокільської справи серед українського студентства в Празі [4, арк.1].

Аналізуючи цю ситуацію, В. Прохода акцентував на необхідності постійного проводу в умовах змін складу сокільських організацій: «по закінченні студій наші соколи вилітали зі своїх гнізд шукати своєї долі в широкому світі. А вона нам, українцям, не усміхається. В боротьбі за шматок хліба при сучасних надзвичайно тяжких умовах життя не кожний може знаходити ще бодай якусь можливість працювати для загального добра своєї Батьківщини. Тому в кожному доброму ділі находились одиниці, які, поскільки то було можливо, щиро працювали, коли ж сеї можливости не було – відходили, наступників не находилось і розпочате добре діло завмирало, щоб через деякий час знову ожити» [4, арк.2].

Отже, у 1920-х рр. нові сокільські осередки виникли в кількох країнах Європи, зокрема в Чехословаччині. Підсумком консолідаційних зусиль українських іммігрантів стало утворення Союзу українських сокільських організацій в ЧСР, що, однак, не зумовило поживлення руху соколів у цій країні. Досить гідний, як на злиденні еміграційні умови, виступ українців на ІХ Всесокільському здвизі дав українському сокільству нових активних працівників у Празі: Пл. Цісара, В. Дарагани, М. Мацюкевича, Фр. Коргоня, І. Будиліва, І. Лозовюка, Я. Якубівського та ін. Із цими сокільськими активістами чинність Союзу не припинилась, хоча можливість поширювати

руханково-спортивну діяльність зменшувались: «В Подєбрадах з ліквідацією УГА (Української господарської академії) ліквідувалося товариство «Український Сокіл». Еміграція покінчила студії в Празі й Брні. Доплив свіжих сил студіюючої молоді з краю зменшився до мінімуму. Студіююча молодь із Підкарпатської Русі й до того часу не цікавиться плеканням фізичної сили, знаходиться під впливом словесної патріотичної балаканини» [179, 1938, Ч.6].

4.2. Союз українських сокільських організацій за кордоном (1931–1939)

Після ліквідації неофіційно існуючого Союзу українського сокільства в ЧСР залишилося лише одне товариство «Український Сокіл» у Подєбрадах. У 1928 р. старостою цього товариства обрано Ф. Мороза, який працював у його рядах від часу заснування. В. Прохода, характеризуючи його діяльність, наголошував: «Щиро захоплений сокільською справою, уважно вивчаючи ідеологічний бік сокільства та його організацію, він віддався цілком праці в Товаристві, приділяючи їй майже весь свій вільний час, навіть тоді, коли він в 1929 р. по закінченні студій був безробітним і не мав жодних засобів до життя» [205, с.172].

Уважно стежачи за життям чеського сокільства, Ф. Мороз ніколи не упускав нагоди взяти участь у будь-якому сокільському святі чи у прилюдному виступі товариств не лише Тиршової сокільської округи, а й тих, що належали до інших сокільських округ. Він намагався організувати виступ українських соколів на цих святах, щоб інформувати чеське сокільство та громадянство про існування українського сокільства, поглибивши зв'язки як з чеськими товариствами, так і з впливовими сокільськими лідерами.

На початку 1927–1928 навчального року ряди «Українського Сокола» поповнили студенти Української Господарської Академії з Волині та з Галичини, які активно взялися до сокільської праці, регулярно відвідували вправи. Завдяки цьому за короткий період товариство виявило надзвичайний поступ. Однак наступного навчального року прийом нових студентів до УГА був недозволений – випускники Академії залишали товариство, а нові члени не прибували [205, с.172].

На початку 1930 р. кількість членів зменшилась до 18. Коли від'їхав і Ф. Мороз, старостою обрано інженера В. Проходу, який очолив товариство в критичний період діяльності «Українського Сокола». В. Прохода пізніше

згадував: «Але не сокіл той, хто в скрутні моменти безпорадно опускає руки. Саме якраз в такі моменти й потрібно виявляти максимум працездатности та витривалости, бо як казав Тирш: «Чим менше нас, тим більше на кожного з нас припадає; чи сміє хтось з нас в такому разі ухилитись від своєї праці?». І та невеличка кількість українських соколів твердо рішила нести свій сокільський прапор, як несли його досі в добі кращих часів».

Кількість членів товариства не тільки не зменшувалася, а й навпаки – збільшувалася. Окрім цього, весною 1931 р. при товаристві утворився молодий сокільський доріст (школярі від 6 до 12 років), що брав участь у повітовому сокільському здвизі (7 хлопців та 5 дівчат) [6, арк.2].

Підтримуючи тісні зв'язки із чехословацьким сокільством, «Український Сокіл» пам'ятав про сокільство в краю, постійно листуючись із «Соколом-Батьком». Він, зокрема, наголошував, що на чужині, поза межами своєї Батьківщини, мусів бути «голосом і сумлінням свого поневоленого народу», а тому сталий і тривалий зв'язок з «Соколом-Батьком» вважав своїм основним завданням [7, арк.3].

Важливою подією в діяльності «Українського Сокола» в Подєбрадах стала участь у великому здвигові чехословацького сокільства в м. Пльзень 4–6 липня 1929 р., на якому були представлені соколи й інших слов'янських народів та болгарські «юнаки». Участь представників українського сокільства в цьому здвигові підтримали українські наукові та громадські організації в ЧСР, які надіслали 1700 корон чеських (1000 корон пожертвував сенат Української Господарської Академії). Ще 900 корон чеських надійшло від різних осіб і українських організацій Польщі. І хоча на цьому здвизі присутніми було лише 13 українців, але вони, за словами В. Проходи, «пробуджували симпатії чехословацьких та югослов'янських соколів до змагань Української нації. Ті побратими, що були на цьому здвизі, довго будуть пам'ятати красу, велич і силу могутніх дисциплінованих рядів сокільства, де серед сего моря маячило 13 синіх сорочок українських соколів

та звертало на себе загальну увагу й викликало бурхливі привітання на адресу України й українців» [6, арк.4].

21 червня 1931 р. «Український Сокіл» взяв участь у краєвому здвизі чехословацького сокільства в Пардубицях, де відбулася загальнодержавна «вистава тіловиховання та спорту». У цьому здвигові взяли участь 14 соколів (12 – із Подебрад, по 1 – із Градця-Крольового і Ржевниць). Привітала своїх соколів українська колонія в Пардубицях, яка складається переважно з вояків Української Галицької Армії. Наслідком участі українського сокільства в здвизі стало заснування сокільського гнізда в Пардубицях [6, арк.5].

Загалом «Український Сокіл» упродовж 6-літньої організованої сокільської діяльності брав участь у 35 повітових та окружних здвигах і руханкових академіях чехословацького сокільства, як у межах Тиршової сокільської округи, так і поза нею [6, арк.12].

10 лютого 1929 р. відбулася святочна академія з нагоди 35-ліття «Сокола-Батька». На ній зачитано доповіді, присвячені життю й діяльності українського сокільства в краю. Присутній на академії заступник старости чеської сокільської громади Франтішек Машек висловив свої враження про краєвий здвиг «Сокола-Батька» у Львові в 1914 р., на якому він представляв чеське сокільство [205, с.173].

П'ятиліття активної діяльності «Український Сокіл» в Подебрадах відсвяткував 15 лютого 1931 р. (фактично роковини припали на 7 лютого). Із цієї нагоди видано книжечку «Український Сокіл», у якій підсумовано діяльність цього товариства.

Важливим організаційним етапом у діяльності «Українського Сокола» в Подебрадах у 1930-х рр. стало ухвалення статуту товариства як відділу при чеському «Соколі» в Подебрадах. Згідно з §2 Статуту, метою товариства було визначено «піднесення фізичної та моральної сили народу українського в душі ідей Тирша та Фігнера – творців чеського сокільства» [6, арк.9].

Для її досягнення визначено засоби реалізації, які окреслено в §3 Статуту: «Для того товариство: а) плекає регулярні фізичні вправи мужчин,

жінок і молоді; молодь приймається до вправ лише з писемної згоди їхніх батьків, або їхніх заступників; б) уряджує вилети, прогулянки. Природні вправи, змагання і тому подібні прилюдні виступи тіловправні; в) улаштовує лекції, дискусії, збори членів, товариські сходини; видає та ширить літературу, яка служить меті товариства; г) закладає та утримує товариську книгарню та читальню; плекає товариські співи та музику; е) улаштовує при нагоді забави, театральні вистави, кіно світляні вистави, урочисті святкування і подібні підприємства з метою розваги та вигоди; є) об'єднуватися з іншими сокільськими (українськими) товариствами в союзи окружні та інші, й підлягає постановам та вказівкам вищих сокільських об'єднань; ж) підтримує зв'язок з іншими аполітичними товариствами й підтримує народні підприємства; з) взиває для всіх інших відповідних засобів для досягнення мети товариства» [6, арк.9].

Упродовж шести років значна частина представників подебрадського гнізда пройшла навчання в Чехословацькій сокільській громаді, зокрема Й. Шкеда, М. Кравчині (6-тижневий курс у Празі); Я. Благітка, Д. Лісовський, І. Додура (2-тижневий курс). Курс руханки в Тиршовій сокільській окрузі відбули 17 побратимів, а 8 – прослухали курс сокільської ідеології [205, с.174].

В. Прохода, оцінюючи шестирічну діяльність подебрадського гнізда, підсумував: «Так жив, працював і працює ще й сей останній рік «Український Сокіл» в межах сокільської округи імени творця сокільської ідеї Мирослава Тирша. Хоч се Товариство постійного складу своїх членів не мало та й не могло мати, бо побратими, побувши 4–5 років в Подебрадах, змушені були покидати своє сокільське гніздо й пускатись у широкий світ шукати свого щастя й долі, та проте праця в ньому ніколи не вгавала й не припинялась. За весь час в рядах «Українського Сокола» перебувало 122 дійсних члени. В сучасний час їх залишилось лише 23, але й вони за кілька місяців вилетять зі свого гнізда, а на їх місце не прийде ніхто внаслідок ліквідації Української Господарської Академії. Та не мусить се наводити нас

на сумні думки, бо кожний з сих 122 побратимів, які виявили свою витривалість в сокільській чинности в Подебратах, буде пам'ятати, що він є сокіл і буде на кожному кроці працювати згідно з сокільськими засадами» [205, с.175].

Подебрадський «Український Сокіл» намагався всіма силами активізувати діяльність своїх представників у Брно, Ржевницях та Празі. Кількість листування збільшилася у 5 разів. Староста В. Прохода виголосив доповіді на тему: «Значіння Сокільства для національно-державного відродження» у Ржевницях, Пардубіце, Празі та Брно та особисто закликав до тривалої сокільської праці й утворення нових сокільських організацій [4, арк.15].

Хоч організована діяльність українських соколів поза Подебрадами в інших містах ЧСР занепала, проте в деяких випадках вона все ж проявлялася. 3 грудня 1930 р. «Український Сокіл» в Подебрадах ухвалив протест проти польського народу під час проведення т. зв. «пацифікації», до якого долучилися своїми підписами українські соколи в Брно, Ржевицях, Пшібрамі та Празі. Протест було надіслано до Президії Чехословацької сокільської громади. Хоча відповіді на цей протест українці не отримали, але він став початком організації нових сокільських гнізд [4, арк.15].

Після «пацифікації» 1930 р. кількість молоді, що виїжджала за межі Галичини на навчання, зокрема до Чехословаччини, – зросла. Восени 1930 р. до Брно приїхало біля 40 студентів, більша частина яких взялася до сокільської праці. У Чехословацькому «Соколі» Брно I під проводом І. Калічака утворилося два сокільські рої, що нараховували по 12 членів.

Як констатував І. Калічак, «перші дні вправ для не одного з наших були страшною мукою. Аж жаль було дивитися, як вони були незручні й не моторні, як не мали найменшої культури тіла у його володінні. Кожний новоспечений тоді член «Сокола» виходив з вправ з сею думкою, щоб більше до них не вертати. Причина лежить у тому, що ми, українці під оглядом тіло виховної культури є майже в пеленках. Все зневірюємося, розпочатого діла

не викінчуємо й чуємо нехить до послідовної руханкової праці. Тому теж новоприбувні до «Сокола» Брно I зі страхом і соромом побачили сю страшну різницю між виробленими змагунами й новиками. Се завважив і провідник I-го роя, тому всіма способами старався вправляючим улекшити найпримітивнішу руханку: то добрим словом, то фаховою радою, то підбадьорюванням, щоб видержали й на дусі не підупадали» [174, 1931, 11 липня].

Через рік праці в гнізді Брно I кількість українських соколів не лише не зменшилося, але й збільшилося. На жаль, I. Калічак був змушений виїхати з Брно, відійшли також старші соколи. На загальних зборах українських соколів у Брно 4 грудня 1931 р. створено товариство «Український Сокіл», яке стало неформальною філією «Сокола» Брно I і нараховувало 38 членів. Старостою товариства обрано М. Пагута, а начальником – Б. Турко. У квітні 1932 р. обрано Є. Городинського [174, 1931, 11 липня].

20 січня 1931 р. у Ржевицях – місці осідку української гімназії – організовано гурток «Український Сокіл», який складався з учнів гімназії. До цього гуртка входило 20 членів. Ініціатором став М. Сорока, а із старших соколів найактивнішим був А. Яковенко.

В. Прохода відзначав прихильне ставлення матірнього чехословацького «Сокола» у Ржевницях. Також він звернув увагу на матеріальний стан гуртка: «Наші молоді соколи в Ржевницях настільки бідні, що не мають можливости не тільки набути собі сокільські однострої чи придбати собі прапор, але навіть купити собі руханкове вбрання (штани й черевики). На жаль, вони не будучи самостійними, як учні гімназії, крім загальної байдужости до своєї праці, мусять переборювати ще перешкоди від своїх, які постають наслідком отого «вузького галицького виховання», про яке згадував побратим I. Калічак. Через це чинність нашого гуртка не є так успішна, як можна було б того сподіватися. Та проте його працю треба оцінювати дуже поважно» [205, с.177–178].

На початку 1930-х рр. відродилося втретє українське сокільське життя в Празі завдяки активній діяльності Я. Білянського. 17 грудня 1931 р. вдалося об'єднати 8 соколів, що й дало змогу створити в Празі товариство «Український Сокіл». Осередком своєї діяльності обрано Нуслі. У 1932 р. «Український Сокіл» у Празі нараховував вже біля 30 членів [6, арк.16].

Активну діяльність виявив гурток «Українського Сокола» в Пардубіце, який очолив Ю. Синявський. Його утворено восени 1931 р., кількість членів – 8. Українці на чолі з П. Петренком також намагалися створити сокільський гурток в Градці Крільовой, проте безуспішно [6, арк.19].

Поза Чехословаччиною найактивнішою була діяльність Українського руханкового товариства «Сокіл» в Буенос-Айресі (Аргентина). 26 квітня 1931 р. відбулися установчі збори товариства «Сокіл», до якого увійшли 33 побратими. Старостою товариства обрано Максима Заболотного, а начальником – Йосифа Шкеду (колишній начальник «Українського Сокола» в Подєбрадах) [6, арк.19].

Незважаючи на економічну кризу та матеріальну скруту, українська еміграція в Аргентині зацікавилася сокільською ідеєю. Про це свідчить заснування двох філій товариства в Ля-Фальзі та Кордобі, до яких (разом із «централєю» в Буенос-Айресі) входив 81 член. «Аргентинський Український Сокіл, – підкреслював В. Прохода, – поставив собі цілком слушне далеко йдуче завдання працювати не для себе, ні для зиску, ні для слави кожного зокрема, лише для слави великої ідеї... протягом кількох поколінь відродити нарід свій... Треба сподіватись, що, як тільки слабне сучасна криза, наші соколи в Аргентині спроможуться на урядження своїх рухівець, щоб належно плекати культуру тіла, бо тривала систематична руханка гартує не лише фізичні, але й духовні сили» [205, с.179]. «Український Сокіл в Буенос-Айресі намагався розширити свою діяльність в сусідній Бразилії, де еміграція була старша від аргентинської [205, с.179].

Загалом сокільський рух в Аргентині (Буенос-Айрес, Кордоба, Ляс-Тунас) був надзвичайно активний. Загалом сокільські товариства нараховували біля 200 членів. На VI з'їзді Союзу українського сокільства за кордоном, що відбувся 26 грудня 1937 р., були присутні уповноважені представники від українського сокільства в Аргентині (Ф. Мороз, В. Прохода). VI з'їзд Союзу був приурочений 20-ій річниці боротьби «за найвищий ідеал української нації. До нового складу управи Союзу увійшли В. Прохода – голова й виховник, Д. Гурин і Гр. Синявський – заступники голови, Фр. Корчонь – начальник, М. Антоновичівна – начальник, І. Лозовнюк – фінансовий референт, Я. Якубівський – скарбник, Я. Моралевич – справник, Ір. Садовська – заступник справника» [179, 1938, Ч.6].

«Сокіл-Батько» підтримував зв'язки із хорватським і югославським сокільськими товариствами, болгарською руханковою організацією «Юнак» в Софії [179, 1929, Ч.3, 4]. Навесні 1931 р. були спроби створити українську сокільську організацію у Великому Бечкерекі біля Банату, але українським соколам – надзвичайним членам югослов'янського «Сокола» запропоновано заснувати «Русское гніздо». Із цього приводу В. Прохода писав: «Та минули вже часи, коли українці працювали для слави й величі москалів і вже не повернуться. Хай росіяни працюють самі для себе, а українці повинні і мусять працювати, наколи вони є справжніми соколами, для слави свого українського народу». Українські соколи у Великому Бечкерекі влітку 1931 р. взяли участь у здвизі Банатської сокільської округи, де вони виступали як «Україно-Кубанський Сокільський Хор», пісні якого передавало місцеве радіо. Певні прояви українського сокільського руху спостерігались в інших містах Югославії, проте до тривалої організаційної праці не дійшло [6, арк.23].

Утворення нових сокільських організацій в ЧСР та поза її межами спричинили створення Союзу українського сокільства за кордоном. 26 грудня 1931 р. в Подєбрадах відбувся ініціативний з'їзд представників

українських сокільських товариств та гуртків в Буенос-Айресі, Великому Бечкереку, Ржевицях, Празі, Пардубіце, до яких приєдналось також своїми деклараціями товариство у Брно. На з'їзді ухвалено проект статуту Союзу, згідно з яким метою Союзу є об'єднання і розвиток українських сокільських товариств, філій та одиниць за кордоном для піднесення фізичної й моральної сили українського народу на засадах ідей Мирослава Тирша та Індртіха Фігнера – творців сокільства. Статут передбачав, що «членами Союзу можуть бути юридичні й фізичні особи, себто українські сокільські товариства й філії, поодинокі соколи й сокілки, які є дійсні, або колишні члени українських, або інших слов'янських сокільських організацій, лише в тому випадкові, коли в місці їх перебування нема української сокільської організації. Прийняття в члени Союзу вирішує його Управа після з'ясування, що організація або поодинокий сокіл(ка) виконали всі вимоги загальних сокільських принципів та традицій» [205, с.180].

На цьому ж з'їзді обрано тимчасову управу Союзу, до якої увійшло по одному представникові зі всіх вищеназваних організацій, що перебували поза Подєбрадами. Президія Управи, до якої увійшли голова Василь Прохода, начальник Ярослав Благітка та справник Семен Черняхівський, подала Статут Союзу на затвердження Краєвого (земського) уряду в Празі [6, арк.32].

На з'їзді було вирішено – із дозволу та за підтримки «Сокола-Батька» – взяти участь у ІХ Всесокільському здвизі в Празі 12 червня – 6 липня 1932 р., щоб вшанувати пам'ять Мирослава Тирша в 100-у річницю його народження. Українське сокільство за кордоном готувалося до цього величавого свята не лише європейського, а й світового значення. У 1932 р. Василь Прохода зазначив, що українське сокільство «сподівається, за всебічної матеріальної й моральної підтримки всього нашого громадянства без різниці політично-групових та партійних переконань, показати, наскільки воно виконало заповіт великого слов'янського учителя, наскільки воно підготовлене до охорони своєї доброї справи, оборони чести і власного

добробуту, забезпечення поступу та виборення кращого майбутнього й відновлення слави свого народу» [205, с.182].

Діяльність сокільських організацій за кордоном базувалася на 10 заповідях «Сокола-Батька». Ідеолог сокільського руху за кордоном В. Прохода досить влучно та вичерпно їх пояснив.

Перша заповідь – «сокіл – це символ Свободи». Пояснюючи її, В. Прохода порівняв свободу із рабством: «ми знаємо рабів духових і фізичних. Духове рабство попереджає рабство фізичне – поневолення. Лише самовдосконалення може звільнити від поневолення. Ніяка зовнішня сила не зробить раба вільним. Доки раб не позбудеться рабської психіки, доки не піднесеться на вищий щабель духової й фізичної культури, доки не виплекає в собі стремління невпинно змагатися та відчувати цілою істотою перевагу краси великого лету над огидністю плазування, – доти даремні будуть всі спроби звільнити раба від поневолення» [181, 1934, Ч.3(4)].

Другу заповідь – «Сокіл стремить – виховати здорове тілом і духом молоде покоління української нації» – В. Прохода потрактував словами засновника сокільства М. Тирша, який «вчив, що загальною ознакою розбитого й хорого суспільства є розбещений егоїзм і брехня, які в ньому панують і яких воно саме не спостерігає. Поневолена нація не тому – поневолена, що така її доля, а тому, що вона не має в собі здорового й міцного ядра, біля якого гуртувались би її кращі сили, які можуть в рішучій хвилі стати до бою за свою національну правду. Коли ж вони роз'єднані, то й найбільше рішучі окремі змагання невічатся своїми ж плазунами. Лише здорова нація здатна до оборони та здобуття своєї незалежності» [181, 1934, Ч.3(4)].

Третю – «Сокіл – це свідомий, карний громадянин української нації» – обґрунтував браком усвідомлення своїх обов'язків перед нацією, що, на його думку, є «ознакою хиткого і нерозвиненого характеру людини, що може служити лише, так би мовити, погноєм для розвитку інших. За свідомістю приходить карність, бо й вона мусить бути свідома, а не канчукова. Хто дбає

лише про свої права та занедбує свої обов'язки, той ніяких прав не придбає. Тому кожний мусить знати своє місце і на ньому як найкраще виконувати свій обов'язок перед нацією» [181, 1934, Ч.3(4)].

Четверту заповідь – «Сокіл вчиться – єдності, карности й послуху, стаючи в ряд – чоту» – розтлумачив, порівнюючи сокілство із школою: «в цій школі основою виховання є: «сила й порядність, чинність і витривалість, моральність і карність, любов до батьківщини, любов до свободи». Щоденні вправи гартують тіло і духа. З окремих одиниць витворюється одне гармонійне велике ціле, в якому кожний складник знає своє місце. Тут нема галасу про об'єднання, бо воно виявляється само собою на ділі, як тільки начальник дасть належний наказ» [181, 1934, Ч.3(4)].

П'ята заповідь – «Сокіл слухає лише наказу своєї виборної старшини, – закликала до дисципліни всередині організації. Лідер сокілського руху за кордоном вважав, що «загальна розгнuzданість, брак точности і порядку, невизнання своїх авторитетів та підпорядкування чужій силі не сміють мати місця в сокілській організації. Добровільне підпорядкування своєї волі – волі своїх ліпших обраних одиниць є основою нормального життя та співпраці в людській громаді. Де цього нема, – там панує анархія. Тим більше вимагають такого підпорядкування соборні змагання й зусилля до виборення ліпшого майбутнього – в житті цілої нації. Коли нема такого підпорядкування, нема ні єдности, ані зосередження власних сил. Для плекання єдности та співпраці мусить бути провід і безумовний послух йому» [181, 1934, Ч.3(4)].

Шосту – «Сокіл пам'ятає, що: світ посідає той – хто його здобуває, ділами – не словами, не плачем – а мечем, байдужі гинуть, нероба стає рабом, не лебезити – але стреміти» – пояснював словами М. Тирша: «чим більше мета, якої потрібно досягнути, тим більше праці та витривалости вона вимагає. Проханнями, благаннями ласки чи кволими протестами перед міцними цього світу ще ніякий нарід не здобув собі свободу. Мирослав Тирш сказав, що для виборення собі свободи і здобуття того, що належить по праву, потрібно

міцних та відважних юнаків і мужів. Тому – зброя в кожній руці!» [181, 1934, Ч.3(4)].

Сьома заповідь – «Сокіл дбає про народню честь, сміле око, сильні груди, мало слів, багато діл» – закликала, за словами В. Проходи, до плекання почуття власної національної гідності: «Сокіл не сміє понижувати свого національного імени ні перед ніким. Дбаючи про сміле око та сильні груди, Сокіл може виступати на зовні й нав'язувати зв'язки з іншими лише як рівний з рівним. Коли є свому партнерові не дорівнює, не сміє запобігати в нього ласки, але мусить працювати й працювати, щоби дігнати і перегнати» [181, 1934, Ч.3(4)].

В. Прохода обґрунтовував ще одну складову ідеології українського сокілства – військову підготовку молоді. За його словами, «сокіл і вояк – борці за свою національну Правду. Вони змагаються за свободу свого народу. [...] Право на існування мають лише міцні духом і тілом народи. Сокіл і вояк цю міць свого народу плекають, виховуючи підростаючі покоління в дусі самопосягати для нації, активістичного запалу та лицарства. Сокіл і вояк готові за свої ідеали покласти власне життя» [181, 1934, Ч.1].

«Сокола» і «вояка» об'єднувала боротьба проти поневолення свого народу. На думку В. Проходи, у визвольній боротьбі поневоленої нації важливі чотири чинники: «1) моральні прикмети нації; 2) фізична сила та витривалість нації в боротьбі; 3) непохитність волі до боротьби та 4) ясно окреслений національний ідеал» [181, 1934, Ч.1].

Плекання військової підготовки, готовності стати на захист Батьківщини – одне з головних завдань сокілства. «Це поготівля, – констатував В. Прохода, – полягає в тім, що в добі національного зриву сокілство дає різному війську морально й фізично здорових, міцних і відважних мужів та юнаків. Лише з такими вояками можлива успішна збройно-визвольна боротьба» [181, 1934, Ч.1].

Про тісний контакт «Сокола-Батька» та сокілських організацій за кордоном свідчить також листування. Зокрема 10 лютого 1934 р. Союз

українського сокільства за кордоном надіслав привітання старшині «Сокола-Батька» у Львові у зв'язку із 40-річчям діяльності товариства. У ньому староста Платон Цісар і справник Володимир Дороган наголосили: «Під пізнішим проводом сокільського Батька побратим професора Івана Боберського створив собі український сокільський рух непохитні основи, яких не розбили ні воєнні жахіття на українських землях, ні повоєнні страждання України, ані сучасне лихоліття українського народу. Сокіл-Батько завше встояв і під найтяжчими ударами високо тримав український сокільський прапор. Чинотворча ідея побратима д-ра Мирослава Тирша щораз більше поширюється серед українського народу. Гасло невпинного руху вперед стало джерелом розвитку Сокола-Батька. Духова єдність всіх українських Соколів, зміцнена тяглістю праці за собою йдучих сокільських поколінь, є визначною заслугою Сокола-Батька перед українською нацією» [181, 1934].

Таким чином, у першій половині 1930-х рр. Союз українського сокільства за кордоном нараховував: у Буенос-Айресі – 80 членів, Брно – 40, Празі – 30, Подєбрадах – 25, Ржевницях – 30, а також десятків розкиданих в Чехословацькій республіці поодиноких «соколів». Українське сокільство наслідувало майже 40-літню традицію «Сокола-Батька» й на чужині виконувало його 10 заповідей. Воно дистанціювалось від еміграційної партійно-політичної боротьби, співпрацювало з іншими аналітичними українськими організаціями, зокрема із Пластом.

ВИСНОВКИ

Після завершення Першої світової та українсько-польської воєн товариство «Сокіл-Батько» зуміло відновити діяльність у 1922 р., а перші загальні збори відбулися в 1923 р. В організаційному розвитку сокільського товариства в Галичині у міжвоєнний період ХХ ст. окреслено три періоди: I (1923 – 1928) – відновлення діяльності передвоєнних товариств і заснування нових; II (1928 – 1933) – зменшення кількості товариств у зв'язку з посиленням тиску польської громадськості (листопадові події 1928 р.), інституцій влади («пацифікація» 1930 р.); III (1934 – 1939) – спроба оздоровити сокільський рух на основі нової програми діяльності. Перші два періоди пов'язані з головуванням у товаристві М. Заячківського, третій – М. Хропов'ята.

На ідеологію сокільських товариств мали вплив ідеї засновників чеського сокільства – М. Тирша та І. Фігнера. Ідеологи українського сокільства, відкинувши ідеї панславізму, адаптували діяльність до потреб національно-визвольного руху українців у межах політичної системи Другої Речі Посполитої. Вагомим є внесок у розвиток сокільської ідеології у 1920 – 1930-х рр. І. Боберського, С. Гайдучка, Е. Жарського, І. Мрица, М. Тріля, П. Франка, Т. Франка та ін. Одним із основних завдань діяльності «Сокола» було формування історичної пам'яті. Пропагуючи героїчний шлях Легіону УСС, участь соколів у визвольних змаганнях 1914 – 1923 рр., вшановуючи велич І. Мазепи, М. Шашкевича, Т. Шевченка, І. Франка та цінуючи їхнє значення у національному відродженні, соколи через комплекс національно-патріотичних заходів утверджували у свідомості українців краю віру в сенс організації та боротьби за національні права.

В умовах політичної системи Другої Речі Посполитої завдання сокільських товариств залишалося незмінним – «виховання своїх членів в душі спортивного та духовного розвитку». Основними напрямками діяльності стали: 1) руханково-гімнастичний, спортивний; 2) протипожежний; 3) викуп

«Українського городу»; 4) пропагандистсько-видавничий і національно-просвітницький. Найбільш масовими і популярними формами діяльності «Сокола-Батька» стали організація крайового здвигу (1934 р.), щорічних сокільських обласних, окружних, повітових, районних сокільських свят, «Запорізьких ігрищ», спортивних сокільських змагань із різних видів спорту, «Днів українського спортсмена», сокільських свят, присвячених Т. Шевченкові, І. Франкові, М. Шашкевичу, сокільських чайних вечорів, фестин. Метою цих прилюдних виступів були: 1) вшанування великих історичних подій; 2) пропагування сокільської ідеї; 3) демонстрація громадянству результатів праці; 4) перевірка сил, організованості і тіловишколу членів.

Члени «Сокола-Батька» пропагували не тільки заняття практично усіма видами спорту (велосипедний спорт, веслування, фехтування, лижний спорт («лещетарство»), ковзанярський та санний спорт, хокей («гаківка»), баскетбол («кошиківка»), бокс («стусан»), туризм («мандрівництво»), стрільба), але й національно-культурницьку діяльність, зокрема влаштували аматорські театральні вистави, прогулянки, танці та співи й інші культурні заходи. Обов'язковим елементом діяльності сокільських гнізд було відкриття при них бібліотек. На жаль, у міжвоєнний період ХХ ст. товариству не вдалося викупити земельних площ у Львові на вул. Стрийській для створення т. зв. «Українського городу», як і реалізувати деяких інших проектів через непоступливу позицію інституцій польської влади та нестачу коштів.

Сокільські товариства в Галичині співпрацювали із «Січчю», «Лугом», «Пластом», а також із «Просвітою», Українським педагогічним товариством «Рідна школа», Ревізійним союзом українських кооперативів, товариством «Плай», Українським товариством охорони воєнних могил та ін. Задля реалізації спільної мети – всебічного виховання української молоді в дусі патріотизму, самопожертви, відповідальності й дисципліни – було проведено спільні сокільсько-лугові, сокільсько-січові свята, фестини, свята

героїв визвольних змагань 1914 – 1923 рр. та ін. Інколи у 1920–30-х рр. співпраця замінювалася гострою конкуренцією.

У 1920 – 1930-х рр. УНДО, КПЗУ, ОУН змагалися за впливи на товариство «Сокіл-Батько». Хоча соколи декларували позапартійність громадської організації, найбільший вплив на організацію мали націонал-демократи. Саме УНДО, його представники в Українській парламентській репрезентації захищали організаційно-правові засади діяльності «Сокола» перед польськими урядовими інституціями. КПЗУ та комсомольські організації робили спроби підкорити деякі сокільські товариства, маючи на меті розколоти національний рух в ім'я вузькопартійних цілей. Значні впливи в окремих сокільських товариствах мала ОУН, прагнучи їх підпорядкувати ідеологічно та організаційно.

Товариство «Сокіл-Батько» у досліджуваній період здійснювало масштабну видавничу діяльність. До середини 30-х рр. ХХ ст. було видано близько 130 назв науково-публіцистичних та літературних видань. Центральна видавала підручники, посібники, правила змагань, описи вправ, календарі. Значну популярність здобув періодичний часопис «Сокільські вісти» (1928 – 1939), який друкував матеріали про ідеологію сокільського руху, методіку фізичного виховання; висвітлював проблеми жіночого спорту; підтримував ідеї української визвольної боротьби, описуючи пам'ятні сторінки українського стрілецтва; розповідав про своїх сучасників – провідників ідеї фізичного й духовного розвитку українського народу; пропагував справу викупу українського майдану у Львові; інформував про сокільські свята.

Провідним осередком українського сокільства в еміграції стала Чехословацька республіка. У діяльності українських сокільських товариств за межами Другої Речі Посполитої виділено два періоди. Перший (1920-і рр.) пов'язаний зі складним процесом організаційного становлення українських сокільських організацій в Подєбрадах, Пардубіце, Празі, Брно, Ржевницях, Пшібрамі. Періоди зростання кількості членів та активізації діяльності змінювали хвилі організаційного занепаду, що можна пояснити чисельністю

студентів-українців та учнів гімназій у цих містах. Спроби консолідації українських сокільських товариств у формі Комітету заступництва українського сокільства за кордоном та Союзу українських сокільських організацій Чехословаччини не були реалізовані. Другий період (1930-і рр.) характеризує зростання активності сокільських товариств не тільки в Чехословаччині, а й в Аргентині, Югославії та Франції. Об'єднання сокільських товариств в Союз українських сокільських організацій за кордоном розширило координацію діяльністю сокільських товариств поза межами Другої Речі Посполитої, активізувало співпрацю із «Соколом-Батьком» у Львові.

Спортивна, національно-культурна діяльність сокільських товариств у Галичині, в осередках української еміграції в Європі та в Південній Америці у міжвоєнний період ХХ ст. мала важливе значення для піднесення рівня національної свідомості, збереження національної пам'яті та консолідації українців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

I

Архівні документи

Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України)

Фонд 269. Колекція документів «Український Музей в Празі».

Оп. 1.

1. Спр. 1002. Проекти статуту і статут Союзу українських сокільських організацій за кордоном (чеською та українською мовами); тексти сокольської присяги (обітниці), обіжники Союзу українських сокільських організацій в ЧСР за 1934 – 1935 рр., 35 арк.

2. Спр. 1004. Протоколи пленарного засідання Комітету заступництва українського сокільства за кордоном 13 березня 1927 р., установчих зборів Союзу українських сокільських організацій (СУС) в ЧСР 31 березня 1927 р., засідань союзної ради СУС 11 і 20 грудня 1927 р., 21 січня і 18 березня 1928 р., 23 арк.

3. Спр. 1005. Протоколи ініціативного з'їзду Союзу українських сокільських організацій за кордоном 26 грудня 1931 р. та першого з'їзду Союзу українського сокільства за кордоном 30 жовтня 1932 р. та матеріали до них, 72 арк.

4. Спр. 1006. Протокол четвертого з'їзду Союзу українського сокільства за кордоном 26 січня 1936 р. та матеріали до нього, 116 арк.

5. Спр. 1007. Протоколи засідання членів шостого з'їзду Союзу українських соколів за кордоном 26 грудня 1937 р., сьомого і восьмого надзвичайних з'їздів Союзу українського сокільства за кордоном (12 лютого 1939 і 12 липня 1939 р.), ліквідаційної комісії в справах

сокільських організацій в протекторатах Чехії і Моравії (20 лютого 1940 р.), 28 арк.

Оп. 2.

6. Спр.157. Копії статутів Союзу українського сокільства за кордоном (СУС), товариства «Український сокіл» в Подєбрадах, Українського військово-наукового товариства в Празі. Звернення Союзу українського сокільства за кордоном до українського громадянства, копія звіту старости СУС про діяльність за 1930 р., відомість про кількість членів СУС на 9 червня 1932 р., рукописні і машинописні копії статей В. Проходи про сокільський рух. 1930–1937, 117 арк.

7. Спр. 158. Рукописи виступів, рефератів, статей та інших творчих матеріалів В. Проходи про С. Петлюру, з історії визвольних змагань 1917–1920 рр., історії армії УНР, 191 арк.

8. Спр. 159. Листування В. Проходи з Головою ДУ УНР А. Ливицьким, військовим міністром УНР В. Сальським, генерал-хорунжими В. Змієнком, В. Кущем, В. Петрівим, громадсько-політичними діячами І. Боберським, А. Яковлівим, С. Сірополком, В. Филоновичем та іншими, з українськими емігрантськими організаціями про стан і життя української еміграції, об'єднання її зусиль для продовження боротьби за державність, про діяльність української військової еміграції, сокільський та пластовий рух, з інших питань. 31.07.1927, 90 арк.

9. Спр. 160. Листування В. Проходи з політичним і військовим керівництвом Держ. Центру УНР в екзіні, емігрантськими організаціями, приватними особами з суспільно-політичних та інших питань, з життя і діяльності української еміграції.

10. Спр. 161 Теж. 01.01.1932 – 29.12.1932, 152 арк.

**Центральний державний історичний архів України у м. Львові
(ЦДАЛ України)**

**Фонд 312. Українське спортивне товариства «Сокіл-Батько»,
м. Львів 1894–1939.**

Оп.1.

11. Спр. 1. Статути товариства за 1892, 1906, 1929 р.

12. Спр. 6. Листування з І. Боберським про наслідки його поїздки за кордон для проведення організаційних заходів (заснування філіалів товариства, збірка грошей на викуп спортивного майдану у Львові та інші питання). (1927–1937), 19 арк.

13. Спр. 7. Зразки заяв та листів до намісництва, воєводства комітету засновників про затвердження статутів і надання дозволу на організування філіалів товариства (1928–1937), 5 арк.

14. Спр. 8. Положення про роботу від поручників товариства в повітових філіях товариства. (1934), 9 арк.

15. Спр. 9. Витяг із статуту, статті, листи та інші матеріали про зміну статуту товариства в 1934 р. (1934–1935), 7 арк.

16. Спр. 10. Повідомлення про зміну статуту в зв'язку зі зміною характеру діяльності товариства. (9 травня 1935 р.), 12 арк.

17. Спр. 11. Листи президії УЛР депутатам польського сейму в справі затвердження статуту товариства. (1935–1937), 34 арк.

18. Спр. 13. Звернення ЦК Комуністичного Союзу Молоді до Соколів із закликом об'єднатися на боротьбу проти польської окупації та розірвати зв'язки з УНДО, ОУН і Фронтом єдності. (червень 1936 р.), 2 арк.

19. Спр. 14. Статут ПСК (Повіт Сокільського Комітету), 7 арк.

20. Спр. 15. Статут філіалів товариства, 6 арк.

21. Спр. 16. Положення про прапор товариства, 3 арк.

22. Спр. 17. Проект сокільського значка («Сокільської Відзнаки справлені) СВС, 2 арк.
23. Спр. 18. Бланк членського квитка з текстом «Сокільського гімну» та «Десять заповідей українського Сокола», 1 арк.
24. Спр. 19. Відозви й повідомлення товариства. (1902–1935), 115 арк.
25. Спр. 21. Накази товариства. (1908–1936), 216 арк.
26. Спр. 22. Обіжники за період від 20 грудня 1933 по 20 грудня 1937 р., 93 арк.
27. Спр. 23. Методичні вказівки про роботу інструкторів товариства. (1934), 23 арк.
28. Спр. 24. Інструкції про організацію і діяльність Повітового Сокільського Комітету (ПСК), 54 арк.
29. Спр. 26. Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про діяльність організаційно-технічної секції. (1901–1928), 287 арк.
30. Спр. 27. Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про діяльність пожежної секції товариства. (1902–1927), 214 арк.
31. Спр. 28. Звіти про діяльність товариства. (1927–1928), 52 арк.
32. Спр. 29. Звіти представників старшини товариства про перевірку роботи філіалів у місцевостях на літери Б–Я. (1927–1937), 192 арк.
33. Спр. 30. Звіти і листування та інші матеріали про діяльність спортивної секції товариства. (1928–1931), 152 арк.
34. Спр. 31. Протоколи перевірки філіалів товариства в місцевостях на букви В–Ш. (1929).
35. Спр. 32. Звіти інструкторів про наслідки поїздок до сокільських гнізд з метою підготовки до Сокільського окружного свята у Львові. (1932), 54 арк.
36. Спр. 33. Звіти про діяльність товариства. (1933–1937).

37. Спр. 34. Статистичні дані про організаційний стан філіалів товариства. (1934–1938).
38. Спр. 35. Статистичні дані про соціальний склад старшин філіалів товариства. (1934).
39. Спр. 36. Звіт про діяльність організацій секції. (1938).
40. Спр. 44. Книга запису протоколів засідань старшини та загальних зборів товариства за період від 21 грудня 1922 до 1 квітня 1928 р. Том VII. (1922–1928).
41. Спр. 45. Книга запису протоколів засідань старшини та секцій товариства. Т. VIII. (1931–1932).
42. Спр. 46. Книга запису протоколів засідань старшини за період від 11 липня 1934 до 26 лютого 1936 р. Т. IX і останній. (1934–1936).
43. Спр. 49. Книга запису протоколів засідань організаційно-технічної секції товариства за період від 15 січня 1909 р. до 29 березня 1926 р. (1909–1926).
44. Спр. 50. Книга запису протоколів засідань Комітету по організації сокільських свят, вечорів, концертів за період від 18 січня 1910 р. до 11 січня 1931 р. (1910–1931).
45. Спр. 51. Книга запису протоколів засідання спортивної секції товариства за період від 22 грудня 1913 до 4 вересня 1930 р. (1913–1930).
46. Спр. 52. Протокол, списки учасників, довідки, листування та інші матеріали про скликання «Сокільської анкети» (1927–1937).
47. Спр. 53. Текст промови голови товариства Колідчука, виголошеної на загальних зборах в честь повернення з-за кордону засновника українського сокільства І. Боберського. (19.02.1928).
48. Спр. 54. Книга реєстрації засідань старшин та комісій товариства з вказівкою питань порядку денного та прізвища присутніх. Т. 1. (1928–1930).

49. Спр. 55. Книга реєстрації засідань старшин та комісій товариства з вказівкою питань порядку денного та прізвища присутніх. Т. 2. (1930–1932).

50. Спр. 56. Книга реєстрації засідань старшин та комісій товариства з вказівкою питань порядку денного та прізвища присутніх за період від 16 травня 1933 р. до 21 червня 1933. Т. III. (1933).

51. Спр. 57. Книга реєстрації засідань старшин та комісій товариства з вказівкою питань порядку денного та прізвища присутніх. Т. 4 і останній. (1933–1934).

52. Спр. 58. Інформація делегата філіалу товариства в Калуші про загальні збори товариства у Львові, які відбулися 14 квітня 1929 р.

53. Спр. 59. Книга протоколів засідань технічної секції. (1930–1936).

54. Спр. 60. Книга протоколів засідань комісій по сокольській формі. (1930–1934).

55. Спр. 61. Книга запису протоколів засідань спортивної секції. (1936–1937).

56. Спр. 64. Протоколи з'їзду начальників філіалів товариства. (1921–1928).

57. Спр. 65. Протоколи, звіти, листування та інші матеріали про підготування і організацію III Краєвого Сокольського з'їзду з нагоди 40-річного ювілею товариства. (1934).

58. Спр. 66. Листи до Комітету Всенаціонального просвітницького конгресу про підготування до IV кураєвого сокольського з'їзду у Львові. (16/XII.1937).

59. Спр. 69. Листування з гродським староством і Львівською поліцією про надання дозволу на проведення вечорів, зборів, спортивних змагань та повідомлення про проведення цих культурних заходів. (1910–1937).

60. Спр. 70. Програма спортивно-пожарного курсу товариства. (1926–1927).
61. Спр. 71. Листування зі старшиною товариства і приватними особами про організування товариством курсів і надіслання інструкторів. (1927–1937).
62. Спр. 72. Угоди, складені з Галідучком Степаном про видання підручників для спортивних вправ та листування з ним з цього питання. (1927–1929).
63. Спр. 73. Листування з українським мистецьким гуртком «Спокій» О. Кульчицького та Ярославом Пастерноком про участь в конкурсі на проект афіші з нагоди 35-річчя заснування сокільського товариства. (1927–1929).
64. Спр. 74. Статут, положення, повідомлення, листи та інші матеріали про організування і проведення спортивних змагань. (1933–1937).
65. Спр. 75. Список спортивних гуртків у Львові, Стрию, Дрогобичі, Бориславі.
66. Спр. 76. Листування з польським спортивним товариством «Sokół-Mocier» у Львові про надіслання сокільських видань, винаймлення приміщень та інші питання: у справі є звіти, рішення та інші матеріали про діяльність товариства. (1890–1933).
67. Спр. 77. Листування з науковими культурно-освітніми та іншими товариствами і організаціями про участь членів товариства «Сокіл-Батько» в їхніх зборах і нарадах. Т. 1. (1897–1932).
68. Спр. 78. Листування з науковими культурно-освітніми та іншими товариствами і організаціями про участь членів товариства «Сокіл-Батько» в їхніх зборах і нарадах. Т. 2 і останній. (1933–1939).
69. Спр. 79. Листування з приватними особами про надіслання статуту товариства. (1901–1934).

70. Спр. 80. Запрошення педагогічних, культурно-освітніх та інших товариств на ювілейні свята, концерти, вечори з додатком програм. Т. 1. (1901–1929).

71. Спр. 81. Запрошення педагогічних, культурно-освітніх та інших товариств на ювілейні свята, концерти, вечори з додатком програм. Т. 2. (1930–1934).

72. Спр. 82. Запрошення педагогічних, культурно-освітніх та інших товариств на ювілейні свята, концерти, вечори з додатком програм. Т. 3. (1935–1937).

73. Спр. 83. Листування з культурно-освітніми, педагогічними та іншими товариствами про прийняття участі у святах, вечорах, концертах, організованих товариством. Т. 1. (1902–1933).

74. Спр. 84. Листування з культурно-освітніми, педагогічними та іншими товариствами про прийняття участі у святах, вечорах, концертах, організованих товариством. Т. 2 і останній. (1934–1936).

75. Спр. 85. Листування з культурно-освітніми товариствами, видавництвами і приватними особами про надіслання сокільських видань. (1902–1937).

76. Спр. 86. Привітальні листи культурно-освітніх, спортивних, господарських та інших товариств і приватних осіб з нагоди свята, ювілейних дат. (1903–1937).

77. Спр. 87. Привітальні листи наукових, культурно-освітніх, спортивних та інших товариств і установ з нагоди 40-річчя заснування товариства. (1934).

78. Спр. 88. Листування редакції органів товариства «Сокільські вісті», «Вісті з Запоріжжя» з науковими, культурно-освітніми та іншими установами і приватними особами про надіслання і поміщення статей та передплату на сокільські часописи. (1906–1937).

79. Спр. 89. Листування з культурно-освітніми товариствами про організування курсів вищої освіти, суспільної праці та інших і просьба надіслати інструкторів для ведення цих курсів. (1911–1932).

80. Спр. 90. Листи українських видавництв кооператив про видання ними календарів, альманахів. (1911–1933).

81. Спр. 91. Листування з Українським Економічним Бюро у Варшаві та українськими видавництвами про надіслання матеріалів діяльності товариства для публікації. (1911–1933).

82. Спр. 92. Листування з науковими і фінансовими установами про надіслання звітів і статуту товариства. (1912, 1933, 1935–1937).

83. Спр. 93. Листи українського ремісничого товариства «Зоря» про організування спортивної роботи серед ремісничої молоді з додатком статті під назвою «Опіка над ремісничою молоддю». (1925–1933).

84. Спр. 94. Листування з українським товариством «Опіка над інвалідами» у Львові про участь в похоронах, спільних походах на воєнні могили; у справі є статут, звернення та інші матеріали про участь товариства. (1925–1934).

85. Спр. 95. Листування з торговельною секцією товариства про надіслання книжок, сокільських відзнак та інші питання торгівлі. (1927–1937).

86. Спр. 96. Листування з українським товариством «Охорони воєнних могил» у Львові про участь у спільних зборах та походах на воєнне кладовище; у справі є розпорядження, повідомлення та інші матеріали про діяльність товариства. (1928–1937).

87. Спр. 97. Листування з українським Спортивним Союзом про співробітництво. У справі є положення, обіжники, повідомлення та інші матеріали про діяльність Спортивного Союзу. (1928–1936).

88. Спр. 98. Листування з українським протиалкогольним товариством «Відродження» про участь в конгресі, зборах, передплату на газету та інші питання. (1932–1937).

89. Спр. 99. Листування з українським товариством «Сокіл» в «Буенос-Айрес» про заснування і його діяльність. У справі є статут, протокол засідань товариства. (1930–1937).

90. Спр. 100. Листування з Об'єднанням українців у Сан-Пауло, з Петром Карманським про організацію українського товариства «Сокіл» у Сан-Павло та закуплення парку у Львові. (1928–1934).

91. Спр. 101. Листування з Союзом української молоді в Канаді і приватними особами про викуп спортивного майдану у Львові, надіслання сокільських видань та інші питання. (1909–1932).

92. Спр. 102. Листування з приватними особами в США про заснування українського товариства «Сокіл» в Нью-Йорку. (1907–1932).

93. Спр. 103. Листування з Об'єднанням українських організацій у Фінляндії і приватними особами про викуп спортивного майдану у Львові, про надіслання зразків сокольської форми та інші питання. (1911–1937).

94. Спр. 104. Листування з товариством «Українська Громада» в Софії та Союзом болгарських гімнастичних товариств «Юнак» про встановлення ділових зв'язків. (1928–1930).

95. Спр. 105. Листування з Українським науковим інститутом, «Товариством прихильників українського спорту» і організаційним комітетом XI Олімпійських ігор в Берліні, про участь українців в XI Олімпійських іграх, про надіслання сокільських видань та інші питання. (1911–1937).

96. Спр. 106. Листування з українським товариством «Сокіл» у Босковицях, Борно про надіслання сокольської форми, повідомлення про збори товариства та інші питання. (1928–1933).

97. Спр. 107. Листування з Союзом українських сокільських організацій в ЧСР про організаційну діяльність Союзу. (1912–1927).

98. Спр. 108. Листування з українським товариством «Сокіл» у Празі про участь в IX Всеслов'янському з'їзді, надіслання сокільських

видань та інші питання співробітництва; у справі є повідомлення, статті та інші матеріали про участь товариства. (1926–1937).

99. Спр. 109. Листування з Союзом українського сокільства за кордоном в Празі про участь в ІХ Всеслов'янському сокільському з'їзді, надіслання сокільських видань та інші питання співробітництва; у справі є статут, відозва та інші матеріали про діяльність Союзу українського сокільства за кордоном. (1931–1937).

100. Спр. 110. Листування з товариством «Український сокіл» в Перебродях про надіслання сокільських видань, поздоровлення зі святами та інші питання співробітництва; у справі є звіти, повідомлення та інші матеріали про діяльність товариства. (1927–1937).

101. Спр. 111. Листування з чеськими сокільськими організаціями про участь у Всеслов'янському з'їзді, повідомлення про діяльність українських соколів та інші питання співробітництва. (1894–1937).

102. Спр. 112. Листування з Хорватським Сокільським Союзом та Югославською Сокільською Матицею про заснування товариства «Сокіл» в Загребі, надіслання газети «Сокільські вісті» та інші питання. (1904–1936).

103. Спр. 123. Листування з фірмами, кооперативами та іншими установами про закуплення інвентаря, господарських товарів тощо і фінансові розрахунки з ними. Т. 2. (1925–1932).

104. Спр. 124. Листування з фірмами, кооперативами та іншими установами про закуплення інвентаря, господарських товарів тощо і фінансові розрахунки з ними. Т. 3. (1933–1935).

105. Спр. 125. Листування з фірмами, кооперативами та іншими установами про закуплення інвентаря, господарських товарів тощо і фінансові розрахунки з ними. Т. 4 і останній. (1936–1937).

106. Спр. 126. Листування з педагогічними, культурно-освітніми, спортивними та іншими товариствами і установами про винаймлення приміщення. Т. 1. (1897–1928).

107. Спр. 127. Листування з педагогічними, культурно-освітніми, спортивними та іншими товариствами і установами про винаймлення приміщення. Т. 2 і останній. (1929–1932).

108. Спр. 128. Листування з педагогічними, культурно-освітніми та іншими товариствами про ви позичення інвентаря. (1903–1937).

109. Спр. 131. Листування з товариством «Дністер» про організування ремонтних робіт у спортивних залах.

110. Спр. 134. Відозви, листування, списки, повідомлення та інші матеріали про викуп українського спортивного майдану у Львові на вулиці Стрийській. (1907–1937).

111. Спр. 135. «Золота книга» запису пожертвувань про викуп спортивного майдану (українського городу) у Львові, на вулиці Стрийській. (1925).

112. Спр. 136. Листування з адвокатами про захист товариства на судових процесах і виплату їм гонорару. (1927–1934).

113. Спр. 137. Листування з товариством «Дністер» про передачу майна розв'язаних філій товариства. (1927–1937).

114. Спр. 139. Лист НТШ про передачу майна товариству ім. Шевченка на випадок розв'язання товариства «Сокіл». 17 квітня 1934 р.

115. Спр. 140. Протести, відхилення, вироки, листування та інші матеріали про відчуження Львівським воєводством земельної ділянки товариства у Львові по вулиці Стрийській. (1938–1939).

116. Спр. 145. Книга запису побажань, доручень, прохань членів товариства з питань діяльності товариства. (1928–1929).

117. Спр. 146. Книга запису побажань, доручень, прохань членів товариства з питань діяльності товариства. (1929–1930).

118. Спр. 147. Книга запису побажань, доручень, прохань членів товариства з питань діяльності товариства. (1930–1931).
119. Спр. 148. Книга запису побажань, доручень, прохань членів товариства з питань діяльності товариства. (1931–1932).
120. Спр. 149. Книга запису побажань, доручень, прохань членів товариства з питань діяльності товариства. (1932–1933).
121. Спр. 150. Книга запису побажань, доручень, прохань членів товариства з питань діяльності товариства. (1933–1934).
122. Спр. 151. Книга запису побажань, доручень, прохань членів товариства з питань діяльності товариства. (1934–1935).
123. Спр. 152. Книга запису побажань, доручень, прохань членів товариства з питань діяльності товариства. (1935–1936).
124. Спр. 153. Книга запису побажань, доручень, прохань членів товариства з питань діяльності товариства. (1937–1938).
125. Спр. 158. Списки старшин і членів товариства. (1900–1937).
126. Спр. 161. Листи з протестами, вирізки газетних статей та інші матеріали про переслідування польською владою членів товариства. (1908–1928).
127. Спр. 167. Листування, заяви та інші матеріали про укомплектування штатів товариства і їх використання. (1903–1906, 1937).
128. Спр. 180. Списки філіалів товариства з поданням прізвищ їх замовників і керівного складу. (1907–1936).
129. Спр. 182. Списки філіалів товариства, в яких відбулися сокільські з'їзди з поданням прізвищ організаторів цих з'їздів. (1927).
130. Спр. 183. Алфавітна книга обліку філіалів товариства. (б/д).
131. Спр. 187. Звіти, листування та інші матеріали про заснування і діяльність філіалу в місцевості Белз. (1904–1936).
132. Спр. 188. Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про діяльність філіалу в місцевості Бережани. (1909, 1937).

133. Спр. 190. Звіти, накази, листування та інші матеріали про діяльність філіалу в місцевості Бібрка. (1904–1931).
134. Спр. 195. Звіти, повідомлення, листування та інші матеріали про діяльність філіалу в місцевості Богородчини. (1904, 1937).
135. Спр. 200. Звіти, повідомлення, листування та інші матеріали про заснування та діяльність філіалу Борщів. (1908–1937).
136. Спр. 205. Звіт, витяг з протоколу, листування та інші матеріали про діяльність філіалу в місцевості Буськ. (1906, 1937).
137. Спр. 206. Звіти, листування та інші матеріали про діяльність філіалу в місцевості Бучач. (1904–1938).
138. Спр. 288. Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про діяльність філіалу в місцевості Дрогобич. (1895–1939).
139. Спр. 309. Звіти, протоколи, листування та інші документи про діяльність філіалу у місцевості Жовква. (1904–1938).
140. Спр. 451. Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про діяльність філіалу в місцевості Клепарів. (1909–1937).
141. Спр. 452. Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про діяльність філіалу в місцевості Личаків. (1927–1939).
142. Спр. 538. Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про діяльність філіалу в місцевості Перемишль. (1901–1938).
143. Спр. 547. Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про діяльність філіалу в місцевості Підгайці. (1905–1938).
144. Спр. 561. Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про діяльність філіалу в місцевості Потеличі. (1928–1937).
145. Спр. 582. Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про діяльність філіалу в місцевості Рава-Руська. (1907–1938).
146. Спр. 641. Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про діяльність філіалу в місцевості Станиславів. (1922–1932).

Ф. 366. Боберський Іван (1873 – 1947), педагог, організатор українського спортивного руху в Галичині та за кордоном, голова товариства «Сокіл-Батько» у Львові 1908–1914 рр., професор».

Оп. 1.

147. Спр. 3. Листування з Союзом українських сокільських організацій за кордоном, 19 арк.

148. Спр. 4. Листування з М. Заячківським, В. Проходою, М. Хронов'ятком та ін., 31 арк.

149. Спр. 5. Листуванням з С. Гайдучком, 12 арк.

II

Опубліковані документи і матеріали

150. Боротьба за возз'єднання Західної України з Українською РСР. 1917–1939. Збірник документів і матеріалів. – Київ, 1979. – 559 с.

151. Кугутяк М. Українська націонал-демократія. 1918 – 1939. Документи і матеріали. – Київ – Івано-Франківськ : Нова зоря, 2004. – Т. 2. – 704 с.

152. Сокіл-Батько. Спортивно-рахункове товариство у Львові. Альманах. 1894 – 1994. – Львів : РВО «Основа», 1996. – 512 с.

153. Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9 т. – Київ : Дніпро, 2001. – Т.7 (20 – 40-ві роки ХХ ст.). – 440 с.

154. Україна і Польща 1920 – 1939 рр.: з історії дипломатичних відносин УРСР з Другою Річчю Посполитою. Документи і матеріали. – Київ, 2012. – 624 с.

155. Українська політична еміграція. 1919 – 1945: Документи і матеріали. – Київ, 2008. – 928 с. + 16 с. іл.

156. Українська суспільно-політична думка в ХХ ст. – Т. 2. – [б. м.], 1983. – 426 с.

157. Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / Відпов. ред. проф. М. Кугутяк. – Т. 1. – Івано-Франківськ, 2009. – 600 с.

III

Спогади

158. Антонович А. Із спогадів / А. Антонович // Сокіл-Батько. Спортивно-рахункове товариство у Львові. Альманах. 1894 – 1994. – Львів : РВО «Основа», 1996.

159. Дмитро Паліїв: життя і діяльність 1896–1944. Збірник праць і матеріалів / [відп. ред. Олег Купчинський ; передмова Василь Верига.]. – Львів : Простір-М, 2007.

160. Жарський Е. «Соколи, соколи...» 1894 – 1914 – 1994» / Е. Жарський // Сокіл-Батько. Спортивно-рахункове товариство у Львові. Альманах. 1894 – 1994. – Львів : РВО «Основа», 1996.

161. Качор А. Спомини про початки нашого «Сокола» / А. Качор // Сокіл-Батько. Спортивно-рахункове товариство у Львові. Альманах. 1894 – 1994. – Львів : РВО «Основа», 1996.

162. Кедрин І. Життя – події – люди : спомини і коментарі / Іван Кедрин. – Нью-Йорк : Видавнича кооператива «Червона Калина», 1976.

163. Крип'якевич Р. Наш професор Гайдучок (Спогад з років 1936 – 1976) / Р. Крип'якевич // Сокіл-Батько. Спортивно-рахункове товариство у Львові. Альманах. 1894 – 1994. – Львів : РВО «Основа», 1996.

164. Макух І. На народній службі. Спогади / Іван Макух. – Дітройт, 1958.

165. Марешко Т. Спогади учасниці «Сокола-V» / Т. Марешко // Сокіл-Батько. Спортивно-рахункове товариство у Львові. Альманах. 1894 – 1994. – Львів : РВО «Основа», 1996.

166. Мої спомини про «Сокіл» у Львові // Сокіл-Батько. Спортивно-рахункове товариство у Львові. Альманах. 1894 – 1994. – Львів : РВО «Основа», 1996.

167. Оглій-Благітка І. Спогад, спогад, спогад... / І. Оглій-Благітка // Сокіл-Батько. Спортивно-рахункове товариство у Львові. Альманах. 1894 – 1994. – Львів : РВО «Основа», 1996.

168. Орищин Є. Начальник «Сокола-Батька» / Є. Орищин // Сокіл-Батько. Спортивно-рахункове товариство у Львові. Альманах. 1894 – 1994. – Львів : РВО «Основа», 1996.

169. Орищин Є. Сокіл-III / Є. Орищин // Сокіл-Батько. Спортивно-рахункове товариство у Львові. Альманах. 1894 – 1994. – Львів : РВО «Основа», 1996.

170. Хроновят М. «Сокіл-Батько». Руханково-спортове товариство у 1934 – 1939 роках / М. Хроновят // Сокіл-Батько. Спортивно-рахункове товариство у Львові. Альманах. 1894 – 1994. – Львів : РВО «Основа», 1996.

171. Яричевський С. «Сокіл-Батько» у Львові (Присвячую пам'яті інж. М. Хроновята, останнього голови цього Т-ва) / С. Яричевський // Сокіл-Батько. Спортивно-рахункове товариство у Львові. Альманах. 1894 – 1994. – Львів : РВО «Основа», 1996.

IV

ПЕРІОДИЧНА ПРЕСА

172. Батьківщина.

173. Громадський голос.

174. Діло.

175. Нова зоря.

176. Новий час.

177. Свобода.

- 178. Січові вісті.
- 179. Сокільські вісти.
- 180. Український голос.
- 181. Український сокіл.
- 182. Gazeta Polska.
- 183. Kurier Lwowski.

V

Видання «Сокола-Батька», праці лідерів товариства

- 184. Боберський І. Українське сокільництво (1884 – 1939) / І. Боберський. – Львів, 1939. – 132 с.
- 185. Боберський І. Сорок літ «Сокола-Батька» // І. Боберський. – Український сокіл. Одностороння Союзу українського сокільства за кордоном. – 1934. – С.1.
- 186. В обороні «Українського Городу» // Сокільські вісти. – 1938. – Ч. 8. – С. 4.
- 187. Вивласнюють Український Город // Сокільські вісти. – 1938. – Ч. 6. – С. 2–4.
- 188. Висівський І. Генеза сокільської ідеї // Сокільські вісти. – 1928. – Ч. 1. – С. 4.
- 189. Гайдучок С. Фізичне виховання українського народу / С. Гайдучок // Сокільські Вісті (всюди вісти). – 1935. – Ч. 3. – С. 7–8; Ч. 4. – С. 11–12.
- 190. Гайдучок С. Пів століття сокільських видань. – Львів, 1937. – С. 26.
- 191. Гайдучок С. Вплив фізичного виховання на вдачу нашої молоді / С. Гайдучок. – Львів, 1938.

192. Жарський Е. 25-річчя українського Спортивного Союзу // Альманах з нагоди 25-річчя утворення Українського Спортивного Союзу: Огляд діяльності Спортивного товариства «Україна» в Торонті, Канада 1948–1949). – Торонто, 1950. – С.41–53.
193. Жарський Е. Проф. Іван Боберський, його роля і значення для української фізичної культури / Е. Жарський // Альманах Ради Фізичної Культури (1945 – 1948) – Мюнхен : Молоде Життя, 1951. — С. 11— 14.
194. І. Г. Завдання сокільського органу // Сокільські вісти. – 1928. – Ч. 1. – С. 2.
195. Калічак І. Руханка і спорт української еміграції в ЧСР / І. Калічак. – Прага – Львів, 1938. – 39 с.
196. Мриц І. Наука їзди на лещатах / І. Мриц. – Львів, 1928. – 59 с.
197. Наказ // Сокільські вісти. – 1928. – Ч. 4. – С. 1.
198. Заячківський М. Руханковий вечір в Тернополі // Сокільські вісти. – 1928. – Ч. 5–6. – С. 10.
199. Збіркова секція для викупу «Українського Городу» // Сокільські вісти. – 1929. – Ч. 4–5–6. – С. 7–8.
200. Мороз Ф. Сокільство і спорт // Сокільські вісти. – 1928. – Ч. 2. – С. 8.
201. Орищин Є. Начальник «Сокола-Батька» / Є. Орищин // Сокіл-Батько. Спортивно-рахункове товариство у Львові. Альманах. 1894 – 1994. – Львів : РВО «Основа», 1996. – С.15.
202. Основи Сокільства: Уложив: Б.Ж. Видав: Сокіл-Батько. – Львів, 1935. – 32 с.
203. Прохода В. Наш шлях // Український сокіл. – 1934. – Ч. 3(4). – С. 1.
204. Прохода В. Сокільство та військо // Український сокіл. – 1934. – Ч. 1(2).

205. Прохода В. Українське сокільство за кордоном / В. Прихода // Сокіл-Батько. Спортивно-рахункове товариство у Львові. Альманах. 1894 – 1994. – Львів : РВО «Основа», 1996. – С.166 – 83.
206. Сіак Д. Вправи серпами для жінок / Д. Сіак. – Львів, 1932. – 32 с.
207. Сокільське свято з нагоди 35-ліття «Сокола-Батька» у Львові 21–22 вересня 1929 р. // Сокільські вісти. – 1929. – Ч. 10. – С. 1.
208. Справник «Сокола-Батька» // Сокільські вісти. – 1929. – Ч. 4–5–6. – С. 3.
209. Суховерська О. Діточі забави / К. Суховерська. – Львів, 1934. – 19 с.
210. Соколи-Герої // Сокільські вісти. – 1928. – Ч. 5–6. – С. 3–4.
211. Українське сокільство в другій половині 1927 р. // Сокільські вісти. – 1928. – Ч. 1. – С. 8.
212. Українське сокільство за кордоном // Сокільські вісти. – 1938. – Ч. 6. – С. 5.
213. Франко П. Підручник шведської руханки / П. Франко. – Львів, 1928. – 92 с.
214. Франко П. Фізичне виховання на селі / П. Франко // Життя і знання. – 1930. – Ч. 4. – С. 32–39.
215. Франко Т. Історія й теорія руханки / Т. Франко. – Коломия–Львів, 1923. – 124 с.
216. Франко Т. Розвій руханки серед українців / Т. Франко. – Львів, 1925. – 72 с.
217. Франко Т. Руханка і спорт на Радянській Україні / Т. Франко // Життя і знання. – 1927. – Ч. 5. – С. 17–23.
218. Що таке сокільство? // Сокільські вісти. – 1928. – Ч. 2. – С. 1–2.

VI

Монографії, наукові статті

219. Акинтиевский Ю. Сокольство. Его идея, развитие и организация / Ю. Акинтиевский – Прага, 1922. – 126 с.
220. Альбом 50-ліття Пласту / упор. М. Пежанський, Т. Білостоцький. – Нью-Йорк, 1964. – 249 с.
221. Альманах з нагоди 25-річчя утворення Українського Спортивного Союзу: Огляд діяльності Спортивного товариства «Україна» в Торонті, Канада 1948–1949). – Торонто, 1950. – 147 с.
222. Андрухів І. Західноукраїнські молодіжні товариства «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Луг» / І. Андрухів. – Івано-Франківськ, 1992. – 114 с.
223. Барна М. Розвиток педагогічної освіти в Галичині (1772 – 1939 р.р.) / М. Барна // Рідна школа. – 1998. - № 7-8.
224. Беляєв В. Під чужими прапорами / В. Беляєв, М. Рудницький. – Київ, 1956. – 244 с.
225. Бережинський В. Г. Галицькі військово-спортивні організації / В. Г. Бережинський. – К. : Академія Збройних Сил України, 1997. – 32 с.
226. Білавич Г. Товариство «Рідна школа» (1881 – 1939 р.р.) / Г. Білавич, Б. Савчук. – Івано-Франківськ, 1999. – 210 с.
227. Біленький Я. Українські приватні школи в Галичині / Я. Біленький. – Львів, 1922;
228. Боберський І. Українське сокільництво (1884–1939) / І. Боберський. – Львів, 1939.
229. Бучаччина: Історико-мемуарний збірник. – Нью-Йорк; Лондон; Париж; Сідней; Торонто: НТШ, 1972. – 942 с. Надбужанщина: збірник. – Т. 1. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто: Об'єднання надбужанців, 1986. – 960 с.; 1989. – Т. 2. – 950 с.; Т. 3. – 735 с.

230. Бучинський Я. Спорт у Збаражі / Ярослав Бучинський // Збаражчина. Збірник статей, матеріалів і споминів. – Т. 1. – Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1980. – С. 477–484.
231. В сорокові роковини Українського педагогічного товариства 1881–1921. – Львів : УПТ, 1921.
232. Васюта І. К. Політична історія Західної України (1918–1939) / І. К. Васюта. – Львів : Каменярь, 2006. – 335 с.
233. Вацеба О. Сівач зерна добра на рідній ниві / О. Вацеба, Р. Мозола // Сокіл-Батько. Спортивно-рахункове товариство у Львові. Альманах. 1894 – 1994. – Львів : РВО «Основа», 1996. – С.
234. Вацеба О. Нариси з історії спортивного руху в Західній Україні / О. Вацеба. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997. – 232 с.
235. Ващенко Г. Тіловиховання як засіб виховання волі і характеру / Г. Ващенко. – Львів : Українські технології, 2001. – 56 с.
236. Великочий В. Українська історіографія суспільно-політичних процесів в Галичині (1914 – 1919) / В. Великочий. – Івано-Франківськ, 2009. – 514 с.
237. Виздрик В. Військово-патріотична діяльність УВО-ОУН серед української молоді Галичини (1920 – 1939 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 20.02.22 «Військова історія» / В. С. Виздрик. – Львів, 2004. – 18 с.
238. Винничук О. Педагогічна діяльність січових товариств на західно-українських землях (1899 – 1939 рр.) / О. Винничук / Автореф. дис... канд. пед. наук. – Івано-Франківськ, 1997. – 19 с.
239. Внесення Українського Клубу від 30 листопада по 5 грудня 1928 р. // Діло. – 1928. – 13 грудня.
240. Волянук М. Поширення марксистсько-ленінських ідей на Західній Україні / М.М. Волянук. – Львів: Книжково-журнальне видавництво, 1960. – 229 с.

241. Герасименко М. Боротьба трудящих Західної України за возз'єднання з Радянською Україною (1921–1939 рр.) / М.П. Герасименко, Б.К. Дудикевич. – К.: Держполітвидав УРСР, 1960. – 224 с.

242. Головенько В. Український молодіжний рух у ХХ столітті (історико-політологічний аналіз основних періодів) / В. А. Головенько. – К. : А.Л.Д., 1997. – 160 с.

243. Гошко М. Физическая культура и спорт в условиях социалистического строительства в западных областях Украины / М. Гошко. – Киев, 1976. – 240 с.

244. Грицак Я. Українська революція 1914–1923 рр.: нові інтерпретації / Я. Грицак // Матеріали засідань Історичної та Археологічної комісії НТШ. – Вип. 2 (1995–1997). – Львів, 1999. – С. 117–137.

245. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації ХІХ–ХХ століття / Я. Грицак. – Київ: Генеза, 1996. – 360 с.

246. Грушевський М. Сучасне сокільство і наука нашої минувшини / М. Грушевський // Громадський Вісник. – Львів, 1923. – 17 січня.

247. Гудь Б. Загибель Аркадії. Етносоціальні аспекти українсько-польських конфліктів ХІХ – першої половини ХХ ст. / Богдан Гудь. – Львів, 2006. – 448 с.

248. Гуйка О. Незабутня постать – проф. І. Боберський / О. Гуйка // Авангард. – 1953. – Ч.8–9.

249. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ століття. Нариси політичної історії / Т. Гунчак. – Київ, 1993. – 288 с.

250. Дашкевич Я. Перегук віків: три погляди на минуле і сучасне України / Я. Дашкевич // Україна: наука і культура. Вип. 26–27. – Київ, 1993. – С. 44–78.

251. Двадцятип'ятиліття товариства «Учительська громада». – Львів, 1935.
252. Дем'янюк О. Український молодіжний рух Західної України: від зародження до боротьби за Українську державність: Монографія / О. Дем'янюк. – Луцьк: ПВД «Твердиня», 2007. – 180 с.
253. Дем'янюк О. Й. Товариство «Сокіл»: трансформація з фізкультурно-спортивних у військовопідготовчі організації галицької молоді / О. Й. Дем'янюк // Військово-науковий вісник. – Львів : Львівський військовий інститут, 2003. – Вип. 5. – С. 82 – 83.
254. Дещо про програму й тактику місцевих комуністів. V. Інструкція ЦК КПЗУ в справі «праці» в «Лугах» і «Соколах» // Діло. – 1931. – 24 вересня.
255. Дописи. Перемишляни (Сокільсько-лугове свято в Перемишлянах) // Діло. – 1931. – 10 вересня.
256. Дописи. Рава-Руська (Повітове Свято борців) // Діло. – 1931. – 12 вересня.
257. Дрогобиччина – земля Івана Франка: збірник географічних, історичних та етнографічно-побутових і мемуарних матеріалів. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто: Наукове товариство ім. Шевченка, 1973. – 856 с.
258. Житарюк В. Спортова сторінка в «Ділі»: структура і тематично-жанрові особливості // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – Львів, 2005. – Вип. 13. – С. 102–110.
259. Зуляк І. Діяльність «Просвіти» у Західній Україні в міжвоєнний період (1919 – 1939) / І. Зуляк. – Тернопіль: Воля, 2005.
260. Качараба С. Еміграція з Західної України (1919–1939) / Степан Качараба. – Львів, 2003. – 416 с.
261. Коберський К. Українське народництво по обох боках Збруча / К. Коберський. – Львів; Коломия, 1924. – 36 с.

262. Ковалюк Р. Український студентський рух на Західноукраїнських землях. XIX – XX ст. / Р. Ковалюк. – Львів: Ін-т. українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 2001.

263. Ковпак В. «Сокільські вісті» (1928–1939 рр.): завдання, функціонування, проблематика / В. Ковпак // Збірник праць науково-дослідного центру періодики. – Вип. 1(16). – Львів, 2008. – С. 40–51.

264. Колибаб'юк С. Молодіжний рух Галичини кінця XIX – 30-х років XX ст. у сучасних наукових дослідженнях України // Схід: аналітично-інформаційний журнал. – № 2 (109). – Донецьк, 2011. – С.95–96.

265. Королько А. Діяльність українського товариства «Сокіл» на Покутті й Галицькій Гуцульщині: порівняльний аспект (кінець XIX – перша третина XX ст.) / А. Королько // Карпати: людина, етнос, цивілізації. – Вип. 4. – Івано-Франківськ, 2012. – С. 73–90.

266. Кость С. А. Нариси з історії західноукраїнської преси першої половини XX ст. (Структура. Частина друга). – Львів, 2002. – 216 с.

267. Красівський О. Східна Галичина і Польща в 1918–1923 рр.: Проблеми взаємовідносин / О. Красівський. – Київ: УАДУ, 1998. – 304 с.

268. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.) / М. Кугутяк. – Івано-Франківськ, 1993. – 200 с.

269. Кугутяк М. Історія української націонал-демократії. – Т. 1. – Івано-Франківськ.

270. Курляк І. Класична освіта на західноукраїнських землях (XIX – перша половина XX ст.). Історико-педагогічний аспект / І. Курляк. – Тернопіль, 2000.

271. Лицарі рідного краю: січово-стрілецька традиція в історії, культурі та мистецтві України XX століття : матеріали Всеукр. наук.-теор. конф., присвяченої пам'яті організатора січово-стрілецького руху

в Галичині, генерального отамана Українського січового союзу, голови Української Боевої Управи Кирила Трильовського (17 травня 2007 р.) / [упор., ред. І. Монолатія]. – Коломия : Вік, 2007. – 312 с.

272. Лозинська І. Національна історіографія українського парамілітарного руху в Галичині кінця ХІХ – початку ХХ ст. / І. Лозинська // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. - Тернопіль, 2007. – Вип. 2. – С. 199 – 203. – (Серія: Історія).

273. Луцький Я. З історії туристично-краєзнавчої роботи в «Пласті» (1911 – 1930 рр.) / Я. Луцький. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1998. – 60 с.

274. Мельник І. 120 років українського «Сокола» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zbruc.eu/node/18623>

275. Нагірняк А. Парамілітарний рух Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст.: історіографія дослідження / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Lviv Polytechnic National University Institutional Repository [http:// ena.lp.edu.ua](http://ena.lp.edu.ua)

276. Наша найстарша тіловиховна організація // Діло. – 1939. – 5 березня.

277. Основи Сокілства: Уложив: Б.Ж. Видав: Сокіл-Батько. – Львів, 1935. – 32 с.

278. Осяги Сокола-Батька в 1935 р. // Новий час. – 1936. – 27 квітня.

279. Пальчевський Р. Західноукраїнський молодіжний рух у світлі принципів численних лояльностей та взаємовиключних свідомостей (1918–1939 рр.) / Р. Пальчевський // Придніпровський науковий вісник. – № 132 (199). – Дніпропетровськ, 1998. – С. 12–19.

280. Пальчевський Р. Західноукраїнські руханково-спортивні товариства як база для поповнення рядів УВО–ОУН (20–30-і рр.

XX ст.) / Р. Пальчевський // Питання історії України: Зб. наук. статей. – Чернівці, 1999. – Т. 3. – С. 161–168.

281. Пальчевський Р. С. Утвердження ідеалів української самостійної державності у молодіжному русі Західної України в період між двома світовими війнами / Р. С. Пальчевський // Україна, українці, українознавство у XX ст. в джерелах і документах: Зб. наук. праць у 2 частинах. – Київ, 1999. – Ч. 1. – С. 174–178.

282. Педагогічний з'їзд // Діло. – 1935. – 13 жовтня.

283. Першолистопадові свята. Свято сокільської родини // Діло. – 1935. – 5 листопада.

284. Площа Сокола-Батька вивласнена // Там само. – 29 березня.

285. Побратим С. Руханково-спортове товариство «Сокіл» // Альманах Станиславівської землі. Зб. матеріалів до історії Станиславова і Станиславщини. – Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1975. – С. 468–469.

286. Пожидаєв Є. Молодіжний чинник у становленні громадянського суспільства в Україні / Є. Пожидаєв. – Стратегічні раритети. – 2009. – №3. – С.125.

287. Радзихівський М. Товариство «Сокіл» у Зборові // Зборівщина. Над берегами Серету, Стрипи і Золотої Липи. Історично-мемуарний і літературний збірник. – Торонто–Нью-Йорк–париж–Сідней, 1985. – [С. 278–282] – С. 278.

288. Расевич Р. Товариство «Сокіл» / Р. Расевич. – Тернопіль, 1993. – 76 с.

289. Реєнт О. Концептуальні проблеми розвитку сучасної історичної науки в Україні / Олександр Реєнт // Міжнародний науковий Конгрес «Українська історична наука на порозі XXI століття». Чернівці, 16–18 травня 2001 р.: Доповіді та повідомлення / Українське історичне товариство; Чернівецький національний університет ім.

Ю. Федьковича; Відп. ред.: Л. Винар, Ю. Макар. – Чернівці : Рута, 2001. – Т. 1. – С. 34–37.

290. Резолюції і постанови Першого Педагогічного З'їзду // Діло. – 1935. – 24 листопада.

291. Савчук Б. Український Пласт. 1911 – 1939 / Б. Савчук. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1996. – 264 с.

292. Савчук Б. Товариство «Луг» у контексті партійно-політичних та польсько-українських відносин у Галичині (1926 – 1939 рр.) / Б. Савчук // Питання історії України : зб. наук. статей. – Чернівці : Золоті литаври, 1999. – № 3. – С. 152 – 161.

293. Савчук Б. Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (остання третина ХІХ – кінець 30-х років ХХ ст.) / Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника – Івано-Франківськ: Плай, 1999.

294. Савчук Б., Колибаб'юк С. Надбання українського зарубіжжя з вивчення історії молодіжних організацій Галичини кінця ХІХ – 30-х років ХХ ст. // Схід: аналітично-інформаційний журнал. – № 6 (106) . – Донецьк, 2010. – С.89.

295. Сливка Ю. Боротьба трудящих Східної Галичини проти іноземного поневолення. / Ю.Сливка. – Київ: Наукова думка, 1973. – 253с.

296. Сова А. Діяльність українських товариств «Сокіл» на Дрогобиччині / А. Сова // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2005. – Вип. ІХ. – С. 356–371.

297. Сова А. Прапорництво українського пожежно-спортивного товариства «Сокіл» у Галичині (1894–1939) / А. Сова // Наукові зошити історичного факультету. 2006. – Вип. 8. – Ч. 2. – С. 225–241.

298. Старка В. Створення військових формувань політичними партіями та організаціями на території Східної Галичини у міжвоєнний період / В. Старка // Наукові записки Тернопільського національного

педагогічного університету ім. В. Гнатюка. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2005. – Вип. 1. – С. 87 – 92

299. Соляр І. Зовнішні орієнтації національно-державницьких партій Західної України (1923 – 1939) / І. Соляр. – Львів, 2011. – 356 с.

300. Ступарик Б. Національна школа: витоки, становлення / Б. Ступарик. – Івано-Франківськ; Снятин, 1992. – 92 с.

301. Сукар М. У малому тихому містечку / Мирослав Сукар // Збаражчина. Збірник статей, матеріалів і споминів. – Т. 1. – Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1980. – С. 667–690.

302. Терлецький О. Історія «Учительської Громади» (1908–1933) / О. Терлецький // Двадцятип'ятиліття товариства «Учительська Громада». – Львів, 1935.

303. Тырш М. Наша задача, наш путь, наша цель / М. Тырш. – Прага, 1948. – 86 с.

304. Тисовський О. Життя в Пласті / О. Тисовський. – Відень, 1921.

305. Тихомиров О. Методології науки поняття / О. Тихомиров // Міжнародна юридична енциклопедія: У 10 т. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – Т.1. – С.354-355.

306. Трощинський В. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище / В. Трощинський. – К., 1994. – 560 с.

307. Товариство взаїмна поміч українського вчительства. 1905–1930. – Львів, 1932.

308. Трофим'як Б. Фізичне виховання і спортивний рух у Західній Україні (з початку 30-х років XIX ст. до 1939 р.) / Б. Є. Трофим'як. – К., 1997. – 419 с.

309. Трофим'як Б. Фізична культура і спорт в Українській РСР / Б. Трофим'як. – Львів, 1997. – 160 с.

310. Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації у національно-визвольному русі Галичини (друга половина XIX ст. – перша половина XX ст.) / Б. Трофим'як. – Тернопіль, 2001. – 696 с.
311. Трофим'як Б. Розбудова «Соколом-Батьком» українства Галичини в добу польської окупації, 1919–1939 рр. / Б. Трофим'як // Наукові записки ТДПУ імені Володимира Гнатюка. Серія: історія. – Вип. 2. – Тернопіль, 2002. – С. 35–40.
312. Угнів та Угнівщина: Історично-меморіальний збірник. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто: НТШ, 1974. – 924 с.
313. Український сепаратизм в Росії: идеология національного раскола. – М., 1998. – 268 с.
314. Федевич К. К. Галицькі українці у Польщі. 1920–1939 (Інтеграція галицьких українців до Польської держави у 1920–1930-ті рр.) / К. К. Федевич. – Київ, 2009. – 280 с.
315. Феденко П. Український рух у 20 столітті / П. Феденко. – Лондон: Наше слово, 1959. – С.96 – 100.
316. Филипчак І. Учительська семінарія в Самборі / І. Филипчак. – Львів: наклад. т-ва «Взаїмна поміч українського вчителства», 1938.
317. Франко І. Що таке поступ / І. Франко // Зібрання творів: у 50-ти томах. – Київ: Наукова думка, 1986. – Т. 45. – С. 300–348.
318. Цегельський Л. Самостійна Україна / Л. Цегельський // Пам'яткова книжка Союзу Визволення України і Календар на 1917 рік. – Відень, 1917. – С.70 – 74.
319. Цибко О.Г. Революційно-визвольна боротьба трудящих Західної України за возз'єднання з УРСР (1934–1939 рр.) / О.Г. Цибко. – Львів: Університетвидав, 1963. – 137 с.
320. Цьольнер Е. Історія Австрії / Е. Цьольнер. – Львів, 2001. – 176 с.
321. Чепіль М. Діяльність товариства «Луг» у формуванні національної свідомості молоді «Галичини» (1924 – 1939 рр.) /

М. Чепіль // Наук. зап. ТДПУ. Сер.: Педагогіка. – 2001. – № 8. – С.67 – 73.

322. Чередниченко В. За кулісами т. зв. СВУ / В. Чередниченко // Всесвіт. – 1973. – № 10. – С.113 – 119.

323. Шах С. У 40-ліття першого іспиту зрілості в державній гімназії з українською мовою навчання в Перемишлі / С. Шах. – Перемишль, 1936.

324. Шумський І. Молодіжний рух у Західній Україні (1920 – 1939) / І. Шумський. - Тернопіль : ТДПУ, 2002. – 184 с.

325. Що дають за площу «Сокола-Батька»? // Там само. – 11 липня.

326. Ювілейна книга Української Академічної гімназії (УАГ) у Львові. – Мюнхен–Філадельфія, 1978. – Т. 1. – 824 с.

327. Юцишин І. Організація українського вчителства в Австрії до Європейської війни / І. Юцишин. – К., 1918.

328. Ярославин С. [Сохоцький І.]. Визвольна боротьба на західноукраїнських землях у 1918–1923 рр. / С. Ярославин. – Філадельфія, 1956. – 184 с.

329. Ясінчук Л. 50 літ «Рідної школи» / Л. Ясінчук. – Львів, 1931.

VII

Автореферати

330. Боднар Я. Б. Теоретичні та методичні засади фізичного виховання молоді Галичини кінця XIX – початку XX століття (до 1939 р.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих.: спец. 24.00.02 / Я. Б. Боднар. – Львів, 2002. – С.5.

331. Вацеба О. М. Спортивно-гімнастичний рух в Західній Україні (кінець XIX ст. – кінець 30-х років XX ст.): автореф. дис. на

здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / О. М. Вацеба. – К., 2000. – 19 с.

332. Мельничук Н. Сокольський рух у Волинському воєводстві (1921 – 1939 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / Н. Мельничук. – Рівне, 2012. – 20 с.

333. Нагірняк А. Я. Кирило Трильовський – організатор парамілітарних сил у Галичині (кінець ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / А. Я. Нагірняк. – Львів, 2006. – 20 с.

334. Пальчевський Р. С. Український молодіжний рух на західноукраїнських землях (20 – 30-ті роки ХХ ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Р. С. Пальчевський. – Чернівці, 2000.

335. Сова А. Символіка українських молодіжних організацій «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Луг» у Галичині (кінець ХІХ століття – 1939 р.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / А. О. Сова. – Львів, 2009. – 20 с.

336. Chojnowski A. Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939 / Andrzej Chojnowski. – Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk : Zakł. nar. im. Ossolinskich; Wydawnictwo PAN, 1979. – 262 s.

337. Papierzyńska-Turek M. Sprawa ukraińska w Drugiej Rzeczypospolitej 1922–1926 / Mirosława Papierzyńska-Turek. – Kraków : Wydawnictwo Literackie, 1979. – 391 s.

338. Piotrkiewicz T. Kwestia ukraińska w Polsce w koncepcjach piłsudczyzny 1926–1930 / Teofil Piotrkiewicz. – Warszawa : Wyd-wo Uniwersytetu Warszawskiego, 1981. – 165 s.

339. Tomczyk R. Ukrainie Zjednoczenie Narodowo-Demokratyczne 1925–1939 / Ryszard Tomczyk. – Szczecin : Książnica Pomorska, 2006. – 294 s.

340. Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929 / Ryszard Torzecki. – Kraków : Wydawnictwo Literackie, 1989. – 468 s.